

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՌՈԼԱՆԻ ԵՐԳԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՅ

Հ. ԱՐՄԵՆ ՂԱԶԱՐՈՍ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԻԻԹՈՐԵԱՆՑ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ս. ՂԱԶԱՐ. ՏԳ. ՄԻԻԹՈՐԵԱՆ

1925

84

Ռ-64

Մ. ԿԱՏՄԱՆՅԱՆ

35

ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

	Ֆր.
Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն (Ա. հատոր Ա. - Մ.	60 —
Հայ լեզուի ուղղագրութեան Դասեր, Տպ. 1923	5 —

ԳՐԱՐԱՐ

Հատընտիր Քերթուածք. — Քարմէն Սիլվայի, Տպ. 1898	7 —
Հատընտիր Քերթուածք. — Յակոբայ Լէոբարտեայ, Տպ. 1898	3 —
Լոտութիւն. — Վիկտորիա Աղանուրի, Տպ. 1896	— —
Մահ Արթուրոյ. — Թէննիսոնի	1 —

ԱՇԽԱՐՀԱՐԱՐ

Նուէր Մանկանց, Տպ. 1897	1 —
Դաստիարակութիւն անձին, — Ճօն Պլէքի, Տպ. 1902	2 —
Վիպակներ, Տպ. 1909	2 —
Թ. Վանանդեցոյն ոսկեղարեան սխալները. Դաստոյ եւ իր երկու՝ թարգմանիչները. Կ. Պոլիս	— —
Երգիծարանութիւն Արուեստի անկման վրայ, Զ. Ռ. Գամբէլլ. (ընագրով), Տպ. 1923	3 —
Ֆրանսուա Գորէ. — Դարբիներու Գործադուր. Բ տիպ.	1 —

7 JUL 2011

Կ. Ֆ. Խաչատրյան
 Պրոֆեսոր

ՌՈԼԱՆԻ ԵՐԳԸ

H. KASHMANTAN

ՌՈԼԱՆԻ ԵՐԳԸ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ԱՐՍԵՆ ՂԱԶԱՐՈՍ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ

ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԻԶ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ս. ՂԱԶԱՐ. ՏԳ. ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ

1925

24 JUL 2013

7170

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORHALI
LIBRARY
ARMENIAN PRELACY

ՅԱՌԱԶԱԲԱՆ

Ճրանակալան մատենագրութիւնը միջինդար-
րեան երեք գլխաւոր Վիպասանաց երգեր (gestes)
նշելի: Առաջինն է՝ « Ուխտագնացութիւն Մեծն
Կարողոսի յԵրուսաղեմ » . երկրորդը՝ « Գոռ-
լիելունսի երգը », իսկ երրորդը՝ « Ռոյանի
երգը »: Այս վերջինը ամենեւն գեղեցիկն է:

Այսօրուան ունեցածնիս անշուշտ չէ ան, գոր՝
Հաստիկցսի պատերազմին՝ Տալլիֆեր երգեց
Գռչիերնու դռքսին եւ Նորման բանակին
առջեւ՝ որ կ'երբար Սաքսոններուն դեմ: Բայց
ան գոյութիւն ունեցած է երբեք: Մեր երգը
գրուած է Ժ.Բ. դարուն սկիզբները: Բայց այն-
պէս ինչպէս կը ներկայանայ մեզի Օքսֆորտի
բնագրին մէջ, իրաւցնէ գեղեցիկ բան մըն է:
Բանաստեղծական մեծ յոսոցով մը պարզուած

ՍՈՒՐԲ
ՇՆՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

2719-2011

պատմական ձեռնարկն և ինչպիսիք մեր վրայ, զոր կոչ տային ժամանակագիրները վերջապահի այս պատերազմին շոքը, ոչ մեռան երեք նշանաշոր մարտիկ միայն, Ռոյան, Անտրև և Էդգրիանոս, 15 օգոստ. 778: Պատմութեան հետո և երբ սա Սալմաստիկոսներուն հետ որ շեռնցի Բասքերուն տեղն են բռնած, և սա Սարակիստներուն հետ, կռուցաւ, և սակայն քաջ և աների « պարտներ », երբ քրիստոնէայ ըլլային. սա աթաղիկ Մեծն Կարդոսի, երկու հարիւր տարու, խորհրդաւոր նշանակ քրիստոնէայ քաջադրութեան. սա տաներիւն ձորտերուն որ կը պատերազմին և կը մեռնին Ռոյանի երկու կողմը. սա մատիւն Գանկունի, որուն մատնութիւնը՝ անօգուտ և միեւնոյն ատեն անոյժ՝ անտարակոյս միամիտ գոհունակութիւն մըն է՝ տրուած ազգային զգացման, անկարող բերքներու ադիտ մը առանց մատնիւն մը ներկայութեան. սա Տոբայիսի, վաշերական արքայիակոյրս Ռենսի, փոխադրուած պատերազմի այս գրոյցներուն մէջ չի գիտցուիր ինչպիսի կղերական ազդեցութեան, և այլակերպուած պատերազմի առաջնորդի մը առաջնական կերպարանքին տակ:

Բայց մենք երբ ժՄ դարու Յրանաւային նայիք, ամեն ինչ ձեռք է, զհերերը, տարագ-

ները, բարքերը, զգացումները: Այդ մարտիկը բարբարոս են, կատաղի, գազանային, առանց նրբութեան, ինչպէս և անձոնի ուղեղներ՝ քիչ գաղափարներով օժտուած. ո՛չ որ է յոյն հոգեւոյն հրաշարի ձեռնութիւնը, զոչարքափրիք հարստութիւնը, նոյն իսկ հոմերական պատերազմներու բիրտ օրերուն:

Սակայն, իր բանձրութեան մէջ, մեր առաջնական և քրիստոնէայ Յրանաւան սկզբունք մ'ունի՝ բարոյական մեծութեան, զոր արուեստագետ և զիցարանական Յունաստանը չմանչցաւ: Պատիւն բարձր գաղափար մը կը հրամայէ անշահախնդիր գոհարներուն կեանքի, Կայսեր ժառանգը համար, Աստուծոյ ծառայելու համար. երկու զգացումներ որ կը սանձեն եսասիրութիւնը. հաշտարմութիւն առաջնական գերիշխանի, հաշտարմութիւն երկերի Տիրոջ՝ գործերու ազդակներն են: Եւ տե՛ս որով Տոբայիս կը յորդորէ, կ'օրհնէ և կ'արձակէ մարտիրոս զինուորները որ կը մեռնին Ռոյանի հետ, կը զգանք քի կիսած հասած է ժամանակը՝ ոչ ոք Արեւուտորը կ'արձակէ իր պարտները սուրբ տեղեաց պահապան անհաշտներու դէմ: Ռոլանդ երգը բարադուն գեղուն է իտալիկներուն ոգիովը. և կրնանք կարծել նոյն իսկ որ քաջ է Երուսաղեմի իտալիկուն:

րեւեկն, ֆրանսական սուպտոներուն արշա-
 շանքները Կատարնիոյ եւ Սրագոնի միջնաշա-
 ման քաղաքորոշեալնց դեմ՝ թեւ տոշած եւ
 քերթողիկն ներշնչման:

Ոչ մի ոգի արկածներու, ոչ մի խենթութիւն
 պատուոյ, ոչ մի հաշիւ շահու, չեն խաբարեր
 մաշած մեծութիւնն հոգիներու. ոչ մի քծեա-
 քանութիւն, ոչ մի անհատութիւն կամ յիտու-
 րիւն տարփանքներու: Կիկն քացակայ ե գոր-
 ծեւ. անկիւն մը միայն՝ խօսեցեալ մը հազիւ
 ընդունարուած՝ որ կ'արտաստէ եւ կը մեռնի:
 Հոշակ ներտար՝ մեղադրուած իր հպարտութեան
 մեջ՝ մեծ է իր պարտութեան եւ իր մահուան
 մեջ. բարձր հասկացողութիւն պարտեալը
 բարձրացներու եւ կրկնապատկերու գրութեան
 բոլոր գորովանքներուն սքանչացման զօրու-
 րիւնը: Այս «ցաղրական պարտութիւնը» ամ-
 բողջ քերթուածն է մեզի համար, եւ մենք կար-
 ծիքին պիտի ըլլայինք անոնց որ կը մտածեն
 թէ Մեծն Կարողսի փոխյոժքը Բաղիգան առի-
 րային եւ Մարտիդէն՝ փցուն յաշերուած մըն է՝
 սահմանուած գոհացներու ազգային սնապար-
 ծութիւնը ի վնաս բանաստեղծութեան, երբ հարկ
 ըլլար խոյս տալ վերագրելի մեր արդի ներու-
 րիւնները մեր ԺԲ դարու նախնեաց, եւ երբ
 շատ հաշանական ըլլար, որ Քրիստոնէից

ձեռքով Սարակոսի առուը 1118ին՝ բուն շարժ-
 առիթն եղած է այս քերթուածին:

Չեք չոր է եւ բիրտ, յեզուն կարծր եւ
 սղրատ: Տրտերը որ ձեռքի է դրած աշակա-
 վկայը՝ Տանդէ մը կամ Վիրգիլիոս մը չէ:
 Ճարտար արուեստագետ մը չէ. անժանօր է
 իրեն ոճին առաձգականութիւնը, տողերուն
 սզողու կըտոյրը: Երբութեանը չէ որ կը շարս-
 դրէ. պարզապէս կը նետելի պատմած դեպ-
 քերուն բնական կարգին: Չունի հոմերական
 երգչին փափուշի եւ այլազան զգայականու-
 րիւնը, եւ ոչ ալ զեղուը երիտասարդ երեւա-
 կայութեան մը եւ բարձր համակրութեան, որ
 կը տարածուի ամեն բաներու վրայ: Բնու-
 րեան չի նայիր. պիտեման գնալիցի նկար-
 ներեւ, գոր թերեւս տեսած է, ինչ տարտաւ
 եւ նիւար դարձուածքներ կը քաղէ՝ Ոռլանի
 մանր շրջանակերու համար: Մեր ֆրանսացին,
 լաւ ֆրանսացի եւ իբր այդ՝ բնագորով դասա-
 կան՝ կը նետաքրքրուի միայն մարդով:

Ստուգապէս նետաքրքիր չէ հոգեբանութեան,
 եւ երբեք մարդկային սրտին սնորանագնեու-
 րիւն չ'ըներ.

Քաջ է Ռուան, իսկ Ուիլէր՝ իմաստուն:

Այսպիսի կը բաշէ իբր սահման իր նկա-

բացիրներուն: Սակայն երե չի բրբրեր խորը, կը գծագրե. գիծը չոր է, նոշրբ, բայց ձիչդ: Իր անձերը վերընծոնած չեն, անոնք կան, ինչ որ աշկի կ'արժէ: Կը շարժին, ողջերուն ներքին շարժներինը ունին: Շատ խելքս չի հասնիր քե ինչո՛ւ Գանկուն կը մտնե. հպարտութեան կ'ենթարկեմ. բայց գիտեմ քե ան հասնողով մատնիչ կը դառնայ, եւ ոչ քե առաջին որոշմամբ, կամ իր գործ, ինչպէս Վիպասանաց երգերուն (gestes) այնքան մատնիչները, նախանայրերը գրոջերգութեանց (melodrame) մատնիչներուն: Ռոյանն ալ, քերքոնածին վերջը չի այն՝ ինչ որ էր սկիզբը. աւերտաւան եւ ցասկոտ պարուն՝ կը հանդարտի մահուան մտնենալուն. անգարարար կը փորձէ վրային ստորին մարդկայնոքիւնը, եւ գմայելի եւ ձրեարտանման վերացունով մը՝ կը հասնի գազարը քրիստոնեական դիւցազնութեան. իր հոգեվարքը՝ սուրբի մը հոգեվարքն է:

Բիրտ է քերքողը, բայց քերքող մըն է: Արունատ մը կայ, եւ հզոր արունատ մը՝ այս մաշած գեղեցիկութեան մէջ: Այս բանաստեղծը իրագործած է ինչ որ կրնար երկնեղ. ատո՛վ է մեծ: Յառաջ կ'երբայ մեծ կողմնակցութիւններով եւ շայն արդիւնքներով: Այ՛ մի մտադրութիւն գրական, ոչ մի հոգ արդիւնքիւն չեն

վնասեր պատմութեան բացարձակ պարզութեանը: Ռձը, մի միայն յայտարարական (déclaratif) չի միջամտեր գործին եւ քերքոնածին. ոչ մի անձնական եկրակայականութիւն չի կցեր դիպրերուն: Զանկը մեզի բերող բաւերն իսկոյն կ'անձնտանաւ, անոնց իրական պատկերը միայն կը մնայ մեր մէջ. անոնք իրենք իրենց տեսիլք մը կը դառնան արտակարգօրէն յստակ եւ առարկայական. մարդ չի կարգար, կը տեսնէ: Եւ ոչ մի հոգի բայց երե նոյն ինքն դիպրերուն հոգին մեզի կը խօսի եւ մեզ կը յուզէ: Կ'եղեն իրարոն ետեւ, կանչուած պարզ եւ ուղղակի արտայայտութեամբ, մատնութեան պատրաստութեան սկսեալ՝ պատերազմին քիչ մը ձախ համալսարտութեան ընդմէջէն, միևնչեւ ձոխ, ընդարձակ եւ յարկերաց պատմութիւնը դիւցազին մահուան. Ռոյանի եւ Ոյիւէրի մնաս բարովները, Տոքրայիւնի վերջին օրնոքիւնը, Ռոյանն որ կը փորձէ փշրել իր սուրը, կոշորքը կը բախէ, եւ կ'երկնցնէ իր ձեւնոցը Աստուծոյ՝ իր Տիրոջ, եւ հոնակ իր հոգին աշակերտը սուրբ Գարբիելի ձեւքը. անրոջ այս մասը արտաձմիկ է, բնական, բարձր, չափաշոր, իրապէս ուժեղ: Բարդատութիւն չեմ ընկր. սաի պարզապէս գեղեցիկ է:

Ռոյանի երգը կը բարձրացնէ երկոն անկնա-

մարտը զգացումներ որ կրնան ըրալ սրտերու մէջ, առաջարկելով անոնց ամենարարձր առարկաները՝ որոնց կրնային ուղղուել անոնք. Մեծն Կարորոս՝ ժառայելու իրեն, անհաւատը՝ սրտերագնելու իր դիմ: Եւ այս բարձրացումին մէջ դուրս կը ցայտէ ինքնաբերաբար իբր ազգային հոգի մը խորունկ եւ դեռ անգիտակից հայրենասիրութիւն մը, որ կը կանխէ նոյն իսկ հայրենիքի մը իրականութիւնը: Ատով այս քերթուածը մեկ հատիկ է մեր վիպասանաց եղբերուն մէջ. ոչ ինչ չի նմանիր անոր, ոչ ինչ չի մտնուար անոր: (Հմեռ. Լանտոն, «Պոմ. Ֆրանս. դպրութեան »):

*
* * *

Իսկ Յովսէփ Բեդիէ՛ ֆրանսական Ակադեմիայէն, որ քարգնանած է Ռուանի երգը հին ֆրանսերեկէն՝ նոր ֆրանսերեկի, եւ հրատարակած բնագիր եւ քարգնանութիւն (արձակ) դեմ դիմաց, կը գրէ իր Յառաջարակին մէջ ի միջի այլոց. «Եւ սակայն, Ռուանի երգը նկարագիր մը ունի, գոր կը կարծուի թէ ձանձրացած եմ եւ զգացած եզակի ուժգնութեամբ մը, եւ թէ՛ քարգնանութեան մէջ՝ ամեն ջանք եւ ուշ դրած եմ պահել զայն: Մեծ անիրաւուն-

քիւն է ըստ իս, որ այնքան քննադատներ աշարած եմ աղքատութիւնը բանաստեղծին արտայայտութեան միջոցներուն, չքմեղանքներ փնտնելու եւ երած իբր թէ անոր «ձախտութիւններուն», անոր «բողոքովի ժողովրդական միւսմտութեանը»: Ընդհակառակն, կը զարմանամ իր արուեստին ազնուապետական գնացքին վրայ, հնարքներուն եւ խորխտ կեցուածքին, նրբացած, հանձարեղ՝ երանգաւոր՝ ինքնարուեստ ըզուշին, եւ որ ի յայտ կը բերէ հաստատուն հոգ մը զանագանելու ռախիկ գործածութիւնը ընտիր գործածութեկէն: Այդ ոճը արդէն իսկ դասականի մը ոճն է, արդէն իսկ ազնուական ոճ մըն է», եւն, եւն:

Թարգմանութիւնս կատարած եմ Բեդիէի քարգնանութեան վրայէն, բայց միշտ աչքս բնագրին ալ վրայ բռնելով, եւ ըստ տեղեր հետեւած եմ բնագրին, երկոքիւն միջեւ տարբերութիւն մը տեսնելու: Բեդիէի նման թերեւս ես ալ կարենամ ըսել թէ ջանացած եմ բնագրին ոճը՝ ոգին պահել որչափ կը ներեր կարողութիւնս, եւ կը թոյլատրեմ հայ ըզուն: Իցիւ թէ յաջողած ըլլայի:

Հ. Ա. ՂԱՅՐԿԵԱՆ

Կ Ա Ր Ե Ի Ո Ր

Էջ	ՏՈՂ.	«Լաւ	ուղիղ
28	12	վերջապան	վերջապահ
60	18	խանութիւն	խանութիւն

ՌՈԼԱՆԻ ԵՐԳԸ

Ա.

Մ եր թագաւորը կարողոս, կայսրը, Մեծն,
ԸՍպանիա մընաց լըման եօթ տարի:
Նուաճեց երկիրն ամբարտաւան մինչեւ ծով:
Ոչ մի ամրոց որ դիմագրէ իր առջեւ,
Ոչ մի պարիսպ, ոչ մի քաղաք գրաւուելիք.
Լոկ Սարակոսը որ լերան մը մէջ է.
Կ'իշխէ անոր Մարսիլ արքայն, որ Աստուած
Չի սիրեր, ան կը ծառայէ Մահմէտին,
Եւ կ'աղօթէ Ապուլինի: Չի կրնար
Ըզգոյշ ըլլալ, պիտի աղէտը հասնի:

Բ.

Սարակոսի մէջ է Մարսիլ թագաւորն,
Ան մրգաստան մըն է գացեր՝ չուքին տակ,
Կապոյտ կուճէ աստիճանի վրայ պտուկեր.
Շուրջը կան քսան հազար մարդէ աւելի.
Ան իր դուքսերը կը կանչէ եւ կոմսերն.
« Լըսեցէք, տեարք, ի՞նչ հարուած մեզ կը գարնէ.
Կարողոս կայսրը մեծ քաղցրիկ Ֆրանսայի
Եկեր է այս երկիրը՝ մեզ շարդելու:
Բանակ չունիմ որ անոր դէմ մարտնչի.

Մարդիկս ուժեղ չեն շարզելու իրեններն :
 Ի՛մ իմաստուն մարդիկ, խորհուրդ տրէք ինձ,
 եւ պահեցէք զիս մահուընէ, ամօթէ » :
 Կը մընար լուռ ու մունջ ամէն հեթանոս,
 Թող Բլանկանդրինը Վալֆոնդի ամրոցէն :

Գ.

Հեթանոսաց մէջ իմաստուն էր Բլանկանդր,
 Իր արուժեամբ ասպետ մըն էր կորովի.
 Ուղղամտութեամբ՝ խորհրդական իր տիրոջ :
 Թագաւորին ըսաւ. « Բնաւ մի՛ գարհուրիք :
 Իրոխտապանձ՝ սէ՛գ կարողոսին զրկեցէք
 Խօսքեր աննենգ ծառայութեան, մեծ սիրոյ :
 Պիտ՝ առիւծներ, արջեր, շուներ տաք անոր,
 Եօթն հարիւր ուղտ եւ հազար ցին թեպրփոխ,
 Ոսկի՛ արծաթ բեռցած շորի՛ չորս հարիւր.
 Յիսուն հատ կառք՝ որոնցմէ սայլ մը կազմեն.
 Պիտ՝ անոնցմով շատ լաւ հոգէ գիտուորներն.
 Ըսէք թէ այս երկրին մէջ շատ կոռեցաւ,
 Լաւ է դառնայ դէպ ի Ֆրանսա, դէպ ի Էթօ.
 Թէ պիտի սուրբ Միքայէլի տօնին դուք
 Հոն հետեւիք իրեն. թէ դուք պիտի հոն
 Ընդունիք կրօնքը քրիստոնեայ, եւ ըլլաք
 Իր ճորտն ամէն պատուով՝ ամէն բարութեամբ.
 Պատանդ կ'ուզէ. զրկեցէք տասը կամ քսան,
 Որպէս զի՛րեն մտատհութիւն ներչնէք :
 Ղրկենք անոր մեր կիներուն զաւակներն.
 Ըսենք կորան, պիտի զրկեմ ես իմինս :
 Լաւ է անոնք կորսընցընեն զըլուխին,

Քան թէ մենք մեր աղիկամի տէրութիւնն,
 Եւ ըստիպուինք ձեռք կարկառել եւ մուրալ :

Դ.

Բլանկանդր ըսաւ. « Յանուն այս իմ աջ ձեռքիս,
 Եւ կուրծքիս վրայ հովէն ծըփուն մօրուքիս,
 Այժմ իսկ տեսնէք պիտի դուք Ֆրանկ բանակին
 Բեկումն. երթան պիտի Ֆրանկները Ֆրանսա՝
 Իրենց երկիրն, եւ երբ ըլլայ ամէն ոք
 Իր սիրելի կալուածին մէջ՝ եւ Էթօսի
 Իր մատուռին մէջ կարողոս, ան պիտի
 Կատարէ Սուրբ Միքայէլի մեծ հանդէս :
 Պիտի գայ օրն ու ժամանակը անցնի,
 Ան չունենայ պիտի մենէ խօսք կամ լուր.
 Գո՛ոտոզ է ան եւ անողորմ ունի սիրտ.
 Մեր պատանդները գլխատել պիտի տայ :
 Լաւ է անոնք կորսընցընեն զըլուխին
 Քան մենք պայծառ ըՍպանիան գեղեցիկ,
 Եւ կըրէինք դառն աղէտներ, տառապանք » :
 Հեթանոսներն ըսին. « Թերեւս ճիշդ կ'ըսէ » :

Ե.

Աւքայն Մարտիլ կազմեց ատեան խորհուրդի,
 Կանչեց կլարինը Բալագեան, Եստամար
 Եւ իր համհարզը Եւարոպին, Պրիամոն,
 Մօրուեղ Գուարլան, եւ Մաշինէ եւ Մահեւ
 Հօբարն, Յուներ, ուանդըրծովեան Մալբիէն,
 Եւ Բլանկանդրին, որ պարզէ իր միտքն անոնց.
 Պինտ ժամտեղէն տասն հոգի քովը կանչեց.
 « Տէր պարոններ, մեծ կարողին պիտ՝ երթաք.

Կորզըր քաղաքը պաշարած է ան շուրջ:
 Ձիթենիի ճիւղ պիտի կրէք ձեռքերնիդ,
 Խաղաղութեան՝ խոնարհութեան նըշանակ:
 Եթէ կնքէք ճարտար դաշինք մ'ինձ համար,
 Ձեզ պիտի տամ ոսկի՝ արծաթ կարի շատ,
 Ձեզի հողեր՝ աւատներ որչափ ուզէք »:
 Հեթանոսներն ըսին. « Մենք շատ խօկ ունինք »:

Զ.

Արքայն Մարտիլ կազմեց ատեան խորհուրդի:
 Իր մարդերուն ըսաւ. « Գացէք, պարոններ,
 Ձիթենիի ճիւղ պիտի կրէք ձեռքերնիդ,
 Եւ պիտ' ըսէք Կարոլոս մեծ արքային,
 Որ անունովն իր Աստուծուն զըթայ ինձ:
 Պիտի չտեսնէ որ այս ամիսը անցնի
 Եւ ես իրեն եկած չըլլամ՝ հետս առած
 Հաւատարիմ հազար հոգի, քրիստոնեայ
 Օրէնքը ես պիտ' ընդունիմ, եւ ըլլամ
 Իր մարդն ամէն սիրով, ամէն հաւատքով.
 Պատանդ կ'ուզէ, պիտ' ունենայ անվըրէպ »:
 Եւ Բլանկանդրին ըսաւ. « Ատով պիտի դուք
 Յարմար եւ լաւ ուխտ մը, դաշինք մը կնքէք »:

Է.

Մարտիլ տասն էզ ճերմակ ջորի բերել տուաւ,
 Չոր Սուտաիի արքայն զրկեր էր իրեն:
 Ոսկեանձ, թամբն ընդելուզուած արծաթով:
 Սուրհանդակները կը հեծնեն. կը կըրեն
 Ձիթենիի ճիւղեր իրենց ձեռքին մէջ:

Կարոլոսին եկան, տիրոջ Ֆրանսայի.
 Չի կրնար զգոյշ ըլլալ՝ խաբեն պիտի զինք:

Ը.

Կայսրը ուրախ է եւ զըւարթ, առաւ ան
 Կորզըր, ուանոր մանրեց փշրեց պարիսպներն,
 Եւ բաբանով աշտարակները քանդեց:
 Մեծ է աւարը զոր ըրին ասպետներն,
 Ոսկի, արծաթ, զէնուզարդեր մեծագին:
 Քաղքին մէջ ոչ մէկ հեթանոս չէ մնացած.
 Կամ սպանուեցան եւ կամ եղան քրիստոնեայ:
 Կարոլոս՝ մեծ մրգաստանի մը մէջ է,
 Իր մօտ Ռոլան եւ Ուիւէր, Սամսոն դուքսն
 Եւ Անտէիսը սէզ, Գոփրեսոն Անժուի,
 Թագաւորին վառակիրն, հոն էին դեռ
 Հետն ուրիշ շատ մարդոց Գերին՝ Գերիէ:
 Տասնհինգ հազար հոգի քաղցրիկ Ֆրանսայէն:
 Ձինջ գորգերու վրայ կը նստին ասպետներն,
 Ըզբօսնելու համար տապեղ ու ճաշարակ
 Կը խաղան պինտ իմաստուններն ու ձերերն,
 Ուառոյգ հասակը ժիր սուրով կը մարզուի:
 Շոճի մը տակ՝ վայրի վարդի մը մօտիկ
 Գահոյք մըն է դրուած՝ համակ գուտ ոսկի.
 Հոն է նստած արքայն քաղցրիկ Ֆրանսայի:
 Ճերմակ է իր մօրուքն ու զլուխը ծաղկած.
 Գեղեցիկ է մարմինն ու տեսքը խըրոխտ.
 Չայն փնտոողին՝ հարկ չըկայ զինքը ցուցնել:
 Ուրբերնին դրին սուրհանդակները գետին,
 Ողջունեցին զինքը սիրով՝ քաղցրութեամբ:

Թ.

Բլանկանդըը ինք կը խօսի նախ, եւ կ'ըտէ Թագաւորին. « Ողջոյն յանուն Աստուծոյ, Փառաւորին, զոր պարտական ենք պաշտել: Լըսեցէք ինչ որ ձեզ Մարտիլ Թագաւորն՝ Արին կ'ըտէ. Ան լաւ քններ է օրէնքն Որ կը փրկէ. եւ կ'ուզէ իր ինչքերէն Տալ ձեզ արջեր եւ առիւծներ, քերծէներ Շղթայակապ, եօթն հարիւր ուղտ եւ հազար Յին Թեպրփոխ, չորս հարիւր հատ ջորիներ Ոսկի՝ արծաթ բեռցած, յիսուն հատ ալ կառք, Որոնցմէ դուք սայլ մը պիտի յօրինէք, Լի զուտ ոսկւոյ դահեկանով, եւ անով Պիտի կրնաք առատ հոգել ձեր զօրքերն. Գուք այս երկրին մէջ կեցաք շատ իսկ երկար: Առդ լաւ կ'ըլլայ որ դուք Ֆրանսա՝ էքս դառնաք: Հոն պիտի ձեզ հետեւի տէրս՝ անվըրէպ »: Կայսրը ձեռուին կը վերցընէ առ Աստուած, կը հակէ գլուխն եւ կը սկըսի մըտածել:

Ժ.

Կայսրն իր զըլուխը կը բռնէ խոնարհած: Աճապարոտ չեղան խօսքերն իր երբէք: Մովորութիւնն է հանգստեամբ խօսիլ միշտ. Ուղղւեցաւ հուսկ, եւ ունէր խըրոխտ դէմք: Բանբերներուն ըսաւ. « Շատ լաւ խօսեցաք: Մարտիլ արքայն մեծ թշնամի է ինծի:

Իր խօսքերուն վըրայ զոր արդ ըսիք դուք Ինչպէս պիտի վստահութիւն ունենամ: — Պատանդներով », Սարակինօսը յարեց, « Որոնցմէ դուք պիտ' ունենաք տասը կամ Տասըհինգ կամ քըսան. մեռնին իսկ ասոնք, Պիտի դընեմ իմ մէկ որդիս, ու դուք դեռ Պիտ' ընդունիք աւելի եւս ազնիւներն: Երբոր ըլլաք դուք ձեր պալատն արքունի, Պերիլի սուրբ Միքայէլի մեծ տօնին, Հոն պիտի գայ, կ'ապահովէ ձեզ, իմ տէրս: Հոն Աստուծոյ ձեզի համար պատրաստած Բաղնիքներուն մէջ կ'ուզէ 'լլալ քրիստոնեայ »: Եւ պատասխան կու տայ անոր Կարոլոս. « Ան տակաւին կրնայ հասնիլ փրկութեան »:

ԺԱ.

Գեղեցիկ էր երեկոն, ջինջ՝ արեգակն: Ախոռ դրկեց տասն էգ ջորին Կարոլոս: Մեծ այգիին մէջ տըլաւ վրան մը կանգնել, եւ բանբերներն հիւրասիրեց անոր տակ. Տասը պաշտակ կը ծառայէն մեծ խնամքով: Կը մնան գիշերն հոն մինչ գալուստը լոյսին. Առաւօտուն կայսրը ելեր է կանուխ, Լըսեր պաշտօն առաւօտին՝ պատարագ: Յետոյ գացեր է շոճիի մը ներքեւ. Իր պարոնները կը կանչէ ժողովի. Ան իր ամէն ճամբաներուն մէջ կ'ուզէ Ֆրանսայիներն իրեն իբրեւ առաջնորդ:

ԺԲ.

կայսրը կ'երթայ շոճի մը տակ. կը կանչէ
 իր պարոնները ժողովի. Օժիէ
 Գուքսն եւ արճի եպիսկոպոսը Տուրպին,
 Ռիշատը ձեր եւ իր թոռնիկը Հենրիկ,
 Գասկոնիոյ քաջարի կոմսն Ակելին,
 Ռենսի Թիբօզն եւ իր զարմիկը Միլոն:
 Եկան նաեւ եւ Գերիէ եւ Գերին.
 Եւ անոնց հետ եկաւ հոն կոմսը Ռուան
 Եւ Ուիւէր՝ քաջակորովն եւ ազնիւն.
 Ֆլորանսայի Ֆրանկներէն կան աւելի
 Քան հազար. հոն եկաւ նաեւ Գանելոն
 Որ մասնութիւնն ըրաւ: Եւ այն ժամանակ
 Սկըսաւ ժողովն՝ որ ունեցաւ զէջ վախճան:

ԺԳ.

«Տէր պարոններ», կարոլոս կայսրը կ'ըսէ,
 «Մարտիլ արքայն զրկեր է իր բանբերներն:
 Իր ինչքերէն կ'ուզէ ինձի տալ առատ
 Արջեր, առիւծ, տոռնըւելիք քերձէններ,
 Եօթն հարիւր ուղտ եւ հազար ցին թեպրփոխ,
 Արաբիոյ ոսկի բեռցած չորս հարիւր
 Զորի, դարձեալ աւելի քան յիսուն կառք:
 Բայց ինձ կ'ըսէ որ մեկնիմ դէպ ի Ֆրանսա.
 Ետեւէս Էքս պիտի գայ, իմ արքունիքս,
 Եւ ընդունի կրօնքնիս, զոր ինք կը վկայէ
 Ամենէն սուրբն. ան պիտի լլայ քրիստոնեայ»

Եւ իր ընթացքն ինչ կախում ունենայ,
 Բայց չեմ գիտեր թէ ինչ է խորքն իր սրտին»: :
 Ֆրանսացիները կ'ըսեն. «Մի, չվտտահինք»:

ԺԴ.

Կայսրը իր միտքն յայտնեց. իսկ կոմսը Ռուան
 Որ հաւան չէ բընաւ՝ ուղղորդ կը կանգնի
 Եւ կը սկըսի նոգրիմաբանել արքային.
 «Վայ թէ հաւատք դուք ընծայէք Մարտիլի:
 Եօթն ողջ տարի է որ եկանք Սպանիա.
 Չեզի համար գրաւեցի Նոպլ ու կոմսիբլ.
 Առի Վալտեոնը եւ երկիրը Պինի,
 Եւ Բալագուէրը եւ Տուէլ ու Սեզիլ:
 Մեծ մասնութիւն մ'ըրաւ Մարտիլ թագաւորն.
 Իրեններէն զրկեց տասնհինգ հեթանոս,
 Որոնց ամէն մին ճիւղ մ'ունէր ձիթենուոյ,
 Եւ ձեզ այս մի եւ նոյն խօսքերը կ'ըսէր:
 Խորհուրդը դուք առիք ձերին Ֆրանկներուն.
 Յիմարութեամբ անոնք տըլին ձեզ խորհուրդ.
 Հեթանոսին երկու կոմսեր զրկեցիք,
 Մէկը Բասանն էր ինք եւ միւսը Բասիլ.
 Հալտիլիոյ տակ՝ լերան մէջ զլլատեց:
 Մարտնչեցէք ինչպէս որ դուք ըսկըսաք:
 Չէր բանակին ազատագունդը տարէք
 Ի Սարակոս. պաշարեցէք զայն՝ տեւք
 Եթէ նոյն իսկ ձեր ամբողջ կեանքը. առէք
 Վըրէժն անոնց՝ զորքս դրուժանն ըսպաննեց»:

ԺԵ.

Կայսրն իր զբլուխը կը բռնէ խոնարհած :
 Կը յարդարէ կը շոյէ պեխն ու մօրուք .
 Իր թոռան բան չ'ըսեր ո՛չ չար, ո՛չ բարի :
 Ֆըրանսացիք կը լըռեն՝ թող Գանելոն :
 Ուղղորդ՝ ոտքի՝ Կայսեր առջեւը կու գայ :
 Կը սկըսի իր խօսքերը մեծ խրոխտութեամբ ,
 Եւ արքային կ'ըսէ . « Վ՛այ ձեզ, եթէ դուք
 Հաւատար այն դատարկին՝ ես թող ըլլամ
 Եւ կամ ուրիշն, որ չի խօսիր ձեր բարին :
 Երբ թագաւորը Մարսիլ մարդ կը զրկէ
 Որ ձեզ ըսէ թէ՛ ձեռնամած՝ պիտի 'լլայ
 Ձեր մարդն, եւ թէ պիտի բոլոր Սպանիան
 Գիտնայ իրեն իբրը պարգև ձեր շնորհիւ ,
 Եւ ընդունի պիտի օրէնքը զոր մենք
 Կը դաւանինք, ան որ խորհուրդ կու տայ ձեզ
 Որ այդպիսի մենք առաջարկ մը մերժենք ,
 Անոր փոյթն իսկ չէ, տէր, թէ մենք ինչ մահով
 Պիտի մեռնինք . թողունք խենթերը մէկդի ,
 Իմաստուններն ըլլան թող մեզ բաւական » :

ԺԶ.

Այն առէն Նեմս առաջ անցաւ . լաւագոյն
 Ոչ մի ճորտ կար արքունիքին մէջ քան զայն .
 Եւ արքային կ'ըսէ . « Դուք լաւ լըսեցիք
 Ինչ պատասխան որ ձեզ տըլաւ Գանելոն .
 Ողջմիտ է ան, պէտք է իրեն հետեւիլ :

Կորսընցուց իր մարտը Մարսիլ թագաւորն .
 Իրմէ խլեցիք դուք ամբոցներն իր բոլոր .
 Փշրեցիք ձեր բաբաններով պարիսպներն .
 Իր քաղաքներն այրեցիք դուք, յաղթեցիք
 Իր մարդերուն : Այսօր որ մարդ կը զրկէ
 Ձեզ ըսելով որ դուք իրեն խնայէք,
 Մեղք պիտի 'լլար ընել անոր չարագոյնն,
 Ան կ'ուզէ ձեզ իբր երաշխիք պատանդ տալ .
 Այս մարտը մեծ պէտք չէ տեւէ աւելի » :
 Ֆրանկներն ըսին . « Կոմսը աղէկ խօսեցաւ » :

ԺԷ.

« Տէր պարոններ, արդ մենք Մարսիլ արքային
 Ո՞վ պիտ' յըղենք ի Սարակոս » : Դուքը Նեմս
 Աւելցուց . « Ե՛ս ձեր հրամանով . տըլէք ինձ
 Այժմ իսկ ձեռնոցը եւ մականն » : Եւ արքայն
 Ըսաւ . « Դուք մեծ խորհրդական մարդ մըն էք .
 Մօրուքիս վըրայ կ'երդնում, չերթաք պիտի դուք
 Այսքան փութով ինչ այդքան հեռատան :
 Դարձէք նստէ՛ք, զի ոչ որ ձեզ աղաչեց :

ԺԸ.

« Տէր պարոններ, ո՞վ պիտ' յըղել կարենանք .
 Հագարացոյն՝ Սարակոսի իշխողին » :
 Կու տայ Ռոլանը պատասխան . « Ես շատ լաւ
 Կրնամ երթալ հոն » : — Դուք չերթաք պիտի հոն
 Բընաւ », ըսաւ Ոլիւիէ կոմսն անոր :
 « Դաժան է ձեր սիրտն ու գոռոգ . կը վախնամ
 Մի գուցէ դուք հոն գաք կըպուր կըպուրի :

Եթէ ուզէ արքայն կրնամ ես երթալ » :
Արքայն կ'ըսէ. « Երկուքնիդ ալ լուս կեցէք :
Ոչ դուք, ոչ ան պիտ' ոտքերնիդ չտանիք հոն :
Այս մօրուքին վերայ կ'երդնում, գոր կ'տեսնէք
Բոլոր ճերմակ, վա՛յ թէ մէկն ինձ անուանէ
Մին տասներկու իմ զխաւոր ճորտերէն » :
Կը լռեն Ֆրանկները սահմբոկած՝ ապշահար :

ՃԹ.

Ռենսի Տուրպինն ելաւ կարգէն, եւ ըսաւ
Թագաւորին. « Հանգիստ թողէք ձեր Ֆրանկներն.
Դուք այս երկրին մէջ մնացիք ես թը տարի.
Կրեցին անոնք հոն շատ տաժանք, նեղութիւն :
Բայց, տէր, ինձի տըւէք ձեռնոցն ու մականն,
Ե՛ս Սպանիոյ Հագարացոյն պիտ' երթամ.
Կ'երթամ տեսնել քիչ մը թէ գործն ինչպէս է » :
Եւ կու տայ կայսրը պատասխան՝ զայրացած .
« Գացէք դուք սա ճերմակ գորգին վրայ նստէք :
Ա՛լ մի խօսիք, ձեզի հրամանն չեմ ի տար » :

Ի.

« Ֆրանկ ասպետներ », կարողոս կայսրը կ'ըսէ,
« Գուք ինձ պարոն մ'ընտրեցէք իմ գաւառէս,
Որ կարենայ պատգամս տանիլ Մարսիլին » :
Ռուլան կ'ըսէ. « Կ'ընտրեմ աներս Գանելոն » :
Ֆրանկներն ըսին. « Կրնայ զայն լաւ կատարել .
Իմաստնագոյն քան զինք զրկել չէք կրնար » :
Գանելոն կոմսն անկէ սաստիկ նեղուեցաւ :

Կըզարսի մորթը կը նետէ իր վըզէն,
Էւ կը մընայ իր մետաքսէ ամղանով .
Ռենի աչքեր շարժուն, եւ դէմք՝ խրոխտալից .
Ազնիւ է իր մարմինն ու լանջքը լայնշի .
Այնքան աղուոր է որ ճորտերը բոլոր
Կը նային պիշ իրեն : Կ'ըսէ Ռուլանին .
« Մըտակորոյս, քու այդ մոլուցքդ ինչո՞ւ է :
Գիտէ ամէն ոք լաւ թէ քու աներդ եմ,
Էւ զիս դեսպան նըշանեցիր Մարսիլին :
Եթէ Աստուած տայ որ դառնամ ես անկէ,
Անանկ վընաս մը պիտի քեզ հասցընեմ,
Որ պիտ' այնքան երկար տեւէ՝ որքան կեանքդ » :
Յարեց Ռուլան. « Հըպարտութեան, խօլութեան
Խօսքեր ատոնք. ամէնքը շատ լաւ գիտեն
Որ չեմ ըներ սպառնալիքի երբեք փոյթ .
Բայց պատգամի համար ողջմիտ մարդ է պէտք .
Եթէ արքայն ուզէ՝ պատրաստ եմ ձեր տեղն » :

ԻԱ.

Էւ Գանելոն յարեց. « Չերթան պիտի տեղս .
Դուն ճորտըս չես, եւ ոչ ալ ես քու տէրդ եմ .
Կարող հրաման կ'ընէ որ ես կատարեմ
Ծառայութիւն մ'իրեն. եւ ես Մարսիլին
Պիտի երթամ Սարակոսա. բայց մինչեւ
Որ ամոքեմ ցասոյթըս մեծ՝ որուն մէջ
Չիս կը տեսնես, խա՛ղ մը պիտի խաղամ ես » :
Չայն լըսելով Ռուլան սկըսաւ ծիծաղիլ :

ԻԲ.

Ռուանի ծաղրը տեսնելով Գանելոն
Այնպիսի ցաւ ըզգաց որ մագ էր մնացեր
Որ պայթէր իր բարկութենէն. քիչ մընաց
Կը նըւաղէր: Եւ ան ըսաւ Ռուանին.
«Չեմ սիրեր ձեզ, դուք որ գլխուս փաթթեցիք
Այս անիրաւ ընտրութիւնն: Ո՛վ կայսր, ուղղորդ
Ահա առջեզ, կ'ուզեմ հրամանդ կատարել:

ԻԳ.

Պիտի երթամ Սարակոս. հա՛րկ է՝ գիտեմ:
Ո՛վ որ կ'երթայ հոն չի կրնար դառնալ ետ:
Ամէն բանէ վեր յիշեցէք թէ ունիմ՝
Չեր քոյրն ինձ կին. որմէ որդի մ'ունիմ ես,
Չքնաղագեղ, ան Բաղդովինն է՝ ըսաւ՝
Որ պիտի քաջ մ'ըլլայ: Իրեն կը թողում
Իմ երկիրներս եւ աւատներս: Ասէք զայն
Չեր խընամքին տակ, զայն պիտի չըտեսնեմ
Այլ եւրս իմ աչուընկերովս»: Կարողոս
Պատասխանեց. «Չափազանց բուլս ունիք սիրտ:
Բայց զի հրաման կու տամ՝ պէտք է որ երթաք»:

ԻԴ.

Կ'ըսէ արքայն. «Օ՛ն, Գանելոն, մտեցէք
Յուպն ու ձեռնոցն առէք: Դուք լաւ լըտեցիք,
Ֆրանկները ձեզ ընտրեցին: — Տէր, կ'ըսէ ան,

Ռուանն ըրաւ ամէն ինչ. ցորչափ ապրիմ
Չայն չըտիրեմ պիտի եւ ո՛չ Ուիւէրն,
Որովհետեւ ընկերն է. ո՛չ ալ ճորտերն,
Չի գանի շատ կը սիրեն: Չէր աչքին տակ
Անոնց կ'ըլլամ ես ձայնատուր»: Թագաւորն
Ըսաւ. «Սաստիկ զայրուկ մը ձեզ կը վառէ:
Պիտի երթաք, զի հըրամանը իմս է: —
— Կրնամ երթալ, բայց անպաշտպան եւ անոք,
Ինչպէս Բասիլն ու իր եղբայրը Բասան»:

ԻԵ.

Կայսրն ալ ձեռքին ձեռնոցն անոր երկնցուց:
Բայց Գանելոն պիտի չուզէր ըլլալ հոն:
Երբ պիտ' առնէր ինկաւ ձեռնոցը գետին:
Ֆրանկներն ըսին. «Աստուած, այս ի՛նչ նըջան է:
Այս պատգամէն մեզ մեծ կորուստ պիտի գայ»:
Եւ Գանելոն կոմսն ըսաւ. «Ո՛վ պարոններ,
Պիտի կրնաք անոր լուրերն առնել դուք»:

ԻԶ.

«Տէր, Գանելոն ըսաւ, տըւէք ինձ հրաման,
Քանի որ պէտք է մեկնիմ, ի՛նչ շահ յամեմ»: —
Եւ թագաւորն ըսաւ. «Գացէք Յիսուսի
Հըրամանով եւ իմինովս»: Արձակեց
Չայն իր աջով, կնքեց խաչին նըջանով:
Յետոյ յանձնեց անոր մական, հրովարտակ:

ԻԷ.

Գանելոն կոմսն իր բանակետողը կ'երթայ,
 Կը զարդարուի պերճապայծառ զգեստներով:
 Իր ոտքերուն պնդեց ոսկի խըթաններ.
 Իր կուշտն ի վար կախեց իր սուրը՝ Մուրզէս:
 Յատկեց հեծաւ իր Տաշըբուն ձիուն վրայ:
 Գինմեր հօբարն իր ասպանդակը բռնեց:
 Հոն պիտի դուք տեսնէիք շատ ասպետներ
 Որ կու լային, ուամէնքն անոր կ'ըսէին.
 « Մեծ մեղք, եղնիկ ձեր քաջութեան: Արքային
 Գուք արքունիքն էիք երկար ժամանակ,
 Ուազնըւական ճորտ մըն էիք համարուած:
 Ով որ ըզձեզ նըշանակեց հոն երթալ,
 Կարող չըլլայ պիտի ինքն իսկ Կարողոս
 Զայն պաշտպանել, եւ ոչ ալ զայն ազատել:
 Պէտք չէր Ռոլան կոմսը մտածել ձեր վըրայ.
 Գուք մեծատոհմ ցեղի մըն էք շառաւիղ»:
 Յետոյ իրեն ըսին. « Ով տէր, տարէք մեզ »:
 Պատասխանեց Գանելոն. « Քաւ, մի լիցի:
 Աւելի լաւ է որ մեռնիմ ես միայն
 Քան թէ այնքան քաջակորով ասպետներ:
 Գուք, տեարք, երթաք պիտի քաղցրիկ Ֆըրանսա:
 Ողջոյն տարէք կընոջըս իմ կողմանէ,
 Պինաբելի՛ իմ՝ մըտերմիս՝ ընկերիս,
 Եւ Բաղդովին որդւոյս. եղիք ձեռնտու
 Իրեն, եւ զայն իբրեւ ձեր տէրը ճանչցէք »:
 Մտրակ ի կուշտ ան իր ճամբուն մէջ մըտաւ »:

ԻԸ.

Գանելոնի ձին կը ճախրէ կը դոռթէ
 Տակովը բարձրը ձիթենեաց: Կը հասնի
 Սարակինոս բանբերներուն. բայց Բլանկանդը
 Եւ ինք կը փան քըչիկ մը ետ միւսերէն:
 Կը խօսակցին երկուքը մեծ նենգութեամբ:
 Բլանկանդը ըսաւ. « Հրաշալի մարդ է Կարոլ:
 Առաւ Պուլեան, Կալաբրիան բովանդակ.
 Կտրեց աղի ծոփն եւ զընաց Անգլիա
 Գանձելու Սուրբ Պետրոսի հարկը անկէ:
 Հոս մեր երկրին մէջ ի՞նչ եկեր է փնտռել »:
 Պատասխանեց Գանելոն. « Այդ իր կամքն է:
 Անոր արժէքն ունեցող մարդ չըկայ բնաւ »:

ԻԹ.

Բլանկանդը ըսաւ. « Ֆրանկներն ազնիւ մարդիկ
 Բայց մեծ չարիք կ'ընեն իրենց արքային [են,
 Իրեն խորհուրդ տըւող դուքսերն ու կոմսերն,
 Զայն կը սպառեն եւ կորուստի կը մատենն
 Թէ՛ զինք եւ թէ՛ միւսերն »: Յարեց Գանելոն.
 « Ատ կրնայ ո՛չ մէկուն համար ստոյգ ըլլալ՝
 Իմ զիտցածովս՝ բայց թէ միայն Ռոլանի,
 Որ պիտի օր մ'անոր պատիժը կըրէ:
 Կայտը նստեր էր շուքն անցեալ առաւօտ,
 Եկաւ իր թոռն, հագած էր ան լանջապանն,
 Կարկաստնի մօտիկներէն աւարած:
 Կարմիր խնձոր մը կը բռնէր ձեռքին մէջ.

Ռոլանի Երգը

«Առէք, ըսաւ, զեղեցիկ տէր, հօբարին,
Պտակներն ամէն արքաներուն կու տամ ձօն» :
Իր խրոխտութիւնը պիտի զինք կորսնցնէ,
Զի ամէն օր անիկա մահ կը մուրայ :
Թող գայ սպանողն, իսկոյն կ'ըլլայ հաշտութիւն» :

Լ.

Բլանկանդը ըսաւ. «Շատ դժժընդակ է Ռոլան,
Որ կը սիրէ նուաճել ընկճել ամէն ազգ,
Եւ համօրէն երկիրներուն աչք ունի :
Ի՞նչ բանի վրայ կը յուսայ ատ ընելու» :
«Ֆըրանսացոց, պատասխանեց Գանելոն :
Կը սիրեն զինքն այնչափ որ բնաւ չըպակտին
Պիտի իրմէ : Այնոց կու տայ շտայլօրէն
Ոսկի, արծաթ, եւ ջորիներ, նըժոյգներ,
Եւ կերպասներ ու գէնուգարգ : Ան կու տայ
Նոյն իսկ կայսեր այն ամէն ինչ որ ուզէ .
Անոր համար պիտի գրաւէ երկիրներն
Որ կան հոսկէ սկըսեալ մինչեւ Արեւելք» :

ԼԱ.

Այնչափ գացին Բլանկանդրին՝ Գանելոն
Որ առին տուն խօստում մ'իրենց ուխտին վրայ .
Ռոլանը տալ ըսպաննել՝ աս պիտի 'լլայ
Փնտռածն իրենց : Կարելով շատ ճանապարհ
Կարմրածառի մը տակ իջան Սարակոս :
Շոճի մը շուքն ամթու մըն էր պատրաստուած,
Շուրջ պարուրուած Ալեքսանդրեան մետաքսով :
Հոն է արքայն, տէր համօրէն Սպանիոյ :

Քըսան հազար Սարակինոս կան իր շուրջն :
Անոնցմէ ոչ մին չի հաներ ճիկ անգամ,
Թէեւ պապական ունենան լուր լըսելու :
Հասան ահա Բլանկանդրին՝ Գանելոն :

ԼԲ.

Եւ Մարսիլի առջեւն եկաւ Բլանկանդրին .
Բռնած էր կոմսը Գանելոն դաստակէն :
Թագաւորին կ'ըսէ. «Ողջոյն, Մահմէտի
ՈւԱպոլլինի անուամբ, որոնց կը պահենք
Սուրբ օրէնքներն : Արդ՝ ձեր պատգամը տարինք
Կարողոսին . ձեռքերն երկինք բարձրացուց,
Գովեց իր Տէրն, ուրիշ ոչինչ չըզուրցեց :
Իր մէկ ազնիւ պարոնն արդ ձեզ կը զրկէ,
Որ Ֆրանսայէն է եւ է շատ բարձր մարդ .
Խաղաղութիւն պիտ' ունենա՞ք դուք թէ ոչ՝
Իրմէ պիտի գայն իմանաք» : Պատասխան
Տուաւ Մարսիլ . «Թող խօսի՝ լըսենք պիտի մենք» :

ԼԳ.

Գանելոն կոմսն այդ մասին շատ էր խորհեր :
Կը սկըսի մեծ ճարտարութեամբ՝ ինչպէս մարդ
Որ գիտէ լաւ խօսիլ : Ըսաւ արքային .
«Ողջոյն յանուն փառաւորեալ Աստուծոյ,
Որուն մենք պէտք է որ երկիր պագանենք :
Ահա թէ ինչ կարողոս մեծը՝ արին
Զեզի կ'ըսէ. քրիստոսական սուրբ օրէնքն
Ընդունեցէք . ան կ'ուզէ ձեզ պարգեւել
ԸՍպանիոյ կէսն իբր աւատ : Այս պայմանն

Եթէ չուզէք դուք ընդունիլ, պիտի դուք
 Զերբակալուիք՝ կապուիք բռնի եւ ուժգին,
 Եւ պիտի ձեզ առնեն տանին դէպ ի Էքս,
 Ուր կեանքերնիդ պիտի գտնէ վճռով վերջ.
 Պիտի մեռնիք ամօթալի՝ ցած մահով»:
 Մորնչեց Մարտիլ արքայն. ունէր տէգ մը ձեռքն
 Ոսկեփետուր. կ'ուզէ զարնել, կ'արգիւեն:

ԼԴ.

Փոխեր է իր գոյնը Մարտիլ թագաւորն:
 Կ'արձակէ իր նիգակը: Զայն տեսնելով
 Գանելոն իր ձեռքը սուրին կը տանի:
 Երկու մատ զայն պատեանէն դուրս է հաներ:
 Կ'ըսէ սուրին. «Գուն շատ աղուոր ես եւ ջինջ.
 Աւթունիքին մէջ քեզ երկա՛ր կըրեցի:
 Պիտի չըսէ Ֆրանսայի կայսրը թէ ես
 Օտար երկրի մէջ միայնակ մեռած եմ
 Առանց որ պի՛նտ քաջերը քեզ քու գընով
 Գընած ըլլան»:
 Հեթանոսները կ'ըսեն.
 «Օ՛ն, թոյլ չըտանք որ խառնուին իրարու»:

ԼԵ.

Թափեցին այնքան աղաչանք լաւագոյն
 Մարակինոսք՝ որ թագաւորը Մարտիլ
 Իր աթոռին նստաւ վըրան: Խօսեցաւ
 Ալգալիփ. «Մեզ կը դնէիք թիւր քայլի մէջ,
 Երբ կ'ուզէիք Ֆրանսացին հարուածել.
 Դուք պէտք էիք մըտիկ ընել՝ հասկընալ»:
 «Տէր, Գանելոն կ'ըսէ, ասոնք բաներ են

Որոնց ես պէտք է հանդուրժեմ: Բայց պիտի
 Զըլընէի ես՝ Աստուծոյ ըստեղծած
 Բոլոր ոսկւոյն համար, եւ նոյնպէս բոլոր
 Հարըստութեանց՝ որ կ'ընդգոգէ այս երկիրն,
 Ըսել իրեն՝ եթէ տրուի դիւր եւ ժամ՝
 Ինչ որ իրեն՝ հըգօր արքայն կարողոս
 Զիս կը դրկէ ըսել, ըսել կը դրկէ
 Իմ ձեռքով՝ իբր իր մահացու թշնամոյն»:
 Սամուրենի մ'ունէր վըրան՝ ծածկըւած
 Աղեքսանդրեան մետաքսով. վար կը նետէ,
 Եւ Բլանկանդրին կ'առնէ զայն. սուրը սակայն
 Զի հեռացներ իրմէ. զայն իր աջ ձեռքով
 Դաստապանին ոսկի գունդէն կը բռնէ:
 «Ազնիւ պարոն մըն է» կ'ըսեն հեթանոսք:

ԼԶ.

Յառաջացաւ Գանելոն դէպ ի արքայն:
 Ըսաւ անոր. «Յանիրաւի կը ցասնուք,
 Զի կարողոս՝ որ Ֆրանսայի վրայ կ'իջիէ
 Աս կ'ըսէ ձեզ. ընդունեցէք քրիստոնեայ
 Որէնքը. ձեզ պիտի շնորհէ իբր աւատ
 ԸՍպանիոյ կէսը. միւս կէսն ունենայ
 Պիտի Ռոլան՝ իր թոռը. խիստ սիգախրոստ
 Դրացի մը ձեզ պիտ՝ ունենաք բաժանորդ:
 Դուք այս պայմանն եթէ չուզէք յանձն առնել,
 Մարակոսի մէջ պաշարել պիտի գայ
 Զեզ թագաւորն. ուժգին պիտի բըռնուիք
 Ու կապուիք. ձեզ պիտի շիտակ Էքս տանին.
 Ճամբան պիտի չունենաք դուք ոչ նըժոյգ
 Եւ ոչ ձի, ոչ էգ շորի, ոչ ալ արու,

Որոնց վըրայ կարենայիք դուք հեծնել,
Պիտի նետեն ձեզ գէշ գրատտի մը վըրայ,
Հոն վըճիտով՝ պիտի գլուխնիդ թոցընեն:
Մեր կայսրը ձեզ կը զրկէ այս հրովարտակն»:
Հեթանոսին աջ ձեռքին մէջ դըրաւ զայն:

ԼԵ.

Տժգունեցաւ Մարտիլ իր բարկ զայրութէն.
Կը պատռէ կնիքը, կը նետէ մոմն անոր,
Հրովարտակին կը նայի. ինչ որ գրուած
է՛ կը տեսնէ. «Կարոլոս ինձ կը զըռէ,
Արքայն որ տէր է Ֆրանսայի, որ յիշեմ
Յաւն ու ցասումը Պասանի և Պասիլ
Եղբորն որոնց գլուխներն առի Հալսոյի
Լեոներուն մէջ. եթէ կ'ուզեմ փրկել կեանքս
Ղրկելու եմ եղեր իրեն Ալկալիփ
Հօբարս, թէ ոչ զիս չըսիրէ պիտի բնաւ»:
Խօսք առնելով յետոյ որդին Մարտիլի՝
Կ'ըսէ անոր. «Յիմարաբար խօսեցաւ
Գանելոն, չափն անցուց, ալ չէ ամլանաց:
Ինձ յանձնեցէք, որ տամ արդար պատուհասն»:
Երբ Գանելոն լըսեց՝ իր սուրը հանեց,
Գընաց շոճին տակ և բունին կրթնեցաւ:

ԼԸ.

Մարտիլ գընաց քաշուեցաւ դէպ ի այգին,
Իր լաւագոյն ճորտերը հետն առնելով:
Եւ հոն եկաւ ալէճաղիկ Բլանկանդրին
Եւ Ալկալիփ՝ հօբարն ու իր մըտերիքն:

Բաւ Բլանկանդր. «Հոս կանչեցէք Ֆրանսացին.
Ծառայութիւն մատուցանէ պիտի մեզ,
Ան ինձի իր հաւատքին վրայ երդուընցաւ»:
Եւ թագաւորը կ'ըսէ. «Հոս բերէք զայն»:
Եւ անոր աջ ձեռքէն բանած Բլանկանդրին
Չայն արքային տարաւ մինչև մրգատան:
Հոն կը նիւթեն անոնք տըգեղ մատութիւնն:

ԼԹ.

Բաւ Մարտիլ. «Գեղեցիկ տէր Գանելոն,
Բիչ մը ձեր հետ թեթեւութեամբ վարուեցայ,
Երբ զայրացած կը խոցէի ձեզ մագ մաց:
Կը խոստանամ՝ ես յանուն այս սամոյրին,
Որուն ոսկին աւելի քան հինգ հարիւր
Լիրա կ'արժէ. վաղը չեղած իրիկուն՝
Ազուոր տուգանք մ'հատուցանեմ պիտի ձեզ»:
Եւ Գանելոն պատասխանեց. «Չեմ մերժեր:
Ատուած՝ եթէ կ'ուզէ՝ թող ձեզ վարձատրէ»:

Խ.

Կ'ըսէ Մարտիլ. «Ըստոյգ գիտցէք, Գանելոն,
Ես իմ սրտովըս կ'ուզեմ շատ սիրել ձեզ:
Կ'ուզեմ լըսել ձեր կարոլոս մեծին վրայ
Խօսիլը. ան շատ ձեր է, իր ժամանակն
Ըսպտած. իմ գիտցածովս ան աւելի
Քան երկերիւր տարու է, ան իր մարմինն
Երկրէ երկիր պըտըտցուցեր է այնչափ,
Այնչափ հարուած իր ասպարին վրայ տներ,
Եւ վերածեր այնքան հարուտ արքաներ

Մուրիկներու. ե՞րբ պիտ' յոգնի կոուելէ» :
 Եւ Գանելոն պատասխանեց. «Կարո՞ւս
 Գիտցածնիդ չէ. մարդ մը չըկայ որ տեսնէ
 Եւ ճանչնայ զայն եւ չըօ՛՛ք. Կայսրը քաջ է :
 Ո՞րչափ գովեմ՝ պանծացընեմ՝ քիչ է դեռ.
 Այնքան պատիւ ունի, այնքան լաւութիւն՝
 Որ չեն կարող ըսել խօսքերս : Քաջութիւնն
 Իր գեղեցիկ՝ ո՞վ զայն պիտի նկարագրէ :
 Ատուած անոր շուրջը կու տայ ճաճանչել
 Վըսեմութիւն մեծ : Նախընտրէր պիտի ան
 Մեռնիլ քան իր պարոններուն դէմ պակսիլ » :

ԽԱ.

Կ'ըսէ Մարտիլ. «Կը զարմանամ ես կարի՛.
 Կարո՞ւս մեծն ալէծաղիկ է եւ ծեր.
 Աւելի քան երկու հարիւր տարու է
 Իմ գիտցածովս. պըտըցուցեր է մարմինն
 Այնչափ երկրէ երկիր, առեր տէգերու՝
 Սըւիններու այնչափ անչափ հարուածներ.
 Այնչափ հարուտ թագաւորներ ենթարկեր
 Մուրողութեան. ե՞րբ պիտ' յոգնի կոուելէ» :
 «Երբեք, կ'ըսէ Գանելոն, ցորչափ ապրի
 Թոռը. չըկայ Ռուսնի չափ քաջասիրտ
 Շուրջառին տակ երկնրի. նոյն և նըման
 Քաջակորով է Ուիւէր՝ իր համհարգն :
 Եւ տասներկու ճորտերն, որոնց հանդէպ սէր
 Մեծ ունի կայսրը, կը կազմեն նախամարտ
 Գունդը՝ քըսան հազար կտրի՛ճ ձիաւոր :
 Արքայն անհոգ է, չունի ոչ մէկէ վախ» :

ԽԲ.

Մարտիլ կ'ըսէ. «Կը զարմանամ մեծապէս :
 Կարո՞ւս մեծն ալէծաղիկ է՝ սպիտակ.
 Աւելի քան երկու հարիւր տարու է,
 Իմ գիտցածովս. անցեր է այնքան երկիր
 Նըւածելով. առեր այնքան հարուածներ
 Սայրասուր՝ պինդ աշտէներու, խողխողեր
 Յաղթեր մարտի մէջ անհամար՝ մեծածոխ
 Արքաներու. ե՞րբ պիտ' յոգնի կոուելէ» :
 «Երբեք, կ'ըսէ Գանելոն, ցորչափ ապրի
 Ռուսն. չըկայ ասօէ մինչև Արեւելք
 Նըմանը. քաջ՝ իր Ուիւէր համհարգն ալ
 Եւ տասներկու ճորտերն՝ որոնց հանդէպ սէր
 Մեծ ունի կայսրը, կը կազմեն նախամարտ
 Գունդը՝ քըսան հազար կտրի՛ճ Ֆրանկներով :
 Արքայն անհոգ՝ ապրող մարդէ չունի վախ» :

ԽԳ.

Կ'ըսէ Մարտիլ, «Գեղեցիկ տէր Գանելոն,
 Բանակ մ'ունիմ՝ որմէ չընտղ աւելի
 Չըտեսնէիր պիտի. կրնամ ունենալ
 Հոն չորս հարիւր հազար կտրի՛ճ ձիաւոր.
 Կարո՞ւս եւ Ֆրանսացուց դէմ կրնամ
 Պատերազմիլ» : Պատասխանեց Գանելոն.
 «Ո՛չ այնքան շուտ. կորսընցէիք պիտի հոն
 Հեթանոսներդ միահամուտ : Թողուցէք
 Յիմարութիւնն, իմաստութեամբ գործ տեսէք :

Ջեր ինչքերէն այնքան պարգև տուէք կայսեր
 Որ հիացած մընայ ամէն Ֆրանսացի:
 Քրտան պատանդը երբ ղրկէք դուք իրեն՝
 Կը չուէ արքայն զէպ ի Ֆրանսան իր քաղցրիկ:
 Պիտի թողու վերջապահ գունդն իր ետին:
 Պիտ՝ անոր մէջ ըլլայ իր թողը՝ կարծեմ՝
 Կոմսը Ռոլան, եւ Ուիւէր՝ քաջն, ազնիւն.
 Մեռած են զոյգ կոմսերն՝ եթէ գանեմ ես
 Ինձ ունկնդրող. պիտի տեսնէ կարողոս
 Բեկումն իր՝ մեծ հըպարտութեան. չունենայ
 Պիտի այլ եւս տենչ կոուելու ձեզի զէմ»:

ԽԳ.

«Գեղեցիկ տէր Գանելոն
 Ռոլանն ի՞նչպէս պիտի կրնամ գրաւել տալ:
 Պատասխանեց Գանելոն. «Ե՛ս պիտի՛ սեմ.
 Պիտի արքայն գայ Սիզէրի լաւագոյն
 Նաւակայքերն. եւ վերջապահ գունդն ետին
 Պիտի թողած ըլլայ. ըլլայ պիտի հոն
 Իր թողն՝ հըզօր կոմսը Ռոլան, ւՈւիւէր՝
 Որուն վըրայ այնքան հաւատք ունի ան,
 Եւ հետերնին քրտան հազար Ֆրանսացի:
 Ջեր մարդերէն հարիւր հազար ղրկեցէք
 Եւ պատերազմ մը թող մըղեն առաջին:
 Հոն Ֆրանսացիք պիտի խոցուին՝ տոչկըւին,
 Եւ պիտի լլայ նաեւ՝ ըսել հարկ չըկայ՝
 Ջերիններուն ահեղ ջարդոց՝ կոտորած:
 Տըւէք անոնց դուք պատերազմ մը երկրորդ.
 Ինչ ալ ըլլայ՝ Ռոլան մէկէն կամ միւսէն

Պիտի չպըրծի. եւ կատարած պիտի լլայք
 Գուք այն ատեն ասպետութիւն մը չընաղ,
 Եւ ձեր կեանքին մէջ ալ կըռիւ չունենար:

ԽԵ.

«Ո՛վ կարենար ընել որ հոն ըսպանուէր
 Ռոլան, պիտի կորսընցընէր կարողոս
 Աջ բազուկն իր մարմնոյն. վախճանն է այլ եւս
 Իր հրաշալի բանակներուն. եւ երբեք
 կարող կարող պիտի չըլլայ գումարել
 Կուտակել, այնքան անհամար զօրք ու զէն,
 Եւ իր նախնեաց երկիրն հանգիստ պիտ՝ առնէր»:
 Ջայն լըսելով Մարսիլ պագաւ վիզն անոր:
 Եւ յետոյ իր գանձերը գալ ըսկըտան:

ԽԶ.

Կ'ըսէ Մարսիլ. «Ի՞նչ պիտի՛ սենք աւելի,
 Պայման մը ո՛չ ինչ կ'արժէ,
 Գուք պիտ՝ երգում ընէք Ռոլանը մատնել»:
 Եւ Գանելոն. «Թող ըլլայ ինչպէս կ'ուզէք»:
 Մատնեցներուն վըրայ Մուրզլէս իր սուրին
 Ան երգուընցաւ մատնել. ոճիբը գործեց:

ԽԷ.

Հոն նստարան մը կար համակ փըղոսկրէ:
 Գիրք մը բերել տըւաւ Մարսիլ. զըրուած է
 Օրէնքը հոն Տերուագանի՝ Մահմէտի:
 ԸՍպանիոյ Սարակինոսը կ'երդնու,

Որ թէ Ռուանը վերջապահ գունդին մէջ
Գտնէ՛ կռուի՛ պիտի բոլոր իր զօրքով .
Եւ թէ կրնայ՛ պիտի մեռնի Ռուանն հոն :
Եւ Գանելոն . «Ձեր կամքն իցիւ կատարուէր» :

ԽԸ.

Եւ հեթանոս մ'առաջ անցաւ՝ վալդաբերոն :
Կը մօտենայ կ'երթայ Մարտիլ արքային :
Գանելոնին կ'ըսէ փայլուն ժըպիտով .
«Ա՛ռէք այս սուրս, ասկէ լաւ ո՛չ որ ունի .
Կ'արժէ կռուանը լոկ հազար ոսկեղրամ :
Սիրոյ համար զայն ձեզ կու տամ՝ չքնաղ տէր .
Եւ դուք մեզի պիտի օգնէք որ կարո՞ղ
Ըլլանք գանել մենք վերջապահ գունդին մէջ
Արի Ռուանն : — Ատ կատարուած գրեցէք» .
Պատասխանեց Գանելոն կոմսն : Եւ անոնք
Համբուրուեցան յետոյ ծնօտնէն՝ երեսնէն :

ԽԹ.

Ետքն հեթանոս մ'եկաւ անուն Կլիմորին :
Գանելոնին կ'ըսէ փայլուն ժըպիտով .
«Կորդակս առէ՛ք, չեմ լաւագո՞յնը տեսած ...
Եւ Ռուանին դէմ մեզ եղէք օգնական .
Այնպէս որ զինքը կարենանք անպատուել» :
Եւ Գանելոն յարեց . «Եղած գրեցէք» :
Համբուրուեցան յետոյ բերնով՝ երեսով :

Մ.

Յետոյ եկաւ Բրամիմոնդէ թագուհին .
Գանելոնին կ'ըսէ . «Ձեզ շատ կը սիրեմ .

Ձի տէրըս ձեզ կը դրուատէ մեծապէս
Եւ բոլոր այս մարդերը : Ձեր տիկինին
Պիտի զրկեմ՝ զոյգ քայս, ոսկի են բոլոր,
Մեղեսիկներ եւ յակինթներ . եւ կ'արժեն
Աւելի քան բոլոր գանձերն Հրոմի .
Անանկ ազուոր բան չունեցաւ կայսրերնիդ» :
Առաւ գանոնք, եւ իր հետկին խոթեց մէջ :

ՄԱ.

Իր գանձապետը կը կանչէ թագաւորն ,
Որուն անունն է Մալտուիտ : «Պատրաստ է
Կարողոսին գանձը : — Այո՛, տէր, շատ լաւ .
Եօթն հարիւր ուղտ՝ բեռցած ոսկի եւ արծաթ ,
Քըսան պատանդ՝ պինտ ազնիւներն երկնի տակ» :

ՄԲ.

Գանելոնի Մարտիլ ուսէն կը բռնէ :
Կ'ըսէ անոր . «Գուք շատ քաջ էք եւ մտացի :
Այն օրէնքին սիրուն գոր դուք կը ճանչնաք
Սրբագոյն, մի՛ շրջէք մենէ ակ ձեր սիրան .
Կ'ուզեմ ձեզի տալ իմ գանձերըս բոլոր ,
Արաբիոյ ամենագուտ ոսկիով
Բեռնաւոր տասը ջորիներ . եւ չանցնի
Պիտի տարի որ ձեզ նոյնչափ չըղրկեմ :
Բանալիներն այս լայն քաղքին ահա՛՛ ուէ՛ք .
Յուցէք իր ճոխ գանձերը կարլ արքային ,
Եւ վերջապահ գունդին մէջ դնել տուէք Ռուանն :
Եթէ հընար ըլլայ ինձի գտնել զայն

Նաւակայքի մը մէջ եւ կամ թէ անցքի,
Պիտի մըդեմ իր դէմ մահու պատերազմ»:
Եւ Գանելուն. «կարծեմ թէ շատ կ'ուշանամ»:
Կը հեծնէ ձին, կը մտնէ իր ճամբուն մէջ:

ԾԳ.

Իր բանակետողը կը հասնի՝ կարողոս:
Գալնէ քաղաքն է եկեր ան. Ռոլան կոմսն
Առեր էր գայն եւ կործաներ. այն օրէն
Հարիւր տարի մնաց ան անշէն՝ ամայի:
Գանելունէն արքայն լուրի կը սպասէ
Եւ տուրքերուն ըՍպանիոյ՝ մեծ երկրին:
Աշալուչին՝ երբ կը ցաթէ արեգակն
Ահա բանակ կը հասնի կոմս Գանելուն:

ԾԴ.

Առաւօտուն կայսրը ելեր է կանուխ,
Լըսեր պաշտօն առաւօտին՝ պատարագ.
Վրանին առջեւ կանանչին վրայ կեցեր է:
Հոն է Ռոլան, եւ Ուլիէր քաջարին,
Հոն դուքսը Նեմս, եւ բազմաթիւ ուրիշներ:
Կը հասնի կոմսը Գանելուն, տիրազրոժն
Եւ երդմատուտ: Իր համօրէն նենգութեամբ
Ան կը սկըսի խօսիլ. կ'ըսէ արքային.
«Ո՛վ տէր, ողջոյն յատուածազոյս կ'ըմանէ:
Ձեզ կը բերեմ Սարակոսի բալլիքներն՝
Ահաւասիկ. եւ աւասիկ զանձ մը մեծ
Զոր կը բերեմ ձեզի, եւ քսան պատանդներ,

Թող անոնք լաւ պահպանութեան դրուին տակ:
Եւ քաջարի Մարսիլ արքայն ձեզ կ'ըսէ
Որ եթէ չի՛ յանձնէր ձեր ձեռքն Ալկալիփն,
Ատոր համար զինքը պէտք չէք եպերել.
Զի չորս հարիւր հազար զինուած մարդ տեսայ
Իմ աչքերովս, զըրահապատ, սաղուարտնին
Պնդած, կապած ոսկեկիտուած գունդերով
Սուրերն իրենց, որոնք մինչեւ ծովափունք
Ուղեկցեցան Ալկալիփի: Մարսիլէն
Կը փախչէին, զի յանձն առնել եւ պահել
Չէին ուզեր քրիստոսական մեր օրէնքն:
Անոնք չէին դեռ չորս փարսախ նաւարկած
Դէպ ի բացերն, երբ մըրըրկոտ փոթորիկն
Հասաւ անոնց. խեղդուեցան, դուք երբեք.
Պիտի չտեսնէք եւ ոչ իսկ մէկն անոնցմէ:
Ալկալիփն ողջ եթէ ըլլար՝ զայն բերած
Կ'ըլլայի ես. իսկ հեթանոս արքային
Գալով, տէր իմ, ըստոյզ գիտցէք որ չանցած
Այս առաջին ամիսն՝ անոր ձեր աչքով
Պիտի տեսնէք Ֆրանսա հասնիլն ետեւնէդ.
Պիտի նգունի օրէնքն որ դուք կը պահէք.
Ան՝ ձեռնամաձ՝ պիտի ձեր մարդը ըլլայ.
Ձենէ՛ պիտի ճանչնայ Սպանոս պետութիւնն»:
Ալքայն կ'ըսէ. «Գոհութիւն Տեառն Աստուծոյ:
Լաւ գործ տեսաք, մեծ վարձք պիտի ունենաք»:
Բանակն հազար փողի ձայնով կ'որոտայ:
Կը վերցընեն Ֆրանկներն իրենց ճամբարներն,
Եւ զըրաստները կը թամբեն՝ կը բեռնեն.
Դէպ ի քաղցրիկ Ֆրանսա կը չուեն համօրէն:

ԾԵ.

Կարողոս Մեծն աղարատ վարեց Սպանիան,
Բերդերն առաւ, բռնաբարեց քաղաքներն:
Իր պատերազմն արդ վերջացած է՝ կ'ըսէ:
Կ'երիվարէ դէպ ի քաղցրիկ Ֆլորանսա:
Երեկոյին

Վառն իր տէգին կապելով կոմսը Ռոլան՝
Զայն բլրակի մը բարձունքէն դէպ երկինք
Կը բարձրացնէ. այն նըշանին՝ կը կազմեն
Ո՛ղջ զաւառին մէջ Ֆրանսացիք բանակին:
Հեթանոսներն հովիտներէ լայնալիր
Կ'երիվարեն՝ ըսպառագէն՝ գրահապատ,
Սաղաւարտնին պնդած, կապած սուրերնին,
Սպարը վըզին, եւ տէգերնին կազմ պատրաստ:
Թաւ անտառի մը մէջ՝ գազաթը լերանց
Կանգ առին. չորս հարիւր հազար հոգի են,
Որ կը սպասեն աշալուշին: Ո՛վ Աստուած,
Ինչպիսի՞ ցաւ որ Ֆրանսացիք չեն գիտեր:

ԾԶ.

Կարճատեր օրն եւ սեւ գիշերն է եկեր.
Կը քընանայ կարողոս՝ կայսրը հըզօր:
Երազ տեսաւ. ան Սիգէրի մեծագոյն
Նաւակայքերն էր, աիբրուն մէջ՝ հացին:
Զայն բռնեց կոմսը Գանելուն. կը ցնցէ
Այնպէս ուժգին, որ դէպ երկինք կը թռչին
Կտորներ անկէ. կը ննջէ կարլ, չ'արթննար:

ԾԷ.

Այն տեսիլքէն յետոյ ուրիշ մը տեսաւ:
Կը խածնէր իր աջ բազուկն արջ մ'անողորմ:
Գէպ ի Արտէն տեսաւ կու գար ընձառիւծ մ',
Որ՝ խիզախ՝ խրոխտ՝ կը յարձակի իր վըրայ:
Սրահին խորէն կ'իջնէ քերծէ մ'աւաստիկ,
Եւ քառատրոփ ոստուփներով կը վազէ
Կարողոսին, կը թոցընէ աջ ախանջն
Արջուն, եւ կսիւ մը կը մըղէ մոլեգին
Ընձառիւծին հետ: Ֆրանսիկները կ'ըսեն.
«Ահաւաստիկ կըսիւ մը մեծ»: Երկուքէն
Ո՛րը յաղթէ պիտի Անոնք չեն գիտեր:

ԾԸ.

Կը քընանայ կարողոս, չէ՛ արթնցած:
Կ'անցնի գիշերն եւ կը ցաթէ այգը ջինջ:
Կարգերուն մէջ բանակին
Մեծ սիգութեամբ կ'երիվարէ կարողոս:
«Տէր պարոններ, կարողոս կայսրը կ'ըսէ,
Նաւակայքերն ու նեղ անցքերը տեսէք:
Ընտրեցէք ինձ, ո՞վ պիտի 'լլայ վերջապահ»:
Եւ Գանելուն ըսաւ. «Ռոլան՝ իմ ուրջուս,
Պարոն չունիք դուք անանկ մեծ կորովով»:
Զայն կը լըսէ արքայն, իստիւ կը նայի:
Յետոյ կ'ըսէ անոր. «Սատան մըն ես դուն.
Մոլուցք մըն է փորըդ մըտեր մահահոտ:
Եւ արդ ո՞վ ինձ յառաջապահ պիտի 'լլայ»:
Ռոլանի Երգը

Եւ Գանեւուն. «Գանիացի Օժիէն.
Զայն իրմէ լաւ ընող պարոն չունիք դուք»:

ԵԹ.

Լըսեց Ռուան կոմսն իր անունը արուիլն:
Այն ժամանակ ասպետաբար խօսեցաւ.
«Տէր հօրու, ձեզ պէտք է որ շատ սիրեմ ես.
Դուք ընտրեցիք զիս վերջապահ. Կարողոս
Արքայն որ տէր է Ֆրանսայի, կը կարծեմ,
Զըկորսնցնէ պիտի հոն ոչ նըժոյզներ
Եւ ոչ ձի, ոչ էգ շորի, ոչ ալ արու.
Զըկորսնցնէ պիտի հոն ոչ ձի թամբի,
Ոչ ձի բեռան, զայն սուրով նախ եւ առաջ
Զապշոպած իմ ձեռքէս»: Կ'ըսէ Գանեւուն.
«Բսածըդ շատ ըստոյգ է, լաւ գիտեմ ես»:

Կ.

Երբ կը լըսէ Ռուան թէ ինք վերջապահ
Պիտի ըլլայ, իր հօրուին զայրացած
Կ'ըսէ. «Ահ, դուք մուրացկան, ցած արմատէ
Ժանտաժուտ մարդ. կը կարծէիք դուք ուրեմն
Որ ձեռնոցն ես գետին պիտի ձըզէի,
Կարողոսի առջեւ ինչպէս դուք մականն»:

ԿԱ.

Պարոն Ռուանը կ'ըսէ. «Կայսր, ինձ տըւէք,
Տուէք ինձ աղեղը զոր ունիք ամերնիդ:
Կը կարծեմ ոչ ոք պիտի զիս կշտամբէ

Զայն ձըզելու համար գետին, Գանեւուն
Ինչպէս ըրաւ ցուպն որ իր աջն էր առած»:
Կայսրը զըլուիը խոնարհած կը բռնէ:
Կը յարդարէ կ'ոլորէ պեխն ու մօրուքն:
Ինքզինքը չի կրնար բռնել՝ կ'արտասուէ:

ԿԲ.

Յետոյ եկաւ Նեմս, պալատին մէջ չըկայ
Լաւագոյն ճորտ քան զինք: Կ'ըսէ արքային.
«Դուք լըսեցիք, շատ զայրացած է Ռուան:
Ան վերջապահ նըշանակուած է ահա.
Զըկայ պարոն որ կարենայ փոխել զայն.
Եւ արդ անոր տըւէք լարած աղեղնիդ,
Տըւէք անոր օգնականներ զօրավիզ»:
Կու տայ աղեղն արքայն. առաւ զայն Ռուան:

ԿԳ.

Կայսրը Ռուան իր թոռան այսպէս կ'ըսէ.
«Իմ գեղեցիկ տէր թոռ, աղէկ գիտէք դուք,
Բանակիս կէտն է որ ձեզ ձօն կը թողում:
Պահեցէք զայն, անկէ է ձեր փրկութիւնն»:
Կոմսը կ'ըսէ. «Պիտի չըլլայ բան մ'անոնց:
Ամըջցընէ թող զիս Աստուած, եթէ ցեղս
Ուրանամ ես: Պիտի պահեմ քսան հազար
Քաջակորով Ֆրանսացիներ: Դուք ամէն
Վտտահութեամբ նաւակայքերը անցէք:
Յորչափ կ'ապրիմ՝ ոչ ոքէ վախ մ'ունենաք»:

ԿԴ.

Իր նըժոյգին վըրայ հեծաւ Ռուլան կոմսն :
 Իրեն կու գայ իր համահարզն Ոլիւէր :
 Կու գայ Գերին եւ Գերիէ կոմսը քաջ,
 Կու գայ Ոթոն եւ Բերենգէրը կու գայ,
 Կու գայ Աստոր եւ Անսէիս ծերունին,
 Եւ Գերարզոն Ռուսիլեոնի՝ սիգախրոխտն .
 Եկաւ եւ դուքսը մեծատուն Գեփիէ :
 Եւ դիտապետն ըսաւ . « Կ'երզնում գլխուս վրայ ,
 Պիտի երթամ : — Եւ ես ձեզի հետ » ըսաւ
 Գօտիէ կոմսը , Ռուլանի մարդն եմ ես ,
 Պէտք չէ որ ես պակօսիմ իրմէ » : Եւ անոնք
 Կ'ընտրեն իրենց մէջ քսան հազար ձիաւոր :

ԿԵ.

Կը կանչէ կոմս Ռուլան Հումի Գօտիէն .
 « Հազար հոգի առ Ֆրանսայի՝ մեր երկրին
 Ֆըրանկներէն , եւ բոնեցէք կապաններն
 Ու բարձունքներն , որպէս զի կայսրը ոչ մին
 Կորսընցընէ իր հետ եղող մարդերէն » :
 Պատասխանեց Գօտիէ . « Ես ձեզ համար
 Պիտի սիրով ընեմ » : Հազար Ֆրանկներով
 Ֆըրանսայի՝ իրենց երկրին՝ Գօտիէ
 Կարգերէն դուրս ելած կ'երթայ բոնելու
 Կիրճ ու բարձունք : Ամենազէջ լուրեր իսկ
 Առնէ՝ չիջնէ պիտի , միայն՝ երբ սուրբը
 Ելած ըլլան պատեհաններէն եօթն հարիւր .

Բելփեան երկրին արքայն անուն Ալմարիս ,
 Մըղեց այն օրն իսկ անոնց դէմ անեղ մարտ :

ԿԶ.

Բարձր են լեռներն եւ հովիտները մըթին ,
 Ժայռերը թուխ եւ կապանները դժնէ :
 Ֆրանկներն այն օրը կ'անցնին մեծ ցաւերով :
 Կը լսուի չուն անոնց տասնհինգ մըղոնէ :
 Երբոր նախնեաց երկիրն անոնք կը հասնին
 Եւ կը տեսնեն Գասկոնիան , պետութիւնն
 Իրենց տիրոջ , կը յիշէ իր աւատներն
 Ամէն ոք , իր դուստրերն ու կիներն իր ազնիւ :
 Մէկը չըկայ որ չարտասուէ գորովէն :
 Բայց քան ամէնքն անձկութեամբ լին է կարող .
 Ըսպանիոյ նաւահանգիստն է ձըգեր
 Իր թոռը . գութն անոր վըրայ կը շարժի .
 Կու լայ , եւ չի կրնար ինքզինքը բռնել :

ԿԷ.

Տասներկու նիկեր ըսպանիա մընացին .
 Ունին իրենց հետ քսան հազար ֆրանսացի .
 Ամէնքն անահ , մահէ վախցող ոչ ոք կայ :
 Կայսրը Ֆրանսա կը դառնայ ետ : Կը ծածկէ
 Իր վերարկուին տակ իր տագնապն՝ անձկութիւնն .
 Անոր քովէն կ'երթայ ձիով դուքսը Կեմս ,
 Եւ որ կ'ըսէ իրեն . « Տագնապըդ ինչ է » :
 Եւ պատասխան կու տայ կարող . « Թշնամանք
 Կ'ընէ ինծի ով որ ինձ զայն հարցընէ :
 Յաւս այնքան մեծ է՝ որ լըռել չեմ կրնար :
 Ֆրանսան պիտի Գաննելոնէն քանդուի :

Տեսիլք մ'եկաւ ինձ այս գիշեր՝ հրեշտակի
 Կողմէ. իմ տէգըս խորտակեց Գանեւուն
 Ափիս մէջ. թոռս նըջանեց զերդ վերջապահ,
 Զայն թողուցի օտարական մարզի մէջ:
 Ատուած իմ, զայն կորսնցընեմ եթէ ես,
 Անոր փոխանն երբեք պիտի չունենամ»:

ԿԸ.

Կ'արտասուէ մեծըն Կարոլոս, չի կրնար
 Ինքզինք բռնել: Հարիւր հազար Ֆրանսացի
 Կ'արգահատին վրան, կը դողան Ռուանի
 Համար՝ լեցուած արտասովոր երկիւղով:
 Մատներ է զայն տիրադըրուծ Գանեւուն,
 Առեր է մեծ մեծ պարգևներ հեթանոս
 Թագաւորէն, ոսկի, արծաթ եւ գորգեր,
 Ու կերպասներ, ձի, շորի, ուղտ եւ սուրճ.
 Եւ արդ Մարսիլ ըՍպանիա է զրկեր
 Անթիւ պարոն, կոմս ու դերկոմս եւ դուքսեր,
 Ամիրաներ, պարոններու որդիներ:
 Երեք օրուան մէջ չորս հարիւր հազարներ
 Կը գումարէ, կը հնչեցնէ թմբուկներն
 Ի Սարակոս. կը տնկեն պիտա բարձրաբերձ
 Բուրգին վըրայ Մահմէտն, եւ մէն հեթանոս
 Կ'երկրպագէ անոր, անոր կ'աղաչէ:
 Տազնապափոյթ յետոյ չուով համօրէն
 Ծանօթ երկրին մէջէն ձիով կը վարգեն,
 Կ'անցնին լեռներն ու հովիտները կ'անցնին.
 Ֆըրանսացւոց վառերն անոնք տեսան հուսկ:
 Վերջապահ գունդը տասներկու նկերներու
 Պիտի չընէ զանց անոնց դէմ կոռուելու:

ԿԹ.

Մարսիլի թոռն հեծած շորին կը խըթէ
 Գաւազանով՝ առաջ կ'անցնի: Ժպտելով
 Անուշ անուշ իր հօրեղբօրը կ'ըսէ.
 «Գեղեցիկ տէր թագաւոր, ձեզ ես երկա՛ր
 Ծառայեցի. նեղութիւններ, տանջանքներ
 Բնդունեցայ իբր թռչակ: Այնքանի՛
 Կռիւներ մղուած՝ շահուած. տըէք աւատ մ'ինձ,
 Զօն Ռուանի նախկին հարուածը տալու:
 Պիտի սպաննեմ զայն սայրասուր սըլինովս,
 Եթէ Մահմէտն առնէ զիս իր թելին տակ.
 Բոլոր մարգերը պիտ' անցնիմ Սպանիոյ
 Մինչ Գուրետտան: Կարոլոս խոնջ պիտի 'լլայ,
 Ֆրանսացիները պիտի 'լլան անձնատուր.
 Ալ դուն կեանքիդ մէջ պիտի կռիւ չունենաս»:
 Զեռնոցն անոր կու տայ Մարսիլ թագաւորն:

Հ.

Մարսիլի թոռը ձեռնոցն անիւր բռնած՝
 Իր հօրեղբօր այս խըրոխտ խօսքը զուրցեց.
 «Գեղեցիկ տէր արքայ, ինձ ձօն մ'ըրկր մեծ.
 Պարոններէդ արդ տասներկուք մ'ընտրեցէք,
 Անոնց հետ ես պիտի կռուիմ տասներկու
 Համհարգներուն դէմ»: Ֆալսարոն առաջին
 Պատասխանեց, հղբայր Մարսիլ արքային.
 «Գեղեցիկ տէր թոռ, պիտ' երթանք ես ու դուն,
 Պիտի մըղներ մենք այդ գուպարն ըստուգիւ

կարողութի մեծ բանակին վերջապահ
Գունդին դէմ. մենք զանոնք պիտի խողխողենք,
վըճիոն այլ եւրս կտրուած է անխաբ:

ՀԱ.

Եւ միւս կողմէն կու գայ արքայն կորսալիս:
Բարբարացի է՝ քաջանմուտ դիւթական
Արուեստներու. կը խօսի զերդ բարի ճորտ:
Ան Աստուծոյ բոլոր ոսկւոյն իսկ համար
Պիտի չուզէր ընել ոչ մի վատութիւն.

Կու գայ Բրիգանդը Մալպրիմիս քառատրոփ:
Ան արշաւի մէջ սըրընթաց է քան ձին:
Բարձրը ձայնով կ'աղաղակէ Մարտիլի.
«Իմ գունդըս ես պիտի տանիմ Ռոնսըւոյ,
Պիտի սպաննեմ Ռոլանն եթէ հոն գտնեմ»:

ՀԲ.

Բալագուէրի ամիրան հոն է կարչնեղ,
Մարմինն աղուոր՝ դէմքը խիզախ եւ վըճիտ:
Երբոր անգամ մը թամբին վրայ կը ցատքէ,
Զէնուզարդին տակ կը խրոխտայ սիգապանծ:
Իր քաջութեան համար ունի համբաւ մեծ.
Ըտոյճ պարոն՝ ըլլար եթէ քրիստոնեայ:
Ան Մարտիլի առջեւ գոչեց. «Պիտ՝ երթամ
Ի Ռոնսըւոյ մարտնչելու իմ գնդովս.
Եթէ Ռոլանն հոն գտնեմ՝ ան մեռած է,
Մեռած է նա եւ Ոլիւէր, եւ բոլոր
Համահարզները տասներկու, եւ մեռած՝

Բոլոր Ֆրանկները մեծ սուգով՝ ամօթով:
Կարողոս մեծը զագաշտաւ է եւ ծեր,
կը զառանցէ. ան պիտի շատ դժուարի
Վարելու իր մարտը. մեզի պիտի մնայ
Սպանիան զերծ բոլորովին եւ անդորր»:
Շատ շնորհակալ կ'ըլլայ Մարտիլ թագաւորն:

ՀԳ.

Մորիանէն հոն ամիրայ մ'է եկած.
ԸՍպանիա չունի նըման նենգաժէտ:
Ան Մարտիլի առջեւ մեծ մեծ կը ջարդէ.
«Ի Ռոնսըւոյ պիտի տանիմ գունդըս ես,
Քրտան հագար ըսպարակիր՝ տիգազէն:
Եթէ գտնեմ Ռոլանը՝ ան մեռած է,
Հաւատքիս վրայ կ'երդնում անոր. ամէն օր
Կարողոս մեծն ընէ պիտի գովքն անոր:

ՀԴ.

Տորալլոսի Տուրգիսն ահա միւս կողմէն.
Կոմս է և տէր է Տորալլոս քաղաքին:
Քրիստոնէից կը մաղթէ մահ դըժընդակ:
Կ'անցնի առջեւ Մարտիլի միւսերոն
Քով, եւ կ'ըսէ թագաւորին. «Մի վախնաք
Ոչ մէկ բանէ. Հըռոմի սուրբ Պետրոսէն
Կ'արժէ Մահմէտն աւելի. դուք թէ իրեն
կը ծառայէք, պատերազմին փառքը մեզ
Պիտի մընայ: Ի Ռոնսըւոյ պիտի՝ երթամ
Գտնել Ռոլանը. ոչինչ զայն պաշտպանէ
Պիտի մահուան դէմ. տեսէք ինչ սուր ունիմ

Աղուոր՝ երկայն. Գուրենդալի դէմ կ'ուզեմ
 Փորձել զայն. որը երկուքէն պիտ' յաղթէ:
 Պիտի լըտէք, պիտի շարդուին Ֆըրանկներն,
 Եթէ մեզի դէմ յանդգնին խիզախեի:
 Պիտ' ունենայ կարողոս ծերն ամօթ՝ ցաւ.
 Երկրի վըրայ ալ պիտի պսակ չըկըրէ»:

ՀԵ.

Ահա կու գայ եւ Եզրբեմիզ վալտեննէն,
 Մարակինոս է, իր աւատն է վալտենն:
 Ամբոխին մէջ կ'աղաղակէ Մարսիլին.
 «Հըպարտութիւն ջախջախելու պիտ' երթամ
 Ի Ռոնսըւոյ. Ռուանն եթէ հոն գտնեմ,
 Ալ չըկըրէ՛ պիտի զըլուխ, չըկըրէ՛
 Եւ Ուիւէր, որ կը հրամէ միւսերուն:
 Համահարգները տասներկու նըշանուած
 Են կորուստի. պիտի Ֆրանկները շարդուին
 Եւ պարպըի պիտի Ֆրանսան իրենցմէ,
 Եւ կարոլ սով ունենայ քաջ ճորտերու»:

ՀԶ.

Եւ հեթանոս մ'ահաւատիկ՝ Ետտուրգան,
 Ետտրամարիզն հետն է՝ իր մէկ համահարզն.
 Երկուքն ալ նենզ դրուածան, յայտնի մատնիչներ:
 Կ'ըտէ Մարսիլ. «Առաջ եկէք, պարոններ.
 Ի Ռոնսըւոյ պիտի երթաք, եւ օգնէք
 Իմ զօրքերուս՝ որ նաւերու կայքերէն
 Անցնին ողջամբ»: Անոնք կու տան պատասխան.
 «Տէր արքայ, ձեր հրամաններուն պատրաստ ենք:

Յարձակումնիս Ուիւէրի, Ռուանի
 Վրայ պիտի մենք գործենք. մահուան դէմ պա-
 [տուար

Պիտի չգտնեն համահարզներն երկվեցեակ:
 Ունինք սուրեր ընտիր՝ հատու. զանոնք մենք
 կարմրցընենք պիտի տաքուկ արիւնով:
 Պիտի մեռնին Ֆրանկները, լայ կարողոս.
 Նախնեաց երկիրը մենք ձեզի պիտի տանք:
 Հոն եկէք, տէր, իրաւ տեսնէք պիտի դուք.
 Ինքնին իսկ կայտըր մենք ձեզի պիտի տանք:

ՀԷ.

Եւ Մարգարիզը Սելիլի վագելով
 կու գայ. մինչեւ կազմարին տէրն է երկրին:
 Գեղեցկութեանն համար կիները իրեն
 Բարեկամ են. զինք տեսնելուն՝ չըկայ մէկն,
 Որ գուարթութիւն չըզգայ, անոր չըժպտի:
 Ասպետ այնքան լաւ չէ ոչ մէկ հեթանոս:
 Ամբոխին մէջ կու գայ եւ գեր քան միւսերն
 Կ'աղաղակէ արքային. «Ո՛չ մէկ երկիրդ.
 Ի Ռոնսըւոյ պիտի երթամ Ռուանին
 Դահիճ. ոչ իսկ պիտ' Ուիւէրը պրծի.
 Համահարգներն այն տասներկու կը մընան
 Տանջանքներու. սորբոս տեսէք, ոսկի՛ է
 կուտանն անոր. զայն Պրիմէսի ամիրան
 Ղրկեց ինծի. ան պիտի՛ քեզ կ'երդնում ես՝
 Միտուի կարմիր արեան մէջ. ծեր կարողոսն՝
 Ալէժաղիկն՝ իր ամէն մէկ ապրած օրն՝
 Անոր պիտի սուգն ու զայրութիւն կըրէ:

Տարի չեղած պիտ' աւարենք մենք Ֆրանսան,
 Եւ պառկինք սուրբ Գիորնիսեայ 'ւանին մէջ»:
 Խոր կը թեքի առջեւն արքայն հեթանոս:

ՀԸ.

Ահա Քերնուբլը Մունիգրի՝ միւս կողմէն:
 Կ'աւլեն գետինը մագերուն խոպոպներն:
 Ան կրնայ՝ բարքն երբ ուզէ՝ սանկ խաղալով
 Աննել տանիլ անդին չորս հատ համետուած
 Ջորիի բեռ. երկիրն ուրիշ ինք կու գայ
 Կ'ըսեն թէ լոյս չի տար արեւն, եւ ցորեանն
 Հոն չի կրնար ածիլ, անձրեւ չի տեղար,
 Եղեամբ չի կազմըւիր. քար չըկայ հոն՝.
 Որ չըլլայ սեւ բոլորովին: Շատերու
 Խօսքն է թէ այն դեւերու 'լլայ բնակարան:
 Կ'ըսէ Քերնուբլ. «Կապեցի սուրս քաջընտիր,
 Ի Ռոնսըռոյ կարմիր պիտի ներկեմ զայն:
 Եթէ ճամբուս վրայ քաջ Ռոլանը գտնեմ՝
 Եւ իր վըրան չըյարձակիմ, ալ ինծի
 Մի հաւատաք: Սրովըս պիտի Գուրենդալն
 Ապշտեմ ես. պիտի մեռնին Ֆրանսացիք
 Եւ աւերակ ըլլայ Ֆրանսա»: Տասներկու
 Համահարգներն այս խօսքէն վերջ կը խմբուին:
 Հարիւր հազար Սարակիոս կը բերեն
 Անոնք իրենց հետ, որ կ'այրին կտուելու
 Եւ կը շտապեն. եղեւնատտան մը կ'երթան
 Ըսպառագէն զըրահաւառ զինուելու:

ՀԹ.

Հեթանոսներն՝ հազարացի զըրահներ
 Կը զգենուն թանձր՝ եռապատիկ վերտերով.
 Սարակոսի սաղաւարտնին կը դընեն
 Իրենց զըլուխը՝ քաջարուեստ, կը կապեն
 Ուսընդանութ պողպատ սուրեր վեննական.
 Եւ վահաններ ունին հարուստ, սըւիններ
 Վաղենտինեան եւ ըսպիտակ եւ կապոյտ
 Եւ կարմրագոյն դրօշներ. թողած ջորիներն
 Ու նըժոյգները՝ կը հեծնեն ռազմամուտ
 Երիվարաց վրայ՝ վարգելով սեղմ կարգով:
 Պայծառ է օրն եւ արեգակը չքնաղ.
 Չըկայ զէն զրահ որ չըլողայ: Կը հնչեն
 Հազար փողեր, որ ըլլայ եւրօ չքնաղ.
 Շըռինդը մեծ է, լըսեցին Ֆրանսացիք:
 Եւ Ուիւէր ըսաւ. «Ո՛վ տէր իմ ընկեր,
 Հազարացւոց հետ կարծեմ գործ ունենանք»:
 Ըսաւ Ռոլան. «Ո՛ւր էր Աստուած շնորհէր մեզ:
 Մեր արքային համար հոս պէտք է կենանք:
 Մարդ իր տիրոջ համար պարտի հանդուրժել
 Ամէն տեսակ վըտանգներու, եւ կըրել
 Մեծ տաք՝ մեծ ցուրտ, եւ կորսնցնել կաշի՝ մազ:
 Թող ամէն ոք նայի որ հոն գործածէ
 Մեծ հարուածներ, որպէս զի մեր վրայ չերգեն
 Երգ մը յոռի. հեթանոսաց է յանցանքն՝
 Իսկ իրաւունքը մեր կողմն է՝ քրիստոսեանց:
 Չար օրինակ երբեք պիտի չգայ ինէ:

2.

Բլրան մը վրայ ելեր է կոմսն Ուիւէր.
 Կը նայի աջ խոտուտ հովտի մը մէջէն.
 Կը տեսնէ գալը հեթանոս խուժանին:
 Ջայն կու տայ իր համահարզին՝ Ռուլանի.
 «ԸՍպանիոյ կողմէն անանկ շոինդ կու գայ,
 Կը տեսնեմ աճաքան զրահներու շողիւններ,
 Սաղուարտներու աճաքան ահեղ փայլակներ . .
 Անոնք պիտի շատ նեղը դնեն մեզ Ֆրանկներս:
 Գանելոն զայն զիտէր՝ մատնիչը, դրուժանն,
 Որ արքային առջեւ ըզմեզ որոշեց:
 — Ուիւէր, լուս կեցիր, Ռուլանը կ'ըսէ,
 Ան իմ հօրուս է. չեմ ուզեր որ երբեք
 Անոր մասին ո եւ է խօսք մը գուրցես»:

2Ա.

Բլրան մը վրայ ելեր է կոմսն Ուիւէր,
 Աչքին առջեւն է Սպանիոյ պետութիւնն,
 Եւ գումարուած Սարակինոս զօրքն ահեղ.
 Կը շողշողան կորդակներու պատուական
 Քարերն ոսկուով ընդհելուգուած, ասպարներն
 Եւ ոսկեհուռն զըրահները, սուկիւններն
 Ու դըրօշներն երկաթներուն հաստատուած:
 Մարտի գունդերն համրել անգամ չի կրնար,
 Աճաքան շատ են որ չի գիտեր թիւն անոնց:
 Եւ խըռոված է մեծապէս ինք իր մէջ:
 Փութանակի բարձունքէն վար կը թռչի,
 Ֆըրանսացոց կու գայ պատմել ամէն ինչ:

2Բ.

«Տեսայ, կ'ըսէ, հեթանոսներն՝ Ուիւէր.
 Մարդ երկրի վրայ անոնցմէ շատ չըտեսու:
 Հարիւր հազար մը կան անոնք մեր առջեւ.
 Վահանն իրենց թեւին, կորդակը գլխին,
 Եւ ըսպիտակ զըրահ հագած՝ կը շողան,
 Սուկիւնները թուխ, տիգաբունները տնկուած:
 Պիտ՝ ունենաք դուք պատերազմ մը՝ որուն
 Նըմանն երբեք չէ եղած, տէր Ֆըրանկներ.
 Թող Աստուած ձեզ իր զօրութիւնը շնորհէ:
 Պինդ հաստատուն կեցէք, որ մենք չպարտուինք»:
 Կ'ըսեն Ֆրանկներն. «Ամօթ անոր որ փախչի:
 Ձենէ ոչ որ պիտի զատուի մինչեւ մահ»:

2Գ.

«Հըզօր են շատ հեթանոսներն, եւ Ֆրանկներս՝
 Ինձ կը թըլի՝ շատ քիչ, ըսաւ Ուիւէր:
 Ռուլան ընկերս, ուրեմըն փողդ հնչեցուր.
 Պիտի լըսէ կայսրը, բանակը դառնայ»:
 Եւ պատասխան կու տայ Ռուլան. «Ատիկա
 Խենթի մ'ըրածը պիտի 'լլար: Պիտ՝ անունս
 Կորսնցնէի ես Ֆրանսայի մէջ քաղցրիկ:
 Այժմ իսկ պիտի մեծ հարուածներ իջեցնեմ
 Դուրենդալովս. մինչեւ ոսկին կուտանին՝
 Շեղըը պիտի արիւնտոի: Հեթանոսք
 Ժանտ ու ժըպիր՝ նաւակայքերն են եկեր
 Իրենց կորուստը փնտռելու. կ'երզնում ձեզ
 Մահուան համար նըշանակուած են ամէնքն»:

27.

«Ռուլան ընկերս, փրզոսկրէ փողզ հնչեցուր:
Պիտի լըսէ կայսրը, բանակը դարձնէ.
Պիտ' օգնէ մեզ պարոններովն իր բոլոր»:
Ռուլան կու տայ պատասխան. «Քաւ, մի լիցի
Որ ինձ համար զիս ծընողներն եպերուին
Ուանարգանքի մէջ իյնայ քաղցրը Ֆրանսան.
Դուրենդալով տամ պիտ' ուժգին հարուածներ,
Ընտիր սուրովըս զոր կապած եմ կշտիս:
Շեղբը պիտի տեսնես բոլոր արիւնտ:
Հեթանոսները դուժ իրենց ի կորոստ
Են հաւարուեր. կ'երզնում ձեզի' համբըն
Իրենք զիրենք անոնք մահուան են մատներ»:

28.

«Ռուլան ընկերս, փրզոսկրէ փողզ հնչեցուր.
Կայսրը լըսէ պիտի, կ'անցնի ան ահա
Նաւակայքերն. երզում կ'ընեմ, Ֆրանկներն
Իսկոյն դառնան պիտի»:
Ռուլան կը յարէ.
«Աստուած չընէ, որ ապրող ոչ մէկ մարդէ
Ըտուի որ ես հնչեցուցած ըլլամ փողս
Հեթանոսաց համար: Ծընողքըս երբեք
Պիտ' անոր ստգիւտը չունենան: Երբ ըլլամ
Մեծ մարտին մէջ՝ պիտի զարնեմ հարուածներ
Հազար եւ եօթն հարիւր, եւ դուք իսկ տեսնէք
Դուրենդալի բոլոր պողպատն արիւնտ»:

Պիտ' հարուածեն խիզախ Ֆրանկներն արու.
Սպանիացիք մահէ պիտի չըպրծին: [Թեամբ.

29.

«Էլ քեզ ինչո՞ւ պարտաւէին, Ոլիւէր
Ըսաւ, տեսայ Հագարացի Սպանոսներն.
Հովիտ ու լեռ, մարգագետին, տափաստան
Ծեփ' ծածկըւած են անոնցմով. անհամար
Են բանակներն օտարախորթ այս ցեղին
Եւ մեր բանակը շատ փոքրիկ»:
Պատասխան կու տայ Ռուլան. «Կորովո՞ւ եռանդըս կ'աճի:
Աստուած չընէ եւ ոչ իսկ իր հրեշտակներն
Որ կորսնցնէ Ֆրանսա իր մրցանակն
Իմ պատճառաւ. կը նախընտրեմ ես մեռնիլ
Քան ամօթի մէջ իյնալ. ո՞րքան զարնեմք՝
Կը սիրէ այնքան աւելի կայսրը մեզ»:

25.

Քաջ է Ռուլան եւ Ոլիւէր իմաստուն:
Երկուքն ալ լի զարմանասքանչ արութեամբ:
Երբոր անգամ մը ձիուն նիւսն են՝ զինուած,
Երբեք մահուան վախէ մահէ չեն փախչիր:
Քարի են գոյգ կոմսերն, իրենց խօսքը բարձր:
Հեթանոսները ժանտ կը քչեն ձիերնին
Մոլեգնախանձ. «Ռուլան, ըսաւ Ոլիւէր,
Տես, սըւտնք շատ մօտ են մեզի, կարողոս
Սակայն հեռու է շատ, փրզոսկրէ փողզ դուն
Չըհաճեցար հնչեցընել: Թագաւորն
Հո՞ս եթէ 'լլար՝ չէինք ըլլար վտանգի մէջ:

ԸՍպանիոյ նաւակայքերը նայէ
Վէրի կողմէն. գունդ մը պիտի տեսնես հոն
Մեղքըցուելիք. ան վերջապահ էր այսօր
Եւ ալ չըլլայ պիտի երբեք»: Պատասխան
Տըւաւ Ռոլան. «Յիմար յիմար մի խօսիր:
Ամօթ սրտին որ կուրծքին մէջ կը վատի:
Մենք տեղերնիս պիտի կենանք պի՛նդ՝ ամուր:
Մենք ենք որ կախ պիտի մըղենք ու խառնուրդ»:

ՁԸ.

Երբ կը տեսնէ Ռոլան որ կռիւ պիտի 'լլայ,
Կ'ըլլայ 'ւելի եւըս խիզախ քան առիւծ՝
Քան ընձառիւծ. Ուիւէրին՝ Ֆրանկներուն
Զայն կու տայ. «Տէր իմ, ինձ սատար սիրելի,
Ալ մի խօսիր այդպէս. մեր կայսրը որ մեզ
Ֆրանկներ թողուց, այս քսան հազարը զատեց.
Գիտէր թէ չէ վատասիրտ ո՛չ մին անոնց:
Մարդ իր տիրոջ համար պէտք է որ կըրէ
Մեծ աղէտներ, հանդուրժէ մեծ տաքերու՝
Մեծ ցուրտերու, եւ կորսնցնէ արիւն՝ միտ:
Զարկ դուն տէգովդ, ես գերընտիր իմ սուրով՝
Դուրենդալով, զոր ինձ տըւաւ թագաւորն:
Եթէ մեռնիմ՝ պիտի կրնայ ունեցողն
Ըսել. «Ազնիւ ճորտի մը սուրն է աւի»:

ՁԹ.

Ահա արհի եպիսկոպոսը Տուրպին.
Կը մտրակէ ձին՝ մերկ բըլուր մը կ'ելլէ:
Ֆրանսացիները կը կանչէ, կը խօսի

Քարոզ մ'անոնց. «Տէր պարոններ, կարողոս
Մեզ հոս թողուց. մեր արքային համար մենք
Պէտք է մեռնինք՝ սիրով. եղիք դուք պատուար,
Մոյթ եւ նեցուկ քրիստոսական հաւատքին:
Պիտ՝ ունենաք դուք պատերազմ, կսօկածն իսկ
Զունիք ատոր արդէն, զի ձեր աչքերով
Սարակինոս գունդերն ահա կը տեսնէք:
Մեղայ ըսէք, ներողութիւն խնդրեցէք
Տէր Աստուծմէ. ես պիտի ձեզ արձակեմ
Որ բըժըշկուին ձեր հոգիներն: Երբ մեռնիք՝
Պիտի 'լլաք սուրբ մարտիրոսներ, ունենաք
Արքայութեան պինտ բարձր տեղն աթոռներ»:
Ֆրանսացիները ձիերէն կ'իջնեն վար,
Բերենքսիվար կ'իյնան գետին, եւ զանոնք
Եպիսկոպոսն արհի յանուն Աստուծոյ
Օրհնեց. եւ իբր ապաշխարանք՝ հրամայեց
Անոնց որ լաւ իջեցընեն հարուածնին:

Ղ.

Կը շտկըին Ֆրանսացիներն, ոտք կ'ելլեն:
Արձակուած են՝ լուծուած՝ իրենց մեղքերէն,
Ուեպիսկոպոսն արհի յանուն Աստուծոյ
Օրհնած զիրենք. յետոյ հեծած սըրաթովիչ
Զիերն իրենց. զինուած ինչպէս ի դէպ է
Զիաւորի, ամէնքը կազմ գուպարի:
Կոմսը Ռոլան կը կանչէ մօտն Ուիւէրն.
«Ընկեր, դուն լաւ կ'ըսէիր, մեզ մատներ է
Գանելուն. ան առեր է իբր հատուցում
Ոսկի՝ ինչքեր, դահեկաններ: Կայսրն իցիւ
Լուծէր վրէժնիս: Մարսիլ արքայն գներ է մեզ

Սակարկութեամբ. սակայն վաճառքը անի
Սուրով միայն պիտի կրնայ ունենալ»:

ՂԱ.

Հեծած Ռուլան իր վելեանտիփն՝ օդապար
Իր ձին՝ կ'անցնի նաւակայքերն Սպանիոյ:
Հագեր է իր գեղապատշաճ զէնուզարդն.
Կ'երթայ պարոնը ճօճելով իր սըւինն:
Դէպ ի երկինք կը դարձընէ ծայրն անոր.
Երկաթին վառ մըն է կապած պաղպաղուն.
Ծոպերն անոր կը հասնին իր ձեռքերուն:
Մարմինն ազնիւ, դէմքը ժպտուն եւ վըճիտ:
Իրմէ յետոյ կու գայ համհարզն, եւ իրենց
Պատըսպարան կ'անուանեն զայն Ֆրանսացիք:
Հագարացուոց ան կը նայի սպառնալից,
Յետոյ՝ խոնարհ ու քաղցըր դէպ ի Ֆրանկներն.
Եւ անոնց այս ազնիւ խօսքերը կ'ընէ.
«Տէր պարոններ, մեղմով՝ յուշիկ՝ քայլ առ քայլ՝
Հեթանոսներն իրենց մահն է կը մուրան:
Պիտի շահինք այսօր չըքեղ՝ ճոխ կապուտ.
Նըմանն երբեք չունեցաւ Ֆրանկ մէկ արքայ»:
Դեռ կը խօսէր՝ իրար եկան ճակատներն:

ՂԲ.

«Խօսելու սիրտ չունիմ, ըսաւ Ուլիէր.
Չըհաճեցար փըղոսկրէ փողդ հնչեցնել,
Եւ կարողոսը՝ զայն չունիս դուն քու մօտ:
Այս բաներէն ան ոչինչ չի՛ գիտեր՝ քաջն,
Եւ չէ՛ յանցանքն իրենն, եւ այս կտրիճներն

Արժանի չեն եւ ոչ իսկ մէկ պարուաւի:
Արդ դուն բոլոր քու քաջութեամբըդ քըչէ՛
Չիդ ասոնց դէմ. եւ դուք կեցէք, պարոններ,
Պինդ՝ հաստատուն մարտին մէջ: Չեզ կ'աղաչեմ
Ես Աստուծոյ համար, դըրէք մտքերնիդ
Որ լաւ գարնէք, հարուածի դէմ հարուած տաք:
Եւ չըմոռնանք կարողոսի խըրախոյսն»:
Այս խօսքերուն կ'աղաղակեն Ֆըրանկներն.
Ո՛վ որ լըսէր զոչելն անոնց «Մոնժուա»,
Պիտ' ունենար քաջարութեան մ'յիշատակն:
Եւ ետքն, Աստուած իմ, ձիերնին կը քըչեն
Այնքան խիզախ, եւ զի սրանան դէպ առաջ
Կը մխէ՛ ամէն որ խըթաններն, հասնելու
Չարնելու, ի՛նչ ունին ուրիշ ընելիք:
Սարակինոսք անվախ գիրենք կ'ընդունին:
Ֆրանկ՝ հեթանոս ահաւասիկ դէմ դէմի:

ՂԳ.

Մարսիլի թուն՝ անունն էլրոթ՝ առաջին
Կ'երիվարէ բանակին դէմ յանդիման:
Տըգեղ խօսքեր կ'ուզէ ան մեր Ֆրանկներուն.
«Ժըպիրհ Ֆրանկներ, այսօր մըցիք պիտի դուք
Մերիններուն հետ. ձեզ մատնեց ձեր պաշտպանն.
Յիմար արքայ, որ ձեզ թողուց նաւերուն
Հանգըրուաններն. այսօր քաղցրիկ Ֆըրանսան
Կորսնցընէ պիտի պարծանք, զովութիւն,
Եւ կարողոս Մեծն աջ բազուկն իր մարմնոյն»:
Չայն լըսելով Ռուլան սաստիկ ցաւ մը զինք
Կը պաշարէ. կը մտրակէ երիվարն,
Կը թոցընէ զայն քառատրոփ դըրնդիւնով,

Բոլոր թափովը կը զարնէ Էլրոթին:
 Կը փշրէ սպարը, կը քակէ զէն՝ զըրահ,
 Կը բանայ կուրծքը, կը ջարդէ ոսկորներն,
 Եւ կը ճեղքէ անոր բոլոր ողնայարն:
 Իր սըւինովը հոգին դուրս կը նետէ:
 Կը մխէ երկաթն ահեղորէն, կը ցնցէ
 Մարմինն, ու զայն տիգաբունովը ձիէն
 Տապատ գետին կը կործանէ անկենդան,
 Եւ կը փշրի ծոծրակն երկու կէտերու:
 Բայց զանց չընէ պիտի անոր խօսելէ.
 «Ո՛չ, գերիի լաճ, կարողոսն յիմար չէ.
 Եւ անիկա երբեք մատնել չըսիրեց:
 Նաւակայքերը մեզ թողուլը գործ էր
 Քաջայանդուզն. այսօր քաղցրիկ Ֆրանսան
 Չըկորսընցնէ պիտի պարծանք՝ գովութիւն:
 Զարկէք, Ֆրանկներ, նախկին հարուածը մերն է:
 Մեր՝ իրաւունքն, իսկ այս ժանտերն՝ անիրաւ»:

ՂԴ.

Դուքս մը կայ հոն եւ Ֆալսարոն է անունն.
 Ասի Մարտիլ թագաւորին եղբայր էր.
 Ի՛րն էր երկիրն Աբիրոնի՝ Գաթանի:
 Երկնքին տակ չըկայ իրմէ աղաջուր.
 Ճակատն այնքան լայն է որ զոյգ աչքերուն
 Միջեւ կրնաս լըման կէս ոտք մը չափել:
 Կսկիծ ունի մեծ տեսնելով թողան մահն:
 Ամբոխէն դուրս կ'ելլէ թողած սանձը թոյլ,
 Եւ կ'արձակէ հեթանոսաց խըրախոյսն,
 Եւ նախատինք մը կը պարտէ Ֆրանսացւոց.
 «Քաղցրիկ Ֆրանսան այսօր պիտի կորսնցնէ

Շուրն ու պատիւն»: Ուրիշը զայն կը լըսէ
 Կը զայրանայ, խըթաններովն ոսկէգոծ
 Կը խըթէ ձին, եւ գերդ պարոն իսկական
 Կ'երթայ զարնել. ասպարն անոր կը փշրէ,
 Կը պատըռտէ զէն եւ զըրահ, եւ ծոպերն
 Իր վառին փորը կը մըխէ, զայն թամբէն
 Կը վերցընէ տիգաբունովն, եւ դի ցուրտ
 Կը տապալէ վար, ու գետին կը նայի,
 Կը տեսնէ հոն ժանտը տապատ: Այն առեն
 Կ'ըսէ անոր խրոխտապանծ. «Լաճ գերիի,
 Զեր սաստերուն մենք փոյթ անգամ չենք ըներ:
 Զարկէք, Ֆրանկներ, պիտի յաղթենք մենք
 [անոնց»:

Կը գոչէ «Մոն – ժուա», խրախոյսը կարլի:

ՂԵ.

Կայ թագաւոր մը հոն՝ անուն կորսաբլիքս:
 Բարբարացի է՝ հեռաւոր աշխարհէ:
 Կը գոչէ միւս Հագարացւոց. «Մենք շատ լաւ
 կրնանք տոկալ այս գուպարին. շատ քիչ են
 Ֆրանսացիներն, եւ իրաւունք ունինք մենք
 Նախատելու գիրենք. անոնց եւ ոչ մին
 Պիտ՝ ազատէ կարողոս. օ՛րը անա
 Ուր անոնք պէտք է որ մեռնին»: Լըսեց զայն
 Տուրպին արհի եպիսկոպոսն: Երկնից տակ
 Մէկը չըկայ՝ զոր ան առէ աւելի:
 Նուրբ ոսկիէ խթաններով ձին կը խըթէ
 Եւ քաջութեամբ կ'երթայ զարնել: Կը փշրէ
 Վահանը, զրահը կը ճեղքէ, կը մըխէ
 Իր մեծ աշտէն անոր մարմնոյն մէջ. ուժգին

կը կրթընի, զայն կը ցնցէ կը խախտէ,
Սըւնակութով դի ցուրտ գետին կը փրոնէ:
կը նայի վար, կը տեսնէ ժանաղ տապաստ:
Պիտի չընէ զանց քիչ մ'անոր խօսելէ.
«Հեթանոս, լաճ գերիի, սուտ խօսեցար:
կարողոս տէրըս միշտ կրնայ մեզ փրկել:
Մեր Ֆրանսացիքը փախչելու սիրտ չունին.
Ըմբոստացնենք պիտի մենք ձեր ընկերներն:
Լուր մը տամ ձեզ. պէտք է մահուան հանդուր»
[ժէք:

Զարկէք, Ֆրանկներ, չըմոռցըւի թող ոչ ոք:
Փառք Տիրոջ, այս նախկին հարուածը մերն է:
կը գոչէ «Մոն-ժուա», որ մնայ դաշտին տէր:

ՂԶ.

Գերին կ'զարնէ Բըրիգալի Մալպրեմիսն:
Հեթանոսին ընտիր վահանը դանգ մ'իսկ
Զ'արժեր. անոր կը փշրէ գինգը բիւրեղ.
կէսը գետին կ'իյնայ. զըրահ՝ զէն ու զարդ
կը խորտակէ միտը մինչեւ, իր ընտիր
Սըւինն անոր մարմինէն ներս կը մըլտէ:
կոյտի մը պէս կը տապալի հեթանոսն:
կ'առնէ Սատանը կը տանի իր հոգին:

ՂԵ.

Եւ իր ընկերը Գերիէ կը զարնէ
Ամիրապետն. ասպարն անոր կը փշրէ,
Զրահին վերտերը կը քակէ, կը մըլտէ
իւր լաւ սըւինն աղիքներուն մէջ անոր.

կը կրթընի ուժգին, երկաթը կ'անցնի
Թափ մարմինէն. եւ թամբէն զայն կը զլորէ
Տապաստ դաշտին մէջ կոթոփս իր սըւինին:
Եւ Ուրէր ըսաւ. «Մեր մարտն աղուոր է»:

ՂԸ.

Դուքը Սամսոն կ'երթայ զարնել ամիրան.
Վահանն անոր ոսկեպաճոյճ՝ ծաղկազարդ
կը խորտակէ. չի պաշտպաներ զայն զըրահն
իւր քաջարուեստ. կը խոցէ սիրտ, լեարդ ու թոք,
Տապաստ գետին կը փրոնէ. լայ թող ուզողն:
Ըսաւ Տուրպին. «Այս պարոնի հարուած է»:

ՂԹ.

Եւ Անտէիս կը ձըգէ սանձը ձիուն,
Տորտըլոսի կ'երթայ Տուրգիսը զարնել:
Անոր վահանը կը փշրէ ոսկէգօծ
Ճարմանդին տակ, կը պատուէ կողմէ կողմ
իւր կրկնավերտ զըրահն, եւ իր քաջամուխ
Տէգին երկաթը կը խոթէ փորն անոր:
Եւ թափ կու տայ, կոնակէն դուրս կ'ելլէ ծայրն.
Դի ցուրտ թամբէն կը տապալէ դաշտին մէջ:
Ըսաւ Ռուան. «Քաջի հարուած է ասի»:

Ճ.

Եւ Ենգելէր Գասկոն իր ձին կը խըթէ,
Եւ սանձարձակ կ'երթայ զարնել Վալտեսնի
Տէր Եփրեմիգն. ասպարն անոր որ կը կրէ

Վըզէն՝ փշրած՝ շերտերն անոր կը քակէ,
 կը խորտակէ լանջապանակը զրահին
 Եւ կը հասնի պարանոցին տակ կուրծքին.
 Սընակոթով դի ցուրտ թամբէն կը զլորէ:
 Կ'ըսէ յետոյ. «Այսպէս բոլոր սատկեցէք»:

ՃԱ.

Հեթանոսի մը, Եստորգան, սպարն Ոթոն
 կը զարնէ այնպէս առաջին քեմուխտէն,
 Որ կը փշրէ անոր ճերմակն ու կարմիր.
 Վըտաւատները զըրահին շարդեր է.
 կը մըխէ փորն անոր սըւինն իր հատու,
 Եւ սըրաթոնիչ ձիէն դի ցուրտ կը զգետնէ:
 Յետոյ կ'ըսէ. «Ազատարար փնտոեցէք»:

ՃԲ.

Եւ Բերենգէր Ատարամարիզը զարկաւ:
 Ասպար՝ զըրահ կը շախշախէ կը փշրէ,
 Իր հուժկու տէգը կը մըխէ մարմնէն ներս.
 Զանի հազար Հազարացուց միջեւ ան
 Անշունչ գետին կը տապալէ: Տասներկու
 Պարոններէն տասը սատկած են արդէն.
 Երկու հոգի լոկ կը մընան դեռ եւս ողջ.
 Մէկը Քերնուբը, եւ միւսը կոմս Մարգարիզ:

ՃԳ.

Ասպետ մըն է Մարգարիզ շատ քաջասիրտ,
 Զընաղ, կարչնեղ, ժիր, թեթեւոտն եւ աշխոյժ.

կը մտրակէ, կ'երթայ զարնել Ուիւէրն:
 Ասպարն անոր զուտ ոսկիէ գինգին տակ
 կը շախշախէ. կ'իջեցընէ իր սըւինն
 Անոր կողերն ի վար: Ատուած ինք պահեց
 Ուիւէրն, իր մարմինը մնաց անմատոյց.
 կը փշրի տէգն. անիկա չի տապալիր:
 Կ'անցնի առաջ՝ անխոչընդոտ՝ Մարգարիզ.
 կը զարնէ փողն հաւաքելու իրեններն:

ՃԴ.

Հըրաշալի է պատերազմն, ալ ահա
 Մտա խառնուրդի: Զի խընայեր Ռուան կոմսն:
 կը զարնէ իր տէգով՝ ցորչափ բունն անոր
 կը դիմանայ. յետ տասըհինգ հարուածի
 Փշրեր է զայն եւ կորուսեր: կը քաշէ
 Իր Դուրենդալն՝ իր սուրն ընտիր, բոլոր մերկ:
 կը մտրակէ կ'երթայ Քերնուբը զարնել:
 կը խորտակէ անոր կորդակը ճիշդ հոն
 Ուր յակինթները կը կայծեն կարմըրուկ,
 Գանկին մորթին հետ կը խըզէ եւ թաղանթն,
 Եւ կը կտրէ դէմքն աչքերուն մէջտեղէն,
 Եւ ճերմակ զրահը նրբենի վերտըրով,
 Եւ իր մարմինն ամբողջ մինչեւ աքըռմէջ:
 Ոսկեդրուագ թամբին մէջէ կը հասնի
 Սուրը ձիուն, եւ յողն առանց փնտոելու
 կը կտրէ շարքն ողին, եւ ձի՝ վերելեակ
 Թաւ խոտին վրայ մարգին կը փոէ դիտապատ:
 Յետոյ կ'ըսէ. «Լաճեր ստրուկի, դուք էլաք
 Դէպ ի կորուստը ձեր ճամբայ: Զեր Մահմէտն

իր օգնութիւնը չընծեոէ պիտի ձեզ:
Չեզի պէս վատը մարտ երբեք չի շահիր»:

ձԵ.

Դաշտին մէջէ կ'երիվարէ կոմս Ռոլան:
Իր Դուրենդալը՝ լաւ կտրող, լաւ քշող՝
Չեռքն է. անի կը գործէ մեծ նախճիրներ
Հագարացոց մէջ: Եթէ դուք տեսնէիք
Մեռելն ինչպէս մեռելին վրայ կը նետէ,
Եւ ջինջ արիւնը կը հոսի վտակօրէն:
Զրահը, թեւերը գոյգ եւ ձին քաջարշաւ
Պարանոցէն մինչեւ ուտերը բոլոր
Արիւնթաթախ են: Չի մընար Ոլիւէրն
Ալ ետ, եւ ոչ համահարգներն երկվեցեակ,
Եւ ոչ Ֆրանկներն, որ կը զարնեն կրկնակի:
Հեթանոսները կը մեռնին, ուրիշներ
Կը նըւաղին: Եպիսկոպոսը կ'ըսէ.
Օրհնեալ է մեր պարոնութիւնը. «Մոնժուա»
Կը գոչէ, այս է կարօլի խըրախոյսն:

ձԶ.

Եւ խառնուրդէն մէջէ կ'երթայ Ոլիւէր.
Փշրեր է իր նիզակաբունն, ունի լայն
Կտրօնն անոր. կ'երթայ զարնել հեթանոս
Մալոնը. իր ոսկեպաճոյճ՝ ծաղկազարդ
Ասպարն ըրած շարգուիլընոր՝ գլխէն դուրս
Կը ցատրեցնէ անոր աչքերը շուխտակ,
Եւ կը հոսի մինչ իր ոտքերը ուղեղն:
Ուրիշ անթիւ ինկողներու միջեւ զայն

Դիաթաւալ անշունչ գետին կը փրոէ:
Յետոյ Տուրգիսը կը խոցէ ուխտուրգոյ:
Բայց կը կտորի կտրօնն ու ձեռքը մինչեւ
Կը ճեղքուի: Կ'ըսէ Ռոլան կոմսն անոր.
«Ընկեր, ինչ է կ'ընես. ասանկ մարտի մէջ
Գաւազանն ինչ օգուտ ունի: Հոս պէտք է
Երկաթ, պողպատ. ո՛ր է քու սուրըդ Հոսկէր:
Կառանն ոսկի է անոր, գունդը բիւրեղ:
— Չըկրցայ զայն քաշել, ըսաւ Ոլիւէր,
Ունէի այնքան ըզբաղանք, այնքան գործ»:

ձԷ.

Տէր Ոլիւէր քաշեր է սուրն իր ընտիր,
Այն՝ գոր այնքան խնդրեց ընկերը Ռոլան,
Եւ կը ցուցնէ անոր՝ իբրեւ բուն ասպետ՝
Թէ ինչպէս զայն կը գործածէ: Կը զարնէ
Հեթանոսի մ', անունն Յուստին, եւ է ինք
Վալ Փերրէէն. կը ճեղքէ զլուխը ամբողջ,
Եւ կը կտրէ կուրծք՝ լանջապանն ոսկեհուռ,
Եւ գեղարուեստ թամբը, որուն պատուական
Քարերն ոսկումը ընդելուզուած են համակ,
Եւ ողնայարը կը հերձու իր ձիուն:
Ամբողջը մէկ կը փոէ մարզին վրայ տաղաստ:
Կ'ըսէ Ռոլան. «Կայտն էթէ մեզ կը սիրէ,
Ան այդպիսի հարուածներու համար է»:
Կ'որոտայ «Մոն-ժուա» ամէն կողմերէ:

ձԸ.

Կոմսը Գերին իր Սորէլ ձին կը հեծնէ,
 Էւ իր ընկերը Գերիէ՛ Պասսըներֆն:
 Անոնք սանձերը կը թողուն, երկուքն ալ
 Կու տան մտրակն եւ կը սլանան զարնելու
 Հագարացի Տիմոզէլին. վահանին
 Վըրայ մին, միւսը զըրահին: Կը փշրեն
 Երկու սուիները մարմնոյն մէջ: Զանիկա
 Դի ցուրտ յորսայտ հերկի մը մէջ կը նետեն:
 Ո՞րն աւելի արագ եղաւ երկուքէն.
 Չըլըտեցի մէկէ մը զայն, չեմ գիտեր:
 Եպիսկոպոսն արհի սպաննեց Սիգլորէլ
 Կախարդը, ան որ արդէն դժոխք էր իջեր.
 Կախարդութեամբ Որմիզը զայն հոն էր տարեր:
 Տուրպին կ'ըսէ. «Նըջանուած որս էր առ մեզ»:
 Ռոլան կու տայ պատասխան. «Ան պարտուեցաւ,
 Գերին լաճը: Ուիւէր, տես ահա
 Եղբայր, թէ ես ինչ հարուածներ կը սիրեմ»:

ձԹ.

Մարտն երթալով կը սաստկանայ մոլեգին.
 Ֆրանկ՝ հեթանոս կու տան հարուած հրաշալի:
 Մին յարձակող եւ միւսն ինքզինք պաշտպանող:
 Տիգաբուններ ա՛յնքան ջախջախ արիւննուշտ:
 Այնքան վառեր, այնքան դրօշներ ապշուպուած:
 Այնքան կտրիճ Ֆրանկներ մատող կեանքերին
 Կը կորսնցնեն. ա՛լ պիտ' անոնք չըտեսնեն
 Իրենց մայրերն, իրենց կիներն, եւ ոչ ալ

Ֆրանսացիներն որ անձկալից կը սպասեն
 Հոն վարն իրենց՝ կայրերուն մէջ նաւերուն:
 Կարոլոս մեծը կ'արտասուէ եւ կ'ողբայ,
 Բայց ինչ բանի կը ծառայէ իր ողբումն:
 Անոնք պիտի չունենան իր օգնութիւնն:
 Իրեն ըրաւ ծառայութիւն մը դժնէ
 Գանեւուն կոմսն, այն օրն ուր գնաց Սարակոս
 Խախելու իր հըպատակներն. եւ յետոյ
 Կեանքն՝ անդամները կորսնցուց էքսի մէջ
 Դատաւճճոով, ուր զինքն ըրին պարտաւոր
 Կախաղանի, եւ երեսուն ազգական,
 Որոնք ատանկ մահուան չէին ըսպասեր:

ձԺ.

Ըսքանչելի է պատերազմը եւ ծանր:
 Հոն Ուիւէր եւ Ռոլան լաւ կը զարնեն.
 Եպիսկոպոսն արհի կու տայ հարուածներ
 Աւելի քան հազար, եւ ետ չեն մնար
 Համահարզները տասներկու, ոչ Ֆրանկներն
 Որ կը զարնեն ամէնքը մէկ միասին:
 Հեթանոսները կը մեռնին հարիւրով
 Եւ հազարով. պատըսպարան եւ ոչ մի
 Չըփախչողին. կամայ՝ կամայ կը թողու
 Իր կեանքը հոն: Կը կորսնցնեն Ֆրանկներն հոն
 Իրենց մոյթերը լաւագոյն: Հայրերնին,
 Ազգականնին ալ պիտ' անոնք չըտեսնեն,
 Ոչ Կարոլոս Մեծն որ իրենց կը սպասէ
 Հանգրըւանաց մէջ նաւերուն: Ի Ֆրանսա
 Կ'ելլէ մըրըիկ մ'արտասովոր, Սարակոս
 Որոտումով եւ հովերով, անձրելով Գ. Ր. Ա. Դ. Ա. Ր. Ա. Ն.

Եւ կարկուտով բեռնաւորեալ՝ ահաւոր.
 Կ'իջնէ կայծակն ըստէպ ու խիտ, կը դողայ
 Երկիրը. Սուրբ Միքայելէն՝ Պերիլի
 Մինչեւ Սուրբերը, Բզանտոնէն՝ Վիսսանի
 Նաւահանգիստը մինչեւ տուն մը չըկայ
 Որուն մէկ պատը չըճաթի: Կէս օրին
 Կայ աղջամուղջ մը մեծ, ոչ մի շող կամ լոյս
 Բայց միայն երբ կը ճեղքուի գոգն երկնքին:
 Չըկայ տեսող որ չըստկայ ահաբեկ:
 Շատեր կ'ըսեն. «Ժամանակաց վախճանն է,
 Աշխարհի վերջն ահա հասաւ»: Չեն գիտեր
 Եւ չեն խօսիր ըստուգութեամբ. Ռոլանի
 Մահուան համար է այդ կսկիծն ահաւոր:

ՃԺԱ.

Կ'զարնեն Յրանկները լի սրտով եւ ուժով,
 Հեթանոսները կը մեռնին խուռնախիտ՝
 Հագարներով. հարիւր հազար հոգիէն
 Երկու հոգի չէ ազատած: Կը գուրցէ
 Եպիսկոպոսն արհի. «Շատ քաջ են մերոնք.
 Ոչ մի արքայ լաւագոյնները չունի
 Երկնքին տակ. Տարեգրոց մէջ Յրանկներուն
 Գրուած է թէ կայսրն ինչ ճորտեր ունի լաւ.
 Անոնք կ'երթան դաշտ՝ կը փնտռեն իրենցներն.
 Անոնք կու լան ցաւով՝ գուժով ամէն մին
 Ազգականին վրայ սրտագին՝ սիրակաթ:
 Կու գայ Մարսիլ արքայն իր մեծ բանակով:

ՃԺԲ.

Իր գումարած մեծ բանակովը կու գայ
 Մարսիլ հովտի մը երկայնքով: Կազմեր է
 Ան եւ հաշուեր պատերազմի քսան բանակ:
 Կը շողողան կորդակներու պատուական
 Քարերն սովուով ընդելուզուած, ասպարներն
 Եւ սոկեհու լանջապաններն: Հազար փող
 Կը հնչեցնեն փողանըշանն. ահաւոր
 Է շոինդն՝ աղմուկը գաւառին մէջ ամբողջ:
 Ռոլան կ'ըսէ. «Րնկեր, եղբայր, Ուլիեր,
 Երդուընցաւ մեր մահը դրուժան Գանելուն:
 Ծածուկ մընալ կարելի չէ մատնութեան.
 Կայսրը պիտի անկէ մեր վրէժը խնդրէ:
 Պիտ' ունենանք մարտ մը դաժան՝ սոսկալի.
 Ոչ ոք երբեք տեսաւ նըման պատերազմ:
 Պիտի զարնեմ իմ Գուրենդալ սրովըս էս,
 Եւ դուն, ընկեր, պիտի զարնես Հոսկլէրով:
 Զանոնք այնչափ երկիրներէ բերինք մենք:
 Մենք անոնցմով շահեցանք այնքան մարտեր:
 Պէտք չէ անոնց մասին երգեն երգ մ'յոռի»:

ՃԺԳ.

Իրեններուն կ'տեսնէ Ղարդոցը Մարսիլ.
 Գալարփողերն ու խեցիները կու տայ
 Հնչեցընել. յետոյ իր մեծ բանակին
 Ազատ գունդով կ'երթվարէ: Կը քըջէ
 Սարակինոս մը ձին յառաջ. Ապիզմն է,
 Իր գունդին մէջ չըկայ քան զինք ժանտաժուտ:

Ռուսեի Երգը

Լի մոլութեամբ, ոճիրներով քրէկրուր.
 Ձի հաւատար ան Աստուծոյ, գաւակին
 Սուրբ Մարիամ Աստուածածնին: Ան նաեւ
 Սեւ է հալած կուարի նրման. աւելի
 Քան կալիցեոյ ամբողջ ոսկին՝ կը սիրէ
 Ան նախճիրներն ու մատնութիւն: Ո՛չ մէկ մարդ
 Տեսաւ երբեք անոր խաղալն ու խնդալն:
 Արի է ան սակայն եւ շատ ալ յանդուգն.
 Եւ է ատոր իսկ համար ան սիրելի
 Խուժուժ Մարտիլ թագաւորին: Ան իր հետ
 կը բերէ իր վիշապն՝ որով կը խմբուի
 Սարակինոս գըրոհը: Ձայն չըկրնար
 Պիտի սիրել եպիսկոպոսը արհի.
 Հագիւ տեսած՝ կը տապի զայն զարնելու:
 Մեղմով՝ յուշիկ ան ինքնիրենը կ'ըսէ.
 «Այն Սարակինն հերետիկոս կը թուի՝նձ շատ:
 Մեծապէս լաւ է որ երթամ ըսպաննեմ.
 Վատ՝ վատութիւն չըսիրեցի ես երբեք»:

ՃԺԴ.

Կը սկըսի մարտն եպիսկոպոսը արհի:
 Անի հեծեր էր ձին Գրոսսայլ արքային՝
 Դանիոյ մէջ ըսպաննելով զանիկա:
 Քալուկ է ձին՝ օղապարիկ. ան ունի
 Նուրբ եւ ընտիր, սրունքները հարթ հաւասար,
 Ճուռերը կարճ, գաւակը լայն, կուշտն երկայն,
 Բարձր ողնայար, սպիտակ ազի, դեղին բաշ.
 Փոքրիկ ականջ, եւ գլուխ համակ շիկագոյն:
 Չըկայ նասուն որ արշաւէ իրեն զոյգ:
 Կը մտրակէ, եւ ինչպիսի՞ քաջութեամբ.

Եպիսկոպոսն արհի. կըլիռ շեշտակի
 կը յարձակի Ապիգմի վրայ. զայն ոչինչ
 կասեցընէ պիտի. կ'երթայ զարնելու
 Ասպարին՝ ծեփ ակունքներով, մեղեփկ՝
 Տըպագիտն եւ կայծ շողող՝ բոցարձակ.
 Ձի խընայեր. զարնելէն վերջ՝ ես կարծեմ
 Չունի ասպարն եւ ոչ դանգի մը արժէք:
 Սարակինոսը կը խոցէ, կ'անցընէ
 Թափ մէկ կուշտէն միւսը եւ զայն կը զլորէ
 Մերկ զետինին վրայ դիթաւալ՝ անկենդան:
 Կ'ըսեն Ֆրանկներն. «Ահա՛ րութիւն մը չքնազ:
 Խաչին պատիւը կը բռնէ բարձր Արհին»:

ՃԺԵ.

Կ'տեսնեն Ֆրանկներն հեթանոսներն անհամար,
 Դաշտերն ամէն կողմ ծածկըւած անոնցմով:
 Ստէպ կը կանչեն Ուիւէր կոմսն եւ Ռուլան,
 Եւ տասներկու ճորտերն՝ իրենց օգնութեան:
 Եւ Արհին ինչ որ կը խորհէր խօսեցաւ.
 «Տէր պարոններ, յոռի բան բնաւ չըմտածէք:
 Թող Աստուծոյ համար ըլլայ, մի՛ փախչիք.
 Որպէս զի ոչ մի քաջ չերգէ ձեր մասին
 Երբ մը դժնէ. բիւր անգամ լաւ է որ մենք
 Իյնանք մեռնինք մարտնչելով: Վաղընդհուպ՝
 Խոտտում ունինք՝ պիտ' հասնինք մեր վախճանին.
 Այսօրուընէ անդին չապրինք պիտի մենք.
 Բայց բան մը կայ որուն համար ես ձեզի
 Երաշխաւոր եմ հաւատալի. ձեզ համար
 Արքայութիւնը սուրբ բացուած է լայնկէկ.
 Անմեղներուն քով հոն նստիք պիտի դուք»:

Այս խօսքերուն վրայ կը լեցուն Ֆրանսացիք
Այնպիսի մեծ ըսփոփանքով, որ չըկայ
Եւ ոչ իսկ մէկն որ չըգոչէ «Մոնժուա»:

ձԺԶ.

Սարակոսէն Սարակինոս մը կար հոն, —
Քաղքին կէսին տէր — Կլիմբորին, նենգութեան
Գժխեմ աման. առ անիկա է որ երբ
Առաւ երդումը Գաննուն դրուժանին,
Անոր բերանը համբուրեց մեծ սէրէն,
Եւ տուաւ անոր իր սաղաւարտն ու յակինթն:
Ըսաւ պիտի նախնեաց երկիրն անպատուէ,
Եւ կայսեր թագը շոպչոպէ իր գլխէն:
Կը հեծնէ ձին՝ զոր Բարբամուշ կը կոչէ,
Երազաթուիչ քան ճուռակ, քան ծիծեռնակ:
Մտրակ ի կուշտ եւ սանձարձակ կը սլանայ
Գասկոնիոյ էնգելիէն զարնելու:
Չեն կրնար զինք պատսպարել ոչ ասպար
Ոչ լանջապան. սըւինին ծայրն հեթանոսն
Անոր մարմնոյն կը մըլտէ մէջ. կը կըթնի
Ուերկաթն ամբողջ կ'անցընէ թափ կողմէ կողմ.
Սընակոթովը գայն յորտայս դիթաւալ
Կը տապալէ դաշտին մէջ. հտքը խրոխտով
Կ'աղաղակէ. «Այս ցեղը լաւ կը ջնջուի:
Հեթանոսներ, զարկէք, որպէս զի պատուէք
Ամբոխակոյտն»: Ըսին Ֆրանկներն. «Աստուած
[իմ,
Ո՛հ, ինչպիսի՛ քաջ էր որ մենք կորուսինք»:

ձԺԷ.

Ուրիշերին ձայն կու տայ կոմսը Ռոլան.
«Ընկեր, ահա էնգելիէն զբրաւուած,
Աւելի քաջ ասպետ մը մենք չունէինք»:
Կոմսը կու տայ պատասխան. «Ո՛ր էր Աստուած
Անոր վըրէժն ինձ տար լուծել»: Կը խըթէ
Կողն իր ձիուն խըթաններովը իր ոսկի:
Իր Հոտկըլէրն՝ որուն պողպատն արիւն է՝
Բռնած բոլոր ուժով կ'երթայ զարնելու
Հեթանոսին. կը շողացնէ իր հարուածն
Եւ կը փըռէ Սարակինոսը գետին.
Գեւերն անոր հոգին առած կը տանին:
Կը խոշոչէ Ալփիէն դժբօքը յետոյ,
Կը կտրէ գլուխն Եսկաբաբի, եւ թամբէն
Կը տապալէ եօթն Արաբներ. ալ ասոնք
Պատերազմի համար անպէտ են ի սպառ:
Կ'ըսէ Ռոլան. «Կը զայրանայ իմ ընկերս:
Մեծ պարծանքներ՝ դրուատ ունի ան իմ քովս:
Մեզ այդպիսի հարուածներու համար է
Որ Կարողոսը կը սիրէ աւելի»:
Կ'աղաղակէ բարձրը. «Չարկէք, ասպետներ»:

ձԺԸ.

Եւ հեթանոս մ'ահա ուրիշ՝ Վալդաբրոն.
Սոյն սա ինքն էր մարգած Մարտիլ թագաւորն:
Տէր է ծովու վրայ չորս հարիւր քաշտիի:
Ոչ մէկ նաւազ՝ որ չըկոչէ զինքը տէր:
Երուսաղէմն առեր էր ան մատնութեամբ,

Սողոմոնի պղծեր տաճարն, եւ ապա
Աւագանին առջեւ սպաններ պատրիարքն:
Աս Գանելոն կոմսին երդումն առնելով՝
Տուեր էր անոր սուրն ու հազար ոսկեղրամ:
Հեծած է ձին՝ զոր Գրամիմոնդ կ'անուանէ:
Բազէն նըւագ երագաթուիչ է քան ան:
Կը խըթէ սուր խըթաններով, եւ կ'երթայ
Մեծահարուստ Սամսոն կոմսին զարնելու:
Վահան՝ կորդակ կը խորտակէ ջարդուփշուր,
Վառին ծոպերը կը մըլխէ մարմնոյն մէջ,
Տիգաբունով թամբէն գետին կը զլորէ
Դի ցուրտ. «Չարկէք, հեթանոսներ, զի անոնց
Մենք պիտ' յաղթենք քաջ քաջ»: Կ'ըսեն Ֆրանս
[տացիք.]

«Ատուած, ինչ սուգ այդօրինակ պարոնի»:

ՃԺԹ.

Սամսոնի մահն երբ կը տեսնէ կոմս Ռուան,
Կրնաք գիտնալ թէ ինչ մեծ ցաւ ունեցաւ:
Կը խըթէ ձին, բոլոր թափով կը սլանայ
Դէպ հեթանոսն. իր ձեռքն է իր Դուրենդալն,
Որ կ'արժէ քան զուտ ոսկին շատ աւելի:
Քաջը կ'երթայ, բոլոր թափով կը զարնէ
Սաղաւարտին, որուն քարերն ոսկիով
Ընդելուզուած են: Կը ձեղքէ զլուխ՝ զըրահ,
Իրանն ամբողջ, ականակուռ թամբը պերճ,
Եւ կը հերձու խոր ողնայարը ձիուն.
Եւ, թող ուզողը պարսաւէ, զրուատէ,
Չանոնք երկուքը դիտապատ կը փրոէ:
Հեթանոսները կ'ըսեն. «Մեզ անողորմ

է այս հարուածն»: Եւ կը կրկնէ կոմս Ռուան.
«Չեմ կրնար էս ալ ձերինները սիրել:
Հըպարտութիւն՝ անիրաւունք ձեր կողմն են»:

ՃԻ.

Ափրիկեցի մը կար հոն, ան եկեր էր
Ափրիկէէն, որդի Մալկուզ արքային,
Եւ էր անունը Մալքիան: Իր զէնքերն
Ոսկեթիթեղ համակ՝ շողշող կը փայլին
Արիւոյն դէմ՝ գեր ի վեր բոլոր միւսերէն:
Կը հեծնէ իր Սոս-պերտու ձին. ճիւերուն
Սրընթացութեան հասնող չըկայ անասուն:
Կ'երթայ կոփել Անտէիսի վահանին.
Կարմիր՝ կապոյտ վերտերն անոր կը կտրէ:
Չարդուփշուրը ըրած քղանցները զրահին՝
Տէգն անոր փորը կը խոթէ երկաթ՝ փայտ:
Կոմսը մեռած է, ժամանակը լրացած:
Կ'ըսեն Ֆրանկները. «Պարոն, մեծ մեղք քեզի»:

ՃԻԱ.

Դաշտին մէջէն կ'երթայ Տուրպին դիտապետ:
Նըման խուզուած մ'երբեք չերգեց պատարագ,
Որ ըլլայ այդքան քաջութիւն կատարած:
Հեթանոսին կ'ըսէ. «Քեզ զրոյդ տանի:
Սպաննեցիր մէկն՝ որ սրտիս ցաւ կու տայ մեծ»:
Իր քաջընթաց նըժոյգն յառաջ կը մըղէ,
Եւ Տուրտեան վահանին վրայ կը զարնէ
Հեթանոսին անանկ անեղ հարուածով,
Որ զայն կը փոէ կանանչ խոտին վրայ տապատ:

ձԻԲ.

Կայ հեթանոս մը միւս կողմէն՝ Գրանդոյին,
 ձեռն կապուէլի՝ կապալադովկեոյ արքային:
 Հեծեր է ձին՝ զոր կ'անուանէ Մարմուռո,
 Երազ ամէն օղապարիկ թռչունէ:
 Սանձը ձըգած՝ խըթաններով կը խըթէ,
 Կ'երթայ բոլոր ուժով Գերինը զարնել:
 Կարմիր ասպարը կը վշրէ, իր վըզէն
 Զայն կը զլորէ. յետոյ զըրածը ճեղքած՝
 Իր կապոյտ դրօշը կը մըխէ մարմնէն ներս
 Ամբողջապէս եւ զայն գետին կը զլորէ
 Բարձըր ժայռի մը վըրայ. ան տակաւին
 Կը զըրաւէ Գերիէ՝ իր համահարգն,
 Եւ Բերենգէր, Գուելզոն Սրբոյն-Անտոնի.
 Յետոյ հարուստ դուքս մը կ'երթայ զարնելու,
 Աւստորգ, որ էր տէր Վալենսի Էյնուերի
 Հոռոզանոսի վրայ. զայն ղի ցուրտ կը զգետնէ.
 Հեթանոսները կը հրճուին. Ֆրանսացիք
 Կ'ըսեն. «Ո՛րքան մերիններէն կ'իյնան, ո՛հ»:

ձԻԳ.

Արիւներանգ սուրը բռներ է Ռոլան.
 Ան լաւ լըսեր է Ֆրանկներուն վըհատիլն:
 Յաւն այնքան մեծ է որ կարծես օիրտն ահա
 Պիտի պայթի: Հեթանոսին կ'ըսէ ան.
 «Թող Աստուած քեզ ամէն չարիք պարգեւէ:
 Այնպիսի մէկն ըսպաննցիր, զոր ես քեզ

կը համարիմ թէ պիտի շատ սուղ ծախեմ»:
 Կը խըթէ ձին. ո՛վ պիտ' յաղթէ. կը կոուին:

ձԻԴ.

Գրանդոյին քաջ էր եւ կարշնեղ՝ կաշմբուռն
 Եւ կրուիւի մէջ համարձակ: Իր ճամբուն
 Մէջտեղ անի հանդիպեցաւ Ռոլանի:
 Տեսած չէ զայն, բայց կը ճանչնայ զանիկա
 Իր խրոխտ ղէմքէն, չքնաղ մարմնէն, նայուած.
 Ու քալուածքէն. դողը կ'առնէ, չի կրնար լքէն
 Պաշտպանել ինք զինքը. կ'ուզէ խուսափիլ
 Բայց ի զուր. կոմսը կը զարնէ այնպիսի
 Հարուած մ'ահեղ՝ հիանալի, որ անոր
 Կորդակն ամբողջ կը ճեղքէ քիթը մինչեւ,
 Կը կտրէ քիթ՝ բերան՝ ահուայ՝ կոճղն ամբողջ,
 Գեղավերտ զրահն եւ ոսկէզօծ իր թամբին
 Գունդն, յենարանն արծաթ, եւ իր նըժոյզին
 Գաւակը խո՛ր ու խոր. դարման եւ ոչ մի,
 Ըսպաններ է երկուքն ալ. մէն մի Սպանոս
 Կը հեծեծէ. իսկ Ֆըրանկները կ'ըսեն.
 «Մեր ապաւէնը խիստ աղէկ կը զարնէ»:

ձԻԵ.

Խուճապական եւ հրաշալի է կըրին.
 Ֆրանսացիները կը զարնեն կորովով՝
 Կատաղութեամբ. ձեռքեր՝ կողեր կը խոցեն,
 Ողնայարներ, ըզգետներէն կ'անցընեն
 Թափ մինչեւ ո՛ղջ ողջ մարմիններն, եւ արիւնն

Առուներով ջինջ կ'ոռոզէ դաւարին.
 «Նախնեաց երկիր, Մահմէտը քեզ կ'անիծէ.
 Ամէն ազգի վըրայ խիզախ է քուկինդ»:
 Կ'աղաղակեն անոնք ամէնքը. «Մարտիլ,
 Երիվարէ՛, արքայ, քեզ պէտք ունինք մենք»:

ձԻԶ.

Հըրաշալի է պատերազմը եւ մեծ:
 Կ'գարնեն սեւցած սըլիհներով Ֆրանսացիք:
 Դուք տեսնէիք եթէ այնքան չարչարանք,
 Այնքան մարդիկ մեռած եւ խոց ւարիւնոտ:
 Կը պառկին մին միւսին վըրայ՝ երեսնին
 Գէպ ի երկինք, երեսնին դէպ ի գետին:
 Սարակինոսք չեն կրնար կրել աւելի.
 Կամայ՝ կամայ կը պարպեն դաշտը. Ֆրանկներն
 Ուժգին թափով կ'իյնան անոնց ետեւէն:

ձԻԵ.

Պարոն Ռոլանը կը կանչէ Ուիւէրն.
 «Ընկեր իմ տեր, ընդունեցէք, դիտապետն
 Ամէնընտիր ասպետ մըն է. լաւագոյնն
 Երկնքին տակ գուր է փնտոել. ան գիտէ
 Աղէկ զարնել ըլլայ սուլիով թէ տէգով»:
 Կը յարէ կոմսն. «Երթանք իրեն օգնելու»:
 Այս խօսքերուն՝ կը վերսկըսին Ֆըրանկներն:
 Խառնուրդը ծանր է, հարուածները դժնէ:
 Քրիստոնէից ցաւը կարի սաստիկ է,
 Տեսնելու բան էր Ուիւէրն ու Ռոլանն

Որ կը զարնեն եւ կը կտրեն սուրերով:
 Իր սըլիհովը կը խոցէ դիտապետն:
 Ինկածներուն թիւը կրնայ ստուգել մարդ:
 Հրովարտակաց, յիշատակաց մէջ կ'ըսէ
 Երգը թէ ան գրուած ըլլայ. անոնցմէ
 Ըսպաննեցին աւելի քան չորս հազար:
 Առաջին չորս յարձակմանց լաւ դըրին դէմ.
 Իսկ հինգերորդն անոնց վրայ ծանըր ճնշեց:
 Բոլոր սպանուած է այրուծին ֆրանսացի,
 Վաթսունէ՛ զատ՝ որոնց խնայեր է Աստուած:
 Պիտ՝ ինքզինքնին շատ սուղ ծախեն՝ չըմեռած:

ձԻԸ.

Ռոլան մեծ ջարդը կը տեսնէ Ֆրանկներուն.
 Իր Ուիւէր ընկերն իրեն կը կանչէ.
 «Գեղեցիկ տէր, սիրուն ընկեր, Աստուծոյ
 Համար, ձեզ ի՞նչ կը թուի. այնքան քաջեր
 Տեսէք որ հոն տապաստ փոռեր են գետին:
 Շատ պատճառներ ունինք քաղցրիկ Ֆըրանսան
 Չքնաղագեղն աւաղելու: Ի՞նչպէս ան
 Կը մտայ ատանկ պարոններէ ամայի:
 Ահ, թագաւոր, բարեկամ, է՛ր հոս չէք դուք:
 Ո՛վ Ուիւէր եղբայր, մենք ի՞նչ կարենանք
 Ընել պիտի. ի՞նչպէս պիտի լուր դրկենք»:
 Եւ Ուիւէր կ'ըսէ. «Ի՞նչպէս, չեմ գիտեր:
 Նախամեծար կը համարիմ ես մեռնիլ
 Քան այդպիսի քարուականքով ծածկըլիլ»:

ձԻԹ.

Կ'ըսէ Ռուլան. «Փողը պիտի հնչեցնեմ.
Պիտի լըսէ զայն Կարոլոս' որ կ'անցնի
Նաւակայքերն. երգում կ'ընեմ ես ձեզի,
Պիտի դառնան Ֆրանկներն»: Ըսաւ Ուլիէր.
«Աս ձեր բոլոր ազգականացը համար
Պիտ' անարգանք մ'ըլլար եւ մեծ նախատինք,
եւ տեւէր այս ամօթը ցորչափ ապրին:
Երբ ես ըսի ձեզի՝ դուք բան մը չըրէք.
Ըրէք հիմա. սակայն ո՛չ իմ խորհրդովս:
Եթէ փողէք, պիտի չըլլար քաջի գործ:
Բայց զոյգ թեւերդ արինթաթախ են բոլոր»: Բայց
կ'ոմսը կ'ըսէ. «Լաւ հարուածներ գահեցի»:

ձԼ.

Կ'ըսէ Ռուլան. «Մեր պատերազմը ծանր է:
Պիտի փողեմ, պիտի լըսէ Կարլ արքայն»: Եւ
Ուլիէր կ'ըսէ. «Քաջի վայել չէ:
Երբ ձեզ ըսի՝ չըհաճեցաք դուք, ընկեր:
Եթէ արքայն մեր հետ ըլլար, մենք ոչինչ
Չէինք կըրեր. այն ինկողներն արժանի
Չեն պարսաւի. վըկայ մօրուքս, կարենամ
Եթէ տեսնել իմ ազնիւ քոյրըս Աղէն,
Իր թեւերուն մէջ չըպառկիք պիտի բնաւ»:

ձԼԱ.

Կ'ըսէ Ռուլան. «Քարկութիւնդ ի՞նչ է իմ դէմ»: Եւ
Ուլիէր. «Ընկեր, յանցանքը ձերն է,

Ձի խենթութիւն եւ ողջամիտ արութիւն
Երկու բաներ են, եւ կ'արժէ աւելի
Չափը քան ժիւտ յաւակնութիւնն անխորհուրդ:
Եթէ մեռան մեր Ֆրանսացիք, առի ձեր
Թեթեւութեամբն էր: Մենք այլ եւրս երբեք
Չըծառայենք պիտի Կարլի: Եթէ դուք
Հաւատացած ըլլայիք ինձ, տէրըս վաղ
Գարձած կ'ըլլար եւ պատերազմը շահուած.
Կամ կը սպանուէր Մարտիլ եւ կամ կը գերուէր:
Իցիւ, Ռուլան, չըտեսնէինք քաջութիւնդ:
Կարոլոս Մեծն — երբեք պիտի չըծընի
Աղպիտի մարդ մինչեւ վերջին դատաստան --
Ա՛լ չընդունի պիտի մենէ օգնութիւն:
Պիտի մեռնինք ու նուաստանայ 'նով Ֆրանսա:
Ընկերութիւնը մեր անկեղծ կը գտնէ
Այսօր վախճան. դեռ իրիկունը չեկած
Պիտի մեկնինք իրարմէ դառնն ցաւով»:

ձԼԲ.

Կը լըսէ վէճն անոնց արհի դիտապետն:
Իր ոսկեղէն խթաններով ձին կը խըթէ,
Կու գայ անոնց եւ կը սաստէ երկուքին.
«Տէր Ռուլան, տէր Ուլիէր, ձեզ կ'աղաչեմ
Յաստուածակոյս կողմանէ, մի՛, մի՛ վիճէք:
Փողելն այլ եւրս ձեզ պիտի չըփրկէր:
Բայց լաւագոյն պիտի ըլլայ փողելնիդ:
Թող գայ արքայն եւ մեր վըրէժը լուծէ.
ԸՍպանոսներն ուրախ պէտք չեն դառնալ ետ:
Մեր Ֆրանսացիք հոս պիտ' իջնեն ձիերնէն.
Պիտի գտնեն մեզ ըսպանուած կամ յօշ յօշ.

Ըզմեզ դագաղ պիտի դրնեն ու տանին
Գըրաստներով եւ մեր վըրայ պիտի լան
Կարեկցութեամբ, գութով լեցուն: Մեզ պիտի
Եկեղեցեաց գաւիթներուն մէջ թաղեն
Եւ կուր պիտի չըլանք մենք ո՛չ գայլերու,
Ոչ խոզերու, ոչ շուներու»: Կը յարէ
Ռուլան. «Ո՛վ տէր, շատ գեղեցիկ խօսեցաք»:

ՃԼԳ.

Փըղոսկրէ փողն իր շրթներուն դրաւ Ռուլան:
Լաւ է բերանն առեր, թափով կը փըչէ:
Բարձր են լեռներն, երկայն՝ փողին ճանապարհն.
Երեսուն մեծ մըղոն հեռու կը լսուի:
Կը լըսէ գայն Կարոլոս, գայն կը լըսեն
Իր համօրէն գունդերն: Ըսաւ թագաւորն.
«Կը մըղեն մարտ պատերազմի մեր մարդիկն»:
Եւ Գանելոն դէմ պատասխան մը կու տայ.
«Եթէ ուրիշ մ՛ըսէր՝ մեծ սուտ պիտի թուէր»:

ՃԼԴ.

Յաւագնօրէն՝ մեծ ճիգով՝ մեծ տաժանքով
Կը զարնէ իր փըղոսկրէ փողը Ռուլան:
Վըճիտ արիւնը կը ժայթքէ իր բերնէն:
Կը պատռի քունքը. փողին ձայնը հեռուն
Կը տարածուի. Կարոլոս գայն կը լըսէ
Նաւակայքերն իր անցնելուն. դուքսը Նեմս
Մըտիկ կ'ընէ, մըտիկ կ'ընեն Ֆըրանկներն:
Արքայն կ'ըսէ. «Ռուլանի փողն է փղոսկրէ:
Պիտի չզարնէր եթէ կըռիւ չըմըղէր»:

Եւ Գանելոն կ'ըսէ. «Չըկայ պատերազմ:
Մեր էք դուք, ձեր գլուխը ճերմակ է՝ ծաղկած,
Տըղայ մը դուք կը թուիք առանկ խօսքերով:
Ռուլանի մեծ հըպարտութիւնը զիտէք.
Զարմանալի է որ Ատոուած կը տանի
Սնոր այսքան երկար: Չառան ան միթէ
Նոպլը առանց ձեր հրամանին: Գուրս ելան
Սարակինոսը եւ կոռեցան բարի ճորտ
Ռուլանին դէմ. եւ զի հեաքերը ջնջէ
Արիւնթաթախ մարգերը ջրով ողողեց:
Նապաստակի մը լոկ համար՝ օր մ'ամբողջ
Փող կը զարնէ անի. այսօր խաղ մըն է
Որ կը խաղայ ընկերներուն իր առջեւ:
Ո՛վ երկնքին տակ պիտի՝ անոր պատերազմ
Տալ յանդգնէր. ինչո՞ւ համար կանգ կ'առնէք,
Չէր երիվարն ուրեմն յառաջ քըչեցէք.
Նախնեաց երկիրը դեռ հեռու է մենէ»:

ՃԼԵ.

Ռուլան կոմսին բերանն արիւն է բոլոր:
Գունքը պատած է: Կը զարնէ իր փողն ան
Յաւագնօրէն՝ տագնապալից: Կը լըսէ
Զայն Կարոլոս, գայն կը լըսեն Ֆրանսացիք:
Կ'ըսէ արքայն. «Երկայն է շունչը փողին»:
Եւ կու տայ Նեմս դուքսն արքային պատասխան.
«Նեղութեան մէջ է Ռուլան, մարտ կը մըղէ,
Կատկած չունիմ. մատնիչն անոր օտ իսկ է
Որ արդ ձեզ ձեր գործէն չեղել կը ժպըհի:
Օ՛ն զինուեցէք, հնչեցուցէք ձեր խրախոյսն,

Եւ օգնեցէք ձեր գեղեցիկ բանակին :
Կը լըսէք դուք, յուսահատեր է Ռոլան» :

ՃԼԶ.

Կայսրը կու տայ հնչեցընել իր փողերն :
Կ'իջնեն Ֆրանկներն եւ կը վառուին զրահներով,
Կորդակներով, ոսկեփողփող սուրերով :
Ունին սպարներ արուեստագործ, սըւիններ
Մեծ՝ հատ, վառեր ճերմակ, կարմիր եւ կապոյտ :
Բանակին մէջ մի պարոն ձի կը հեծնէ :
Յորչափ կիրճերը կը տեսնուի կը խըթեն :
Մէկը չըկայ որ ընկերոջը չըսէ .
«Եթէ Ռոլանը տակաւին ողջ գտնենք,
Պիտի զարնենք անոր հետ մեծ հարուածներ» :
Խօսքն ինչ օգուտ . չափազանց ուշ մընացին :

ՃԼԷ.

Կը յառաջէ օրն, երեկոն կը փայլի :
Չէնուզարդերն արեւուն դէմ կը շողան :
Կը փայլակեն զրահ՝ սաղաւարտ, ասպարներ
Նաղկենըկար, սուիններ, վառեր ոսկէգօծ :
Սրամըտութեամբ լի կը քըշէ կայսրը ձին,
Եւ Ֆրանսացիք՝ սրտակոտոր եւ ցասկոտ :
Մէկը չըկայ որ չարտասուէ ցաւազին .
Կոմս Ռոլանի համար անձկոտ են ամէնքն :
Արքայն բռնել է տըւեր կոմս Գանելոնն,
Ու զայն յանձներ խոհարարաց պալատին .

Կը կանչէ պետն անոնց Բեսզոնը իրեն .
«Ատ լաւ պահէ, ինչպէս նըման զրուսերսի
Պէտք է ընել . մատներ է ան իմ ճորտերս» :
Բեսզոն զայն իր պահպանութեան տակ կ'առնէ .
Խոհանոցին հարիւր մանչերը՝ բարի
Թէ չար կը զնէ իր ետեւէն : Կը փետտեն
Սնոնք մագերը մօրուքին՝ պեխերուն,
Չորս չորս բըռունցք կ'իջեցընէ ամէն ոք,
Գաւազանով ու կոճղերով կը ծեծեն,
Եւ կ'անցընեն վիզը շղթայ իբր արջու :
Անարգաբար զրաստի մը վըրայ կը հանն :
Ղրածնին այս՝ մինչեւ կայսեր յանձնելին :

ՃԼԸ.

Բարձր են լեռները՝ խաւարչուտ՝ մեծանիստ,
Խորունկ՝ ձորերը եւ շուրերը՝ սաստիկ :
Բոլոր փողերը կը հնչեն առջեւէն
Եւ ետեւէն, եւ միաբան պատասխան
Կու տան ամէնքը Ռոլանի փըղոսկրին :
Կ'երիվարէ կայսրը սրտնած՝ զայրացած,
Եւ Ֆրանսացիք սրտակոտոր ու ցասկոտ :
Մէկը չըկայ որ չարտասուէ եւ չողբայ :
Եւ Ատտուժոյ աղօթք կ'ընեն որ պահէ
Ռոլանն իրենք մինչեւ մարտի դաշտն հասնին,
Եւ այն ատեն հետն իջեցնեն հարուածներ :
Եւ ինչ բանի աղօթքը պէտք . ոչինչի :
Ուշացան, չեն կրնար հասնիլ ատենին :

ձԼԹ.

Կ'երիվարէ Կարոլոս լի զայրութիւն:
 Մօրուքը շինջ զրահին վըրայ է փոռեր.
 Բոլոր ճորտերը Ֆրանսոսայի կը խըթեն
 Ձիերն իրենց ուժգնակի. մէկը չըկայ
 Որ չըցաւի Ռուանի հետ չըլլալուն՝
 Սպարապետին, երբ կը կռուի Սպանիոյ
 Հագարացոց դէմ. այնպիսի անձկութեան
 Մէջ է ան, վախ, որ կը կարծեմ թէ չապրի.
 Ի՛նչ պարոններ՝ վաթսունն որ հետը կը մնան.
 Լաւագոյնները չունեցաւ ո՛չ արքայ
 Երբեք եւ ո՛չ ըՍպարապետ կամ սալար:

ձԽ.

Կ'նայի Ռուան դէպ ի լեռներն ու տափեր:
 Ֆրանկներ անթիւ կը նշմարէ դիտապատ,
 Եւ իբր ազնիւ ասպետ զանոնք կ'արտասուէ.
 «Տէր պարոններ, թող Աստուած ձեզ ողորմի:
 Արքայութիւն շնորհէ բոլոր ձեր հոգեց:
 Պառկեցնէ սո՛ւրբ ծաղիկներու մէջ զանոնք:
 Երբեք քան ձեզ լաւագոյն ճորտ չըտեսայ:
 Երկայն ատեն ծառայեցիք ինձ սիրով,
 Կարլի համար առիք մեծ մեծ երկիրներ:
 Իր չուսուցեան համար սընուց կայսրը ձեզ:
 Ո՛վ դուք Ֆրանսոս, քաղցրիկ երկիր մըն էք դուք.
 Ամայացուց այսօր պատիժ մը չար ձեզ:
 Ո՛վ պարոններ Ֆըրանսոսայի, կը տեսնեմ
 Ձեր մահը ինձ համար, եւ ես չեմ կրնար

Պաշտպանութիւն ընել ձեզ, ձեզ ազատել.
 Թող ձեզ օգնէ Աստուած որ բնաւ չի սըտեր:
 Ձենէ պէտք չեմ ես հեռանալ, Ուրիէր
 Եղբայր. ցաւէս պիտի մեռնիմ՝ եթէ զիս
 Ուրիչ ոչինչ չըսպաննէ. օ՛ն, տէր ընկեր,
 Մեր հարուածներն իջեցընել ըսկըսինք»:
 Դէպ ի ճակատ դարձեր է կոմսը Ռուան:
 Կը զարնէ քաջ քաջ Կուրենդալը բռնած:
 Պուի Ֆալզրոնն երկու կըտոր է ըրեր
 Եւ ուրիչ քսան եւ չորս յարգի կտրիճներ:
 Մարդ բնաւ այդքան վըրէժ պիտի չըբաղձայ.
 Չերդ եղջերուն բարակներուն առջեւէն,
 Ռուանէն այդպէս կը փախչին հեթանոսք:

ձԽԱ.

Կ'ըսէ արհին. «Ահա թէ ինչ լաւ կ'ընէք:
 Ասպետ մ'այդպէս պէտք է ցոյց տայ ինքըզինքն,
 Որ լաւ գինուած՝ իր տակ ընտիր ունի ձի.
 Կամ այլապէս, չ'արժեր եւ ոչ իսկ չորս դանգ:
 Լաւ է վանքի մը մէջ ըլլայ կրօնաւոր,
 Մեր մեղքերուն համար հոն միշտ աղօթէ»:
 Կ'ըսէ Ռուան. «Չարկէք, եւ մի՛ խընայէք»:
 Կը վերսկըսին Ֆըրանկներն այս խօսքերուն:
 Քրիստոնէայք հոն կըրեցին մեծ կորուստներ:

ձԽԲ.

Երբ մարդ գերի բռնել գիտէ թէ չըկայ,
 Ուժեղաբար կը պաշտպանէ ինքըզինքն
 Ատանկ մարտի մը մէջ, եւ այդ պատճառաւ

Առիճներու նըման խիզախ են Ֆրանկներն:
 Եւ անոնց դէմ կու գայ Մարտիլ՝ գերդ պարոն:
 Հեծեր է ձին՝ զոր ինք Գեսգոն կը կոչէ:
 Կը խըթէ լաւ, կ'երթայ Բեռնը զարնել.
 Ան տէր՝ իշխան էր Գիժոնի եւ Բօնի.
 Կը փշրէ սպարը, կը ջաղիտ սաղաւարտն,
 Եւ կը բաւէ աս լոկ փոռելու զայն տապաստ:
 Կը խողխողէ յետոյ Խոն՝ Իւտառ
 Եւ հետերնին Ռուսիլեոնի Գերարդոն:
 Անոնցմէ շատ հեռու չէ կոմսը Ռոլան:
 Հեթանոսին կ'ըսէ. «Քեզ գրողը տանի.
 Զուր յախերկան կը սպաննես իմ ընկերներս:
 Մենք իրարմէ չըբաժնըւած՝ պէտք է դուն
 Հատուցանես, գիտնաս անունը սուրիս»:
 Իբր իսկական պարոն կ'երթայ զարնելու.
 Կը թոցընէ աջ թեւն անոր. եւ յետոյ
 Գլուխը խարտեաչ Յուրփալեւսի կը կտրէ.
 Ասի Մարտիլ թագաւորին որդին էր:
 Կ'աղաղակեն անոնք. «Օգնէ մեզ, Մահմէտ,
 Մեր աստուածներ, վրէժնիս առէք Կարոլէն:
 Դրաւ այս երկրին մէջ այնպիսի սրիկաներ,
 Որ մեռնին ալ՝ դաշտը պիտի չըպարպեն»:
 Մէկը միւսին կ'ըսէ. «Ուրեմըն փախչինք»:
 Այս խօսքին վրայ հարիւր հազար կը փախչին.
 Ուզողը թող կանչէ՝ չդառնան պիտի ետ:

ՃԽԳ.

Բայց ինչ օգուտ խուճապական փախուստնին:
 Եթէ փախաւ Մարտիլ՝ հօբարը մընաց,
 Մարգանիկէ՝ Կարբելոնի իշխեցողն. . .

Եւ անիծեալ Եթովպիա աշխարհին.
 Սեւաթորմի ազգն իր ձեռքին ունի տակ.
 Անոնց քիթերը մեծ են, լայն՝ ականջնին.
 Աւելի քան յիսուն հազար մըն են հոն:
 Խիզախօրէն, մոլեգնաշունչ կ'արձակեն
 Ջիերն իրենց, յետոյ խրախոյսն հեթանոս
 Կ'աղաղակեն: Ըսաւ Ռոլան այն առեւն.
 «Հոս մարտիրոս պիտի յլլանք մենք, եւ արդ լաւ
 Գիտեմ՝ որ մենք պիտի չապրինք ալ երկար:
 Բայց վա՛յ անոր որ ինքզինք սուղ չըծախէ:
 Զարկէք, ո՛վ տեալք, ջինջ սուրբերով, եւ խլեցէք
 Չեր մեռելներն ու ձեր կեանքերն, որպէս զի
 Քաղցրիկ Ֆրանսան չընուատանայ մեր ձեռքով:
 Երբոր այս դաշտը գայ իմ տէրս՝ Կարոլոս,
 Եւ տեսնէ ինչ տեսակ պատիժ ենք տըւեր
 Հազարացուց, եւ մեր մէկին դէմ գտնէ
 Անոնց կողմէն տասնեւհինգ հատ մեռելներ,
 Անշուշտ պիտի զանց չընէ մեզ օրհնելու»:

ՃԽԴ.

Երբ կը տեսնէ Ռոլան մարդերն անիծեալ,
 Որ քան թանաքն աւելի սեւ են, եւ բաց
 Ակունքէ չունին ուրիշ ձերմակ բան,
 Կ'ըսէ. «Գիտեմ ըստուգութեամբ ես հիմա,
 Որ մենք այսօր պիտի մեռնինք: Օ՛ն, զարկէք,
 Ֆրանսացիներ, զի ահա ես կը սկըսիմ»:
 Եւ Ոլիւէր կ'ըսէ. «Ամօ՛թ դանդաղին»:
 Այս խօսքին վրայ կը յարձակին Ֆրանսացիք:

ձԽԵ.

Երբ կը տեսնեն հեթանոսներն որ քիչ են
 Ֆըրանսացիք, կը սիգանան, շունչ կ'առնեն
 Եւ իրարու կ'ըսեն. «Կայսրն է անիրաւ»:
 Մարգանիկ ձի մըն է հեծեր շառագոյն:
 Կը խըթէ պինդ խըթաններովն իր ոսկի.
 Ուլիէրին կու տայ հարուած մ'ետեւէն
 ձիւզ թիկունքին մէջտեղ. . . սըւինը կ'անցնի
 Թափ տախտակէն կուրծքին եւ դուրս կը վազէ:
 Յետոյ կ'ըսէ. «Մանրը հարուած մը առիք:
 Կարողոս մեծը ձեզ կիրճերը թողուց
 Ձեր չուառութեան համար. էթէ վնասեց մեզ
 Պատճառ չունի ինքզինքը շատ գովելու.
 Ձի լոկ քեզմով մերիններուն վրէժն առի»:

ձԽԶ.

Կը զգայ հարուածը մահացու Ուլիէր:
 Ձեռքն է Հոտկլէրն՝ որուն սեւցած է պողպատն:
 Մարգանիկի կը զարնէ սուր՝ ոսկէգօծ
 Սաղաւարտին. կը ցառքեցնէ գետին վար
 Չարդերն անոր ու բիւրեղներ, կը ձեռքէ
 Գլուխն առջեւի առամնաշարքը մինչեւ:
 Սուրը վէրքին մէջ կը ցնցէ եւ զանի
 Տապաստ գետին կը փըռէ. Ետքը կ'ըսէ.
 «Հեթանոս, քեզ գրողը տանի: Չեմ ըսեր
 Թէ Կարողոս չըկորսնցուց ոչինչ, գէթ
 Պիտի չերթաս դէպ այն երկիրն ուր տէր ես,
 Պարծելու կնոջ մը կամ տիկնոջ թէ ինչ

Արիբ գոնէ դանգ մը, եւ ոչ ալ թէ ինձ
 Եւ կամ ուրիշ մէկուն վընաս հասուցիր»:
 Յետոյ Ռոլանը կը կանչէ օգնութեան:

ձԽԷ.

Ուլիէր իր մահացու վէրքը կը զգայ:
 Երբեք պիտի կուշտ մը վըրէժը չառնէ:
 Խիտ խառնուրդին մէջ կը զարնէ զերդ պարոն.
 Կըտոր կըտոր կ'ընէ սուիններ, վահաններ,
 Ուրքեր, ձեռքեր, ողնայարներ ու թամբեր:
 Ով որ տեսնէր հեթանոսները յօշելն,
 Պիտի կրնար յիշել ասպետ մը կարիճ:
 Կարողոսի խըրախոյսն ան չի մոռնար.
 Կը գոչէ բարձրը եւ յտակ «Մոնժուա»:
 Կը կանչէ իր սիրելի նկերը Ռոլան.
 «Տէր ընկեր, ինձ եկուր, ինձի շատ մօտիկ.
 Այսօր պիտի մենք բաժնուրիք մեծ ցաւով»:

ձԽԸ.

Ուլիէրի Ռոլան դէմքին կը նայի.
 Չայն կը տեսնէ տըմոյն՝ տժգոյն՝ դալկահար:
 Մարմինն ի վար կը հոսի ջինջ իր արիւնն,
 Եւ փըտորներն անոր կ'իյնան գետնին վրայ:
 «Ատուած, կ'ըսէ կոմսն, ինչ ընելո չեմ գիտեր:
 Տէր ընկեր, մե՞ծ մեղք ձեր կարչնեղ արութեան.
 Երբեք երբեք պիտի չարժէ քեզ ոչ ոք:
 Ա՛հ, իմ քաղցրիկ Ֆրանսաս, ինչպէս պիտի մնաս
 Այսօր ընտիր քու ճորտերէդ անմարդի,
 Նըւատապած եւ տըխտած կորակոր:

Պիտ' ունենայ կայսրը մեծ ցաւ եւ մեծ սուգ» =
Կ'ըսէ, եւ իր ձիուն վըրայ կը նուաղի:

ձԽԹ.

Ահա Ռուան իր ձիուն վրայ թալացած,
Եւ մահուչափ վիրաւորուած Ուիւէր:
Այնչափ արիւն է կորուսեր, որ աչուին
Կը պղտորի. այլ եւս որոշ չի տեսներ
Որ կարենայ ճանչնալ մարդ՝ մօտ թէ հեռու:
Իր ընկերն էր կը մօտենայ՝ կը զարնէ
Անոր ոսկի՝ գոհարազարդ կորդակին,
Եւ կը ճեղքէ ամբողջ մինչեւ քըթանոցն.
Բայց չի հասնիր գլխուն: Ռուան կը նայի
Այն հարուածին վըրայ անոր, եւ իրեն
Կը հարցընէ մեղմով՝ սիրով. «Տէր ընկեր,
Կամա՞ւ կ'ընէք. ես եմ: Ռուանը, անի
Որ ձեզ այնքան կը սիրէ, դուք ձայնատուր
Չեղար ինձի ոչ մէկ կերպով»: Ուիւէր
Կ'ըսէ. «Հիմա ձեր ձայնը ես կը լըսեմ:
Չեզ չեմ տեսներ. տա՛ր Տէր Աստուած որ ըզձեզ
Տեսնէի. ձեզ զարկի, ինձի ներեցէք»:
Կու տայ Ռուան պատասխան. «Բան մը չեղաւ:
Կ'ներեմ ձեզ հոս եւ առաջի Աստուծոյ»:
Այս խօսքերէն վերջ ծըռեցան իրարու:
Այսպիսի մեծ սիրով անոնք զատուեցան:

ձՄ.

Կը զգայ մահուան հուսկ տագնապներն Ուիւէր:
Երկու աչքերը կը դառնան գլխուն մէջ,

Կը կորսնցնէ լըսողութիւն, տեսութիւն:
Կ'իջնէ գետին եւ հողին վրայ կը պառկի:
Բարձըր ձայնով կ'ըսէ մեղայ Աստուծոյ,
Չոյզ ձեռուին մած բարձրացուցած դէպ երկինք,
Եւ կ'աղօթէ որ Աստուած տայ իր հոգւոյն
Արթայութիւն, եւ թէ օրհնէ Կարողոսն
Եւ Ֆըրանսան քաղցրիկ, եւ գեր քան ամէնքն
Օրհնէ Ռուանը՝ սիրական իր ընկերն:
Կը նըւաղի սիրտը, կորդակը կ'իյնայ,
Ամբողջ մարմնով գետնին վըրայ կը փռուի:
Կոմօը մեռած է, չի կրնար դիմանալ
Աւելի. քաջ Ռուանը գայն կ'արտասուէ
Եւ կը հեծէ, երկրի վրայ բնաւ դուք պիտի
Չըլըսէիք մարդ մ'աւելի ցաւագին:

ձՄԱ.

Կ'տեսնէ Ռուան որ մեռեր է բարեկամն
Եւ կը պառկի՝ դըրած երեսը գետնին:
Անոր վըրայ գովք կ'ընէ մեղմ եւ յուշիկ.
«Տէր ընկեր, մեղք, աւա՛ղ խիզախ արութեանդ:
Մենք միտսին եղանք օրեր, տարիներ.
Երբեք չըրիր դուն ինձ չարիք, ոչ ես քեզ:
Երբ դուն մեռար, ինձ համար ցաւ է ապրիլն»:
Այս խօսքերուն՝ կը թալանայ կը նուաղի
Կոմօը ձիուն վըրայ՝ անուն վելեանաիփ:
Նուրբ ոսկիէ ասպանդակները զանի
Թամբըին վըրայ կը բռնեն շէշո ու շիտակ.
Չի կրնար վար իյնալ ո՛ր կողմ ալ ծըռի:

ձԾԲ.

Գեո տակաւին Ռուլան ինքզինք չըզըտած
 Եւ չարթնցած բոլորովին նուազումէն,
 Եկաւ հասաւ իրեն չարիք մ'ահաւոր.
 Ֆրանսացիները մեռեր են. համօրէն
 Կորսնցուցեր է զանոնք, թող զիտապետն
 Եւ Գօտիէն Հումի: Իջեր է ասի
 Լեոներէն վար. Սպանիացւոց դէմ կոուեր
 Հըզօրապէս. մեռեր են իր կտրիճներն,
 Հեթանոսներն անոնց յաղթեր են. կամայ
 Թէ ազամայ կը փախչի դէպ հովիտներն,
 Եւ կը կանչէ Ռուլանն իրեն օգնութեան:
 «Ահ, ազնիւ կոմս, քաջարի մարդ, ո՞ր ես դուն:
 Երբ հոն էիր՝ ես վախ երբեք չունեցայ:
 Գօտիէն եմ, ան որ առաւ Մայելզուտն,
 Ես՝ Տրոոնի թոռն՝ ալեգարդ ծերունւոյն:
 Գու զիս մարդոց մէջ քաջութեանըս համար
 կը սիրէիր շատ. փշոնցաւ իմ աշտէս,
 Ծակեցաւ իմ վահանս, զըրահըս քակուած
 Եւ պատըռտած
 Պիտի մեռնիմ, բայց ես զիս սուղ ծախեցի»:
 Ռուլան անոր վերջին խօսքերը լըսեց:
 կը մտրակէ ձին՝ կը հասնի փութապէս.

ձԾԳ.

Ռուլան լեցուած է բարկութեամբ ու ցաւով:
 Հոն խառնուրդին մէջ կը սկըսի հարուածել.

Գօտիէն՝ վեց, եպիսկոպոսն արհի՛ հինգ:
 Հեթանոսները կ'ըսեն. «Ի՛նչ ճիւղաներ
 Են ասոնք. օ՛ն, տեսրք, ու զըրէ՛ք՝ չըփախչին:
 Մատնիչ է ան որ չի փրթիր վըրանին,
 Եւ ապիկար՝ ով թոյլ կու տայ որ փախչին»:
 Եւ կը սկըսին իրենց հայ հո՛ւշն՝ աղաղակն:
 Ամէն կողմէ զըրոհ կու տան, կը խուժեն:

ձԾԴ.

Ազնրւական մարտիկ մ'է կոմսը Ռուլան,
 Ասպետ մը շատ բարի Հումի Գօտիէն.
 Եպիսկոպոսն արհի՛ ընտիր, իմաստուն:
 Երեքէն ո՛չ մին չ'ուզեր միւսը թողուլ:
 Խառնուրդէն ներս մըտած հարուած կը տեղան
 Հեթանոսաց զլխուն: Հազար հեթանոս
 Կ'իջնեն գետին. քառսուն հազար ձիւ վրայ:
 Նայեցէ՛ք, չէն համարձակիր մօտենալ:
 Հեռուտ անոնց դէմ կը նետեն նիզակներ,
 Եւ սըւիններ եւ աշտէներ եւ տէգեր
 Եւ սըլաքներ եւ գեղարդներ անհամար:
 Սպաններ նախկին հարուածներով Գօտիէն,
 Գիտապետին ծակեր վահանը՝ փշեր
 Կորդակն, ու զայն վիրաւորեր զըլուխէն.
 Զրահը ճեղքեր են եւ վերտերը քակեր,
 Եւ խոցոտեր մարմինը չորս սըւինով:
 Իր երիվարը կը սպաննեն անոր տակ:
 Մեծ ցաւ է երբ որ զիտապետը կ'իյնայ:

ձԾԵ.

Ռենտի Տուրպինն երբ իր էյնալը կը զգայ,
 Մարմինը չորս սըրիններով ծակծղկուած,
 Իսկեհիսկ քաջը կը կանգնի վեր՝ ուղղորդ:
 Աչքով Ռուլանը կը փնտռէ՝ կը վազէ
 Անոր եւ բառ մը լսկ կ'ըսէ. «Չեմ պարտուած:
 Քաջ մը ցորչափ կ'ապրի՝ չ'ըլլար անձնատուր»:
 Կը հանէ իր թուխ պողպատէ սուրն Ամակ.
 Հոն խառնուրդին մէջ կը զարնէ հարուածներ
 Աւելի քան հազար: Ընդհուպ կարուստ
 Պիտի ըսէ որ չըլինայեց ոչ ոքի,
 Զի պիտ' իր շուրջը գտնէ չորս հարիւր մարդ,
 Ոմանք խոցուած, եւ ուրիշներ կողմէ կողմ
 Թափ անցըւած, եւ ուրիշներ՝ անգըլուելն:
 Վիպասանն այսպէս կը պատմէ. կը պատմէ
 Այսպէս անի որ ներկայ էր կըռիւին.
 Պարոն ժիլի, որուն համար հըրաշքներ
 Կ'ընէ Աստուած, Լանի վանքին մէջ երբեմն
 Ըրաւ անոր արձանագիրն: Անտեղեակն
 Այս բաներուն՝ վէպէն բան չի հասկընար:

ձԾԶ.

Ազնւօրէն կը կռուի կոմսը Ռուլան,
 Բայց իր մարմինը քրտնոտող է, կ'այլրի
 Եւ իր զլխուն մէջ կը զգայ ցաւ մ'ահաւոր.
 Պատեր է քունքը փողն ուժգին փըչելէն.
 Կ'ուզէ գիտնալ սակայն կարող պիտի գայ.
 Փողը կ'առնէ կը հնչեցնէ՝ բայց տըկար:

Կայսրը մըտիկ կ'ընէ՝ հոն կանգ առնելով.
 «Տեարք, կ'ըսէ ան, վա՛յ է մեզ, վա՛յ է մեզի:
 Ռուլան՝ իմ թոռք՝ կը թողու այսօր մեզ.
 Իր փողեղէն կը զգամ՝ չապրի պիտի ալ:
 Ո՛վ որ կ'ուզէ հասնիլ՝ քըչէ թող իր ձին:
 Փըչեցէք սրչափ բանակին մէջ փող կայ»:
 Վաթսուն հազար փող կը հնչեն այնքան բարձր
 Որ լեռ՝ հովիտ կ'արձագանգեն կը թնդան:
 Հեթանոսները կը լըսեն, չեն կրնար
 Բռնել ծիծաղն իրենց. կ'ըսեն իրարու.
 «Ընդփոյթ վրանիս պիտի փրթի կարուստ»:

ձԾԷ.

Հեթանոսները կ'ըսեն. «Կայսրը կու գայ:
 Լըսեցէք հոնչը ֆրանսացի փողերուն:
 Կարողի գալը մեզ ի վնաս պիտի 'լլայ:
 Եթէ Ռուլան ապրի՝ կռիւնիս կը նորի.
 Ա՛լ կորսըւած է Սպանիան՝ մեր երկիրն»:
 Կը կազմեն գունդ մը չորս հարիւր կտրիճներ՝
 Սաղուարտածօ՛ճ՝ պինտ հըմուտները մարտի:
 Գըրոհ կու տան դէպ ի Ռուլան՝ դըժընդակ
 Եւ ահաւոր յարձակումով: Իր կողմէն
 Պէտք է որ կոմսը բաւական գործ տեսնէ:

ձԾԸ.

Երբ կը տեսնէ անոնց գրոհելը Ռուլան,
 Կ'ըլլայ 'ւելի հըզօր, խըրոխտ, բոցաբորբ:
 Տեղիք չըտայ պիտի ան ցորչափ ապրի:
 Կը հեծնէ ձին՝ գոր կը կոչէ Վէլեանտիփ:

կը խըթէ զայն խըթաններովն ոսկեղէն.
 կը յարձակի ամէնուն վրայ՝ ամբոխէն
 Ներս մըտած, հետն է դիտապետը Տուրպին.
 Հեթանոսները կը զուրցեն իրարու.
 «Ո՛վ սիրելի, եկուր, փողերը ֆըրանկ
 Լըսեցինք. քաջ արքայն կարու կը դառնայ»:

ՃԾԹ.

Կոմսը Ռուլան չըսիրեց բնաւ վատասիրտն,
 Եւ ոչ հըպարտն, ոչ չարագործն, ոչ ասպետ՝
 Որ չէր ընտիր պատերազմող: Գիտապետն
 Իրեն կանչեց Տուրպին. «Տէր, դուք հետի էք
 Եւ ես ձիու վրայ. քու սիրոյդ համար ես
 Պիտի կենամ հոս հաստատուն: Միասին
 Պիտի նդունինք եւ բարին եւ չարը մենք.
 Միտով շինուած ոչ մէկ մարդու համար ես
 Ձեզ չըթողում պիտի. պիտի տանք հիմա
 Այս յարձակումն հեթանոսաց: Լաւագոյն
 Հարուածը ան է զոր կու տայ Դուրենդալն»:
 Ըսաւ արհի եպիսկոպոսն. «Ամթ մեծ
 Անոր որ չի զարներ աղէկ. կը դառնայ
 Կարուոս, ան պիտի մեր վրէժը խնդրէ»:

ՃԿ.

Հեթանոսները կ'ըսեն. «Մենք ծընած ենք
 Դժբախտութեան համար. ինչ որ ցաւագին
 Ծագեց մեզի. կորսնցուցինք մեր տէրերն
 Ու համահարգները, կարուոս կը դառնայ՝
 Քաջը, կ'ըսենք փողերուն հունչը վըճիտ»:

Մեծ է խօշիւնը Մոնժուա գոչիւնին:
 Կոմսը Ռուլան այնքան գոռոզ է եւ սէգ,
 Որ ոչ մէկ մարդ մտեղի պիտի չըյաղթէ
 Երբեք իրեն. նետենք իր դէմ մեր սլաքներն,
 Յետոյ իրեն կը թողունք դաշտը մարտի»:
 Արձակեցին անթիւ սլաքներ, զեղարգներ,
 Տէգեր, սուխներ, եւ աշտէներ փետրազարդ:
 Փշրեր են սպարը եւ ծակեր՝ խորտակեր
 Զրահն ու վերտերը քակեր, իր մարմինին
 Չեն դպցուցած սակայն. բայց իր Վէլեանտիփն
 Երսուն հարուած է առեր. զայն կոմսին տակ
 Տապաստ գետին տախտապարեր են դի ցուրտ:
 Հեթանոսները կը թողուն կը փախչին:
 Պարոն Ռուլանն հոն կը մընայ հետիտն:

ՃԿԱ.

Հեթանոսները զայրացած ու սրտնած
 կը փախչին, դէպ ի Սպանիա կը սուրհան
 Տագնապալիոյթ. հետապնդել չի կրնար
 Զանոնք պարոն Ռուլանը. ան կորսնցուց
 Իր երիվարը՝ Վէլեանտիփ. կը մընայ
 Հետի կամայ՝ ահամայ. դէպ ի արհի
 Կ'երթայ Տուրպին, տանելու իր օգնութիւնն:
 Ոսկեպաճոյճ անոր կորդակը քակեց
 Գլխէն, հանեց թեթեւ զըրահը ճերմակ.
 Առաւ կըտոր կըտոր ըրաւ լանջապանն,
 Եւ մեծ վէրքերը գոցեց այն լաթերով:
 Յետոյ իր գիրկն առած՝ սեղմեց զայն կուրծքին,
 Եւ պառկեցուց կանանչ խոտին վրայ մեղմով:
 Եւ աղաչանք մ'ըրաւ անոր շատ անուշ.

«Ո՛հ, ազնիւ տէր, ինձի հրաման տուր երթի.
Մեզի այնքան սիրելի մեր ընկերներն
Ահա մեռած. պէտք չէ թողունք մենք զանոնք:
Կ'ուզեմ երթալ փնտուել զանոնք եւ ճանչնալ,
Եւ քու անջեւղդ հաւաքել կարգ առ կարգ»:
Կ'ըտէ Տուրպիինն արհի. «Գացէք եւ դարձէք.
Փառք Աստուծոյ, դաշտը ձերինն է եւ իմ»:

ՃԿԲ.

Կը մեկնի կոմս Ռուան. մենիկ ու ֆելիկ
Կ'երթայ դաշտին մէջէ. հովիտ՝ լեռ ու ձոր
Կը քրքրէ: Գըտաւ անի հոն իւտն
Եւ իւորի, զըտաւ Գասկոն Ենգելի:
Գըտաւ Գերին եւ Գերիէ՝ իր ընկերն,
Յետոյ զըտաւ Բերենգիէ եւ Ռթոն:
Գտաւ Անտէիսը եւ Սամսոն, եւ յետոյ
Ռուսիլենոնի ծերուկ Գերարդը զըտաւ:
Չանոնք առած մի առ մի քաջը՝ կու գայ
Դէպ ի արհի եպիսկոպոսն. եւ զանոնք
Կարգաւ կը դնէ առջեւն անոր ծուկերուն:
Արհին կու լայ՝ չի կրնար ինք զինք զսպել.
Կը վերցընէ ձեռքն եւ կու տայ օրհնութիւն:
Յետոյ կ'ըտէ. «Ափսո՛ս ձեզ, ո՛վ կտրիճներ:
Չեր հոգիները թող բոլոր ընդունի
Փառաւորեալն Աստուած. զանոնք դընէ թող
Արքայութեան ծաղիկներուն միջեւ սուրբ:
Ո՛րքան տագնապ կու տայ իմ մահըս ինձի:
Պիտի չտեսնեմ այլ եւրս կայսրը հըզօր»:

ՃԿԳ.

Կը մեկնի կոմսը, կ'երթայ դաշտ՝ փնտուելու:
Կը գտնէ իր ընկերն՝ համհարզն Ուլիէր:
Չանի գրկած պինդ՝ կը սեղմէ իր կուրծքին,
Եւ կու գայ դէպ ի դիտապետն՝ ըստ կարի:
Ռերիշներուն քով վահանի մը վըրայ
Կը պառկեցնէ մեղմով ընկերն՝ Ուլիէրն:
Եպիսկոպոսն արհի զանոնք արձակեց
Եւ նըշանով խաչին կնքեց: Այն ատեն
Կը յորդէ ցաւ՝ կարեկցութիւն: Եւ Ռուան
Կ'ըտէ. «Չքնաղ ընկերդ իմ, ո՛վ Ուլիէր.
Դուք Ռքնիէ կոմսին զաւակն էիք դուք,
Որ Ռուենէրի հովտին ընթացքը կ'ուղղէր:
Փշրելու տէգ, եւ ասպարներ ջարդելու,
Գոռոզներուն յաղթած տապաստ փըռելու,
Խորհուրդ տալու համար ըզզօն մարդերուն
Եւ ըլլալու անոնց նեցուկ . . . լաւագոյն
Ասպետ չեղաւ երբեք ոչ մէկ երկրի վրայ. . .

ՃԿԴ.

Կոմսը Ռուան երբոր մեռած կը տեսնէ
Իր ընկերներն, եւ Ուլիէրը՝ զօր շատ
Կը սիրէր՝ սիրտն յուզուեցաւ, լալ ըսկըտաւ:
Բոլորովին գացեր է գոյնն երեսին:
Յաւն այնքան մեծ է, չի կրնար կանգուն ֆնալ.
Կամայ՝ կամայ կ'իյնայ գետին՝ նըւաղած:
Կ'ըտէ արհին. «Պարոն, վըրադ կը գըթամ»:

ՃԿԵ.

Արհին նուազիւր տեսնելով Ռուանի,
Բզգաց կսկիծ, ամենամեծն՝ որ երբեք
Զգացած ըլլայ. ձեռքն երկնցուց առաւ փողն:
Ի Ռոնսըւոյ կայ հոսուն ջուր մը վըճիտ.
Կ'ուզէ երթալ հոն, բերել տալ Ռուանի:
Կը հեռանայ մանըր քայլով՝ դանդաչուն:
Այնքան տըկար՝ որ չի կրնար յառաջել:
Ոյժ չունի, շատ կորսնցուցեր է արիւն.
Արտավարի մը չափ տեղ չէր կտրած ան՝
Կը նըւազի սիրտը, կ'իյնայ գլխիվայր:
Իր ճանկերուն մէջ կը պրկէ մահը զայն:

ՃԿԶ.

Ռուան կոմսն իր նըւազումէն կը սթափի:
Ոտքի կ'ելլէ, բայց կը զգայ ցաւ մը սաստիկ.
Կը նայի հեղ մը դէպ ի վեր, հեղ մը վար.
Ընկերներէն անգին՝ կանանչ խոտին վրայ
Կը նշմարէ պառկած ազնիւ դիտապետն,
Զոր մարդոց մէջ էր զրեբ Ատուում իր անուամբ:
Ըսաւ մեղայ Ատուումոյ պետը արհի,
Դարձուց աչքերը դէպ երկինք. զոյգ ձեռուին
Միացուցած՝ կը բարձրացնէ. կը խնդրէ
Որ Ատուում տայ արքայութիւն իր հոգւոյն:
Մեռաւ Տուրպին, կարողոսի քաջ մարտիկն:
Ան մեծամեծ մարտերով պերճ ճառերով
Հեթանոսաց դէմ եղաւ իր ախոյեանն:
Ատուում անոր շնորհէ իր սուրբ օրհնութիւնն:

ՃԿԷ.

Պարոն Ռուանը կը տեսնէ դիտապետն
Ինկած գետին: Կը տեսնէ իր աղիքներն
Իր մարմնէն դուրս, կը ծորի 'դեղը ճակատէ:
Կուրծքին վըրայ՝ մէջտեղը ճիշդ՝ իր ձերմակ,
Աղուոր ձեռուին խաչածուեր է: Ռուան
Ըստ օրինաց երկրին իր գովքը ջայլեց.
«Ո՛հ, ազնիւ տէր, ասպետ ընտիր արմատէ,
Ես երկնքի փառաւորին կը յանձնեմ
Քեզ այս ժամուս. ոչ ոք երբեք աւելի
Սիրայօժար պիտի անոր ծառայէ:
Առաքելոց ժամանակէն ետք երբեք
Չեղաւ նըման մի մարգարէ, որ պահէր
Օրէնքն եւ հոն առաջնորդէր մարդերուն:
Իցիւ հոգիդ չըկըրէր ո՛չ մի զրկանք:
Արքայութեան դուռը բացուի թող անոր»:

ՃԿԸ.

Կը զգայ Ռուան թէ մօտեցած է իր մահն:
Ականջներէն ուղեղը դուրս կը թափի:
Եւ Ատուումոյ կը պաղաւտի որ կանչէ
Իր ընկերներն. յետոյ իրեն համար ինք
Հրեշտակապետ Գաբրիէլին կ'աղաչէ:
Կ'առնէ փղոսկրէ փողը՝ որպէս զի ոչ ոք
Չըկշտամբէ զինքը, եւ իր միւս ձեռքով
Կ'առնէ իր սուրն՝ որ կը կոչէ Գուրենդալ:
Նետընկէցէ մը քիչ մ'հեռու աւելի՝
Դէպ ի Սպանիա՝ արտ մը կ'երթայ, եւ կ'ելլէ

Բլրէ մը վեր. ծառի մը տակ գեղեցիկ
կային չորս հատ աստիճաններ մարմարէ:
Կանանչ խոտին վըրայ կ'իյնայ հոն յորսայս:
Կը նըւաղի, վասըն զի մահը մօտ է:

Ճ Կ Թ.

Լեռները բարձր են եւ ծառերը շատ բարձր:
Աստիճանները չորս կուճէ կը շողան:
Կանանչ խոտին վըրայ Ռուլան կը նուաղի:
Սարակինոս մ'ահա գանի կը դիտէ.
Ինքզինք մեռել ձեւացուցած կը պառկի
Ուրիշներու միջեւ, մարմինն ու երեսն
Արիւնտաձ. ոտքի կ'ելլէ կը վազէ:
Գեղեցիկ էր, ուժեղ եւ մեծ արութեամբ.
Հըպարտութեամբ յիմարութիւն մը կ'ընէ,
Որ պիտ' իր մահը պատճառէ. կը բռնէ
Ռուլանը իր մարմնէն ու իր գէնքերէն.
Եւ կ'ըսէ խօսք մը: «Յաղթըւած է անհա
կարողոսի թուր. այս սուրը՝ գայն ես
Պիտի տանիմ Արաբիա»: Երբ անհա
կը քաշէր՝ կոմսը քիչ մ'ինքզինքը զըտաւ:

Ճ Հ.

Կը զգայ Ռուլան որ անհա սուրը կ'առնեն:
Կը բանայ իր աչուին եւ բառ մը կ'ըսէ.
«Գուց ինձ ծանօթ մերիններէն մէկը չես»:
Կը բռնէր փողը գոր չուգեց կորսնցնել:
Անով անոր գոհարագարդ՝ ոսկեղէն
Գլխանոցին կը գարնէ շեշտ. կը փշրէ

Պողպատն ու զանկն եւ ոսկորներն, եւ գլխէն
Աչքերը դուրս կը ցատքեցնէ, եւ գանի
Հոն ոտքերուն առջեւ կը փռէ դիտապատ:
Յետոյ կ'ըսէ անոր. «Գուց, ձագ գերիի,
Ի՞նչպէս ինձի յանգանցար դպչելու,
Ըլլայ իրաւ թէ անիրաւ. ո՞վ լըսէ
Քեզ խենթի տեղ պիտի դընէ: Աւասիկ
Ծածկոյթը իմ փղոսկրէ փողիս ճաթեր է.
Վար է ինկեր անոր բիւրեղն եւ ոսկին»:

Ճ Հ Ա.

Կը զգայ Ռուլան որ կը վատի տեսութիւնն:
Ուտք ելլելու համար կ'ընէ ամէն ճիգ:
Կորսնցուցեր է դէմքն իր գոյնն: Իր առջեւ
Կայ քար մը թուխ. կը գարնէ տասը հարուած
Անոր ցաւով եւ դառնութեամբ սիրտը լի:
Կը ճըռընչէ պողպատը՝ չի խորտակի
Եւ չի խոռիբ: «Ո՛հ, կ'ըսէ կոմսը, հասիբ,
Սուրբ Մարիամ, ինձ օգնութեան: Գուրենդալ,
Մ'հ, իմ աղուոր Գուրենդալս, մե՛ղք, մե՛ղք քեզի:
Որովհետեւ կը մեռնիմ ես՝ ալ չունիմ
Հոգ ու խընամ վըրադ. քեզմով շահեցայ
Արձակ դաշտի մէջ կըռիւներ անհամար,
Նուաճեցի այնքան երկիրներ լայնանիստ,
Որոնց կ'իշխէ ալէժաղիկ Կարողոսն.
Մ'երթար մարդու՝ որ ուրիշէն կը փախչի:
Երկար առեն պահեց քեզ ճորտ մը բարի,
Սուրբ Ֆրանսայի մէջ պիտի նմանըդ չըլլայ:

ՃՀԲ.

Ռուլան սարդոն աստիճանին կը զարնէ:
 Կը շառաչէ պողպատը, չի խորտակիր
 Եւ չի խոտիր: Երբ կը տեսնէ թէ անզօր
 է փշրելու, վըրան ցաւիլ կը սկըսի.
 «Ա՛հ, Դուրենդալ, քնչպէս աղուոր ես, վըճիտ,
 Ըսպետափառ: Արեւուն դէմ քնչպէս դուն
 Կը շողշողաս եւ փայլակներ կ'արձակես:
 Մօրիանի հովիտներն էր կարուոս,
 Երբ երկնքէն Աստուած անոր զրկեց քեզ
 Իր հրեշտակին ձեռքով, որ տար ան մէկուն
 Ըսպարապետ իր կոմսերէն. այն ատեն
 Քեզ իմ մէջքիս կապեց զանիւ արքայն, Մեծն:
 Անով առի իրեն՝ Անժուն, Բրիտանեան,
 Անով առի Պուատու եւ Մէն, եւ ազատ
 Նորմանդիան. անով առի ես Պրովանս,
 Ազուիտանեա, Լոմպարտիա, Ռոմանեա,
 Բաւերա, Ֆլանտրան ամբողջ, Բուրգոնեք,
 Բիւզանդիոն, որուն ստացած էր յարգանքն,
 Եւ Սաքսոնեա, ուր կ'ընէ ինչ որ ուզէ:
 Անով անոր շահեցուցի Սկովտիան. . .
 Եւ Անգլիան՝ զոր կը կոչէր իր սենեակին:
 Անով առի այնչափ անչափ գաւառներ
 Որոնց կ'իշխէ կարուոս, ան որ ունի
 Ճերմակ մօրուք: Եւ այս սուրին համար, ո՛հ,
 Ունիմ վիշտ՝ ցաւ եւ նեղութիւն: Լաւագո՞յն
 Է մեռնիլ՝ քան հեթանոսաց ձըգել զայն:
 Աստուած հայր, մի թողուր Ֆրանսան ամչնայ»:

ՃՀԳ.

Պարոն Ռուլան զայն թուի քարի մը զարկաւ:
 Այնչափ զարկաւ որ չեմ կրնար ըսել ձեզ:
 Կը շաչէ սուրը, չի կոտրիր, չի փշրիր:
 Ան կ'ընդոստնու երկնապող: Կոմսն երբ տեսաւ
 Որ չըկոտրէ պիտի, կ'ընէ ինքնիրեն
 Անոր դրուատն ու գովքը մեղմ եւ յուշիկ.
 «Ա՛հ, Դուրենդալ, սրբան աղուոր ես եւ սուրբ:
 Մասունքներով լեցուն է գունդըդ ոսկի.
 Սուրբ Պետրոսի ախան, եւ սուրբ Բարսեղի
 Արիւնն, եւ սուրբ գերապայծառ Գիոնի
 Մագերն, եւ սուրբ Մարիամու հանդերձէն:
 Հեթանոսաց քեզ ժառանգելն արդար չէ.
 Քրիստոնեայք պէտք է որ քեզի ծառայեն:
 Իցի՛ւ երբեք վատի մը ձեռք չիյնայիր:
 Չեզմով պիտի առնէի լայն երկիրներ
 Որոնց տիրէր ալէծաղիկ կարուոս:
 Կայսրը անով մեծահարուստ՝ հըզօր է»:

ՃՀԴ.

Կը զգայ Ռուլան որ մահը զինք կը գրաւէ.
 Իր գըլուխէն դէպ ի իր սիրտը կ'իջնէ:
 Շոճի մը տակ կ'երթայ մինչեւ՝ վազելով,
 Խոտին վըրայ բերենքսիվար կը պառկի:
 Փըզոսկրէ փողն ու սուրը տակը կը դնէ.
 Դարձուցեր է զլուխն հեթանոս գրոհին դէմ.
 Ըրեր է այսպէս՝ ուզելով որ ըսէ
 Կարուոս կայսրը եւ բոլոր իրեններն՝

Որ ան մեռեր է յաղթական՝ ազնիւ կոմսն :
 Ղստէպ տրկար հարուածներով կը բախէ
 Կը կոծէ կուրծքն, եւ մեղքերուն համար ան
 Ջեռնոցն իր աջ կը կարկառէ Աստուծոյ :

ՃԼԵ.

Կը զգայ Ռուան որ իր վախճանն հասեր է :
 Պառկեր է դէմքը շրջած դէպ ի Սպանիա
 Սեպ բըլուրի մը վըրայ. իր մէկ ձեռքով
 Կը կոծէ իր կուրծքը. «Աստուած, քու շնորհիւ
 Քաւէ մեղքերս՝ ըլլան անոնք մեծ թէ փոքր,
 Որ գործեցի ծնած վայրկեանէս մինչեւ օրս
 Ուր ես ահաւասիկ ինկած եմ մազկոխն» :
 Իր աջ ձեռնոցը կարկառեց առ Աստուած :
 Անոր կ'իջնեն հըրեչտակներն երկնքի :

ՃԼԶ.

Շոճի մը տակ պառկեր է կոմսը Ռուան :
 Գարձուցած է իր դէմքը դէպ ի Սպանիա :
 Կու գան իր միտքը շատ բաներ, կը յիշէ
 Քաջն իր առած գրաւած այնքան երկիրներն,
 Քաղցրիկ Ֆրանսան, թայրաթոտներն իր ցեղին,
 Կարողոս Մեծն՝ իր սընուցիչն ու իր տէրն :
 Ինքզինքը չի կրնար գտակել, կ'արտասուէ
 Եւ կը հեծէ. բայց ինքը չ'ուզեր որ մնայ
 Մոռացօնքի մէջ. Աստուծո՛ւմէ կը հայցէ
 Գըթութին՝ կուրծքը բախելով. «Ճշմարիտ
 Հայր, որ երբեք չես սըտեր, դուն որ Ղազարն
 Մեռելներէն դուրս կանչեցիր, Գանիէլն

Ազատեցիր առիւծներէն, ազատէ
 Հոգիս ամէն վըտանգներէ, կեանքիս մէջ
 Գործած բոլոր յանցանքներուս համար իմ» :
 Ան Աստուծոյ իր աջ ձեռնոցն ընծայեց.
 Սուրբ Գաբրիէլը զայն ձեռքովը առաւ :
 Թողուց որ իր գլուխը իյնայ թեւին վըրայ.
 Գընաց անի ձեռնամած իր վախճանին :
 Աստուած Քերուբ Չուարթունն անոր կը զրկէ
 Եւ Պերիլի սուրբ Միքայէլն. անոնց հետ
 Եկաւ եւ ինք սուրբ Գաբրիէլն : Առնելով
 կոմսին հոգին արքայութիւն կը տանին :

ՃԼԷ.

Մեռաւ Ռուան. հոգին երկինքն ունի Տէր :
 Կը հասնի կայսրը Կարողոս Ռոնսըւոյ :
 Չըկայ ճամբայ, չըկայ ուղի, մէկ կանգուն,
 Ուտքիկ մը հող ազատ, ուր մէկը ֆըրանկ
 Կամ հեթանոս պառկած ըլլայ : Կարողոս
 Կ'աղաղակէ. «Գեղեցիկ թողըս, ո՛ւր էք.
 Ո՛ւր դիտապետն, եւ ո՛ւր է կոմսն Ոլիէր.
 Ո՛ւր է Գերիւն եւ Գերիէ իր ընկերն.
 Ո՛ւր է Ոթոն, եւ ո՛ւր է կոմս Բերենգեր.
 Ո՛ւր են Իւոն եւ Իւոառ, զորս այնչափ
 Կը սիրէի. եւ Ենգելէրը Գասկոն
 Ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ Սամսոն դուքս, քաջն Անսէիս :
 Ռուսիլեոնի ծերուկ Գերարդը ո՛ւր է :
 Ո՛ւր երկվեցեակ ճորտերն որ հոս ձըգեցի» :
 Կոչն ինչ օգուտ երբ պատասխան տուող չըկայ :
 «Աստուած», կ'ըսէ արքայն, ո՛րքան կը ցաւիմ
 Որ պատերազմն ըսկըսելուն հոս չէի» :

Կը չարչարէ մօրուքը զերդ ցասկոտ մարդ.
Կու լան պարոն իր ասպետները բոլոր.
Քըսան հագար կը թալանան գետնի վրայ:
Դեմս դուքսն անոնց վըրայ սաստիկ յուզուեցաւ:

ՃՀԸ.

Չըկայ պարոն, չըկայ ասպետ՝ որ գութէն
Յաւագնօրէն եւ դառնահեծ չարտասուէ:
Կու լան իրենց ճետերն, իրենց եղբայրներն,
Իրենց թոռներն ու մտերիմներն եւ իրենց
Լիճերը ճորտ. շատեր մարած գետինն են:
Դեմս դուքսն իբրեւ իմաստուն մարդ՝ ինքնախկին
Ըսաւ կայսեր. «Գէպ ի առաջ նայեցէք,
Մենէ երկու մըդոն հետու. դուք պիտի
Նշմարէք մեծ ճամբաներուն վրայ փոշին,
Սարակինոս գըրոհն անթիւ է այնքան:
Քշեցէք ձեր ձին, առէք վըրէժն այս ցաւին:
— Ա՛խ, Աստուած, կայսրը կ'ըսէ, վա՛խ, արդէն
Հեռու են շատ. ըստ իրաւանց եւ պատուոյ իսկ
Խորհուրդ տուր ինձ: Ֆըրանսայի ծաղիկն է
Ձոր շոպեցին ինչ»: Կանչեց Գեբոյին,
Ոթոն, Տեղբալը Ռենսի, կոմսը Միլոն.
«Գուք մարտի դաշտը լեռներով՝ ձորերով
Պահպանեցէք. թողէք պառկին մեռելներն՝
Ինչպէս որ են. չըմօտենայ անասուն
Եւ ոչ առիւծ անոնց. անոնց չըդպչի
Ոչ զինակիր եւ ոչ ծառայ. հոն ոչ ոք
Չըմօտենայ, այս է հրամանը ձեզի.
Մինչեւ Աստուած ուզէ որ ետ դառնանք հոս»:
Եւ քաղցրութեամբ՝ սիրով կու տան պատասխան.

«Կայսր արդար, տէր սիրելի, այդպէս կ'ընենք»:
Հագար ասպետ մը կը պահեն քովերնին:

ՃՀԹ.

Կը հրամայէ կայսրն իր փողերն հնչեցնել.
Եւ յետոյ իր մեծ բանակով կը խաղայ
Գէպ ի առաջ: ԸՍպանոսներն ըստիպուած
Կը դարձընեն թիկունքն իրենց. միասիրտ
Կը հալածեն զանոնք ամէնքը մէկանց:
Երբ կը տեսնէ կայսրն իրիկուան խոնարհիւն
Կ'իջնէ մարգի մը մէջ կանանչ խոտին վրայ.
Գետին ինկած կ'աղաչէ Տէր Աստուծոյ
Որ արեգակն իրեն համար կեցընէ,
Որ ուշանայ գիշերն եւ տիւր տեւէ:
Այն ժամանակ իրեն հրեշտակ մը եկաւ,
Ան որ սովորաբար իր հետ կը խօսի:
«Կարօլոս, օ՛ն յառաջ, քեզ լոյս չի պակսիր:
Ֆըրանսայի ծաղիկը դուն կորուսիր.
Գիտէ Աստուած. կրնաս վըրէժըդ լուծել
Ժըպիրհ գարմէն»: Ըսաւ, հեծաւ կայսրը ձին:

ՃՁ.

Կայսեր համար Աստուած հըրաշք մ'ըրաւ մեծ,
Ձի արեգակը կանգ կ'առնէ անշարժուն:
Հեթանոսները կը փախչին, Ֆրանսացիք
Կը հալածեն զանոնք՝ ինկած ետեւին:
Մութ Հովիտին մէջ կը հասնին ետեւէն:
Եւ զանոնք դէպ ի Սարակոս կը քըշեն
Արագօրէն, կը հարուածեն կը փըռեն

Ջանոնք գետին. նուրբ կածան, լայն արահետ
 Բողոք կտրեր են. Եբրոս գետը ահա
 Առջեւին, չուրը խորունկ է, ահաւոր.
 Հեղեղասօտ. չըկայ հոն ոչ նա ու կուր,
 Ոչ տափանաւ. Սարակինոսը աղօթքներ
 Կ'ուղղեն իրենց մէկ աստուածին, Տերուական,
 Կը ցատքեն գետ. բայց պիտի ոչ մէկն իրենց
 Ըլլայ պաշտպան. ան որ կը կրէ զրահ՝ կորգակ
 Յատակ կ'իջնէ իբր կապար՝ անհամար.
 Հոսանքն առած կը տանի շատ հերիշներ,
 Բախտաւորներն առատութեամբ կը խըմեն:
 Հուսկ կը խեղդուին ամէնքը մեծ տագնապով:
 Կ'աղաղակեն Ֆրանսացիք. «Ձեզ ի կորուստ
 Պարոն Թոլանը տեսան ձեր աչուրներն»:

ՃԶԱ.

Հեթանոսներն ամբողջ մեռած տեսնելով
 Ոմանք սուրով, մեծագոյն մասը խեղդուած,
 Եւ թէ ինչ մեծ աւար ըրաւ այրուծին,
 Ձիէն կ'իջնէ ազնիւ արքայն կարողոս,
 Եւ շնորհակալ կ'ըլլայ 'Ստուծոյ՝ գետնամած.
 Երբ ոտք կ'ելլէ՝ արեւը մայրն է մըտած:
 Կայսրը կ'ըսէ. «Պէտք է որ հոս գիշերենք:
 Ռոնսըւոյ չէ հընար դառնալ՝ շատ ուշ է:
 Երիվարները մեր յոգնած են եւ խոնջ:
 Անոնց թամբերը վերցուցէք, հանեցէք
 Սանձերն անոնց գլխէն եւ թող զովանան
 Այս մարգերուն մէջ վերուվար»: Պատասխան
 Կու տան Ֆրանկներն. «Աղէկ կ'ըսէք, տէր արքայ»:

ՃԶԲ.

Իր բանակեղը կ'որոշէ կարողոս:
 Կ'իջնեն Ֆրանկներն ամայ՝ անչէն երկրին մէջ:
 Կը վերցընեն թամբերն իրենց ձիերուն,
 Ոսկի սանձերն անոնց գլխէն կը հանեն.
 Կու տան մարգերն, ուր կը գտնեն շատ թարմ
 Անոնց ուրիշ խընամբ ընել չեն կրնար: [խոտ.
 Ան որ յոգնած է շատ ինկած կը պառկի:
 Գաշտն այն գիշեր պարեկապան չունեցաւ:

ՃԶԳ.

Մարգի մը մէջ պառկեցաւ կայսրը կարող:
 Սըւինն իր մեծ քաջը կը դնէ սնարին մօտ:
 Ան չուզեց իր զէնքերն հանել այն գիշեր.
 Կը պահէ իր ձերմակ զըրահն ոսկեկուռ.
 Ականակուռ իր սաղաւարտն ոսկեղէն
 Կը պահէ կապ իր քունքերուն. եւ մէջքն է
 Իր ժուայեոզն, որ չունեցաւ զոյգն երբեք.
 Իր գոյնն ամէն օր երեք հեղ կը փոխուի:
 Մենք լաւ գիտենք թէ ինչ եղաւ այն գեղարդն
 Որով մեր տէրը խաչուեցաւ խաչին վրայ:
 Կայսրն անոր ծայրն ունի շնորհիւն Աստուծոյ,
 Եւ դրած է զայն անոր ոսկի գունդին մէջ.
 Այս պատիւին եւ այս շնորհին պատճառաւ
 Ընդունեցաւ այն սուրն անուրը ժուայեոզ:
 Պէտք չեն մոռնալ զայն ֆրանսացի պարոններն,
 Անկէ տօին խրախոսյն իրենց «Մոնժուա»:

Եւ ահա այս իսկ է պատճառն՝ որ երբեք
Ոչ մէկ ազգ չի կրնար իրենց զընել դէմ:

ՃԶԴ.

Ձինջ է գիշերն եւ լուսընկան պաղպաջուն:
Պառկեր է կարլ, բայց սուգ ունի թոռան վրայ,
Ոլիւէրի համար ունի սաստիկ ցաւ,
Եւ տասներկու պարոններուն, Ֆրանկներուն,
Ձորս Ռոնսընոյ թողուց դի ցուրտ՝ արիւնտա:
Կու լայ կ'ողբայ, ինքզինք զօպել չէ կարող.
Եւ կ'աղօթէ որ հոգինին փրկէ Տէր:
Յոգնած է ան, վասըն դի խիտ մեծ է ցաւն:
Կը տանի քունն, ալ չի կրնար դիմանալ:
Բոլոր մարզին վրայ կը ննջեն Ֆրանսացիք:
Ձի մը չըկայ որ կարենայ ոտքի մնալ.
Եթէ ուզէ իսկ խոտ՝ պառկած կ'ուտէ զայն:
Սորվեցաւ շատ բան՝ ան որ կրեց դառնապէս:

ՃԶԵ.

Տոչկուած մարդու պէս կը ննջէ կարողոս:
Ատուած անոր ուղարկեց սուրբ Գաբրիէլն,
Հրաման տըւաւ իրեն որ կայսրը պահէ:
Հրեշտակն ամբողջ գիշերը մնաց սնարին քով:
Ան տեսիլքով մը կը ցուցնէ մարտ մ'անոր,
Որ պիտ' իրեն տրուի. անոր կը ցուցնէ
Չարագուշակ նըշաններով: Կարողոս
Վերցուց աչքերը դէպ երկինք: Կը տեսնէ
Որոտումներ հոն, սառույցներ եւ հովեր,
Մըրըրիկներ, փոթորիկներ սոսկալի,

Եւ հանդերձանք մը կրակներու, բոցերու,
Որ յանկարծոյն բանակին վրայ կը փչի.
Տէգերն հացի եւ խնձորի կը բոքնկին
Եւ ասպարներն՝ ոսկի գինդերը մինչեւ:
Բուները սուր սըւիններու կը կոտրին,
Կը գալարին պողպատ զրահներ, կորդակներ:
Կը տեսնէ կարլ իր ասպետներն անձկալից.
Յետոյ արջեր, ընձառիւծներ գինք լափել
Կ'ուզեն, օձեր, քարբեր, դեւեր, վիշապներ.
Եւ աւելի քան երեսուն հազար կործ
Հոն են ամէնքը Ֆրանսացուց հակառակ:
Եւ Ֆրանսացիք կ'աղաղակեն. «Օգնէ մեզ,
Մեծ կարողոս»: Արքայն յուզուած է ցաւով՝
Կարեկցութեամբ. կ'ուզէ երթալ՝ կ'արգիլուի:
Առիւծ մը մեծ կու գայ իր դէմ անտառէն,
Ամենաշունչ, կոկոզավիզ, սիգախրոխտ:
Առիւծը շեշտ կը յարձակի իր վըրայ.
Կը սկըսին կռիւ մը գիրկընդխառն՝ երկուստեք:
Բայց կայսրը չի գիտեր ո՞վ վրան է, ո՞վ տակն:
Իր քունէն կայսրը չարթնցաւ կարողոս:

ՃԶԶ.

Այն տեսիլքէն յետոյ ուրիշ մը տեսաւ.
Ֆրանսա էր՝ էքս, աստիճանի մը վըրայ,
Կը բռնէր արջ մը կապուած զոգ շղթայով:
Տեսաւ երտուն արջ կու գային Արտէնէն:
Իւրաքանչիւրը կը խօսէր մարդու պէս:
Կ'ըսէին. «Տէր արքայ, տըւէք զայն մեզի:
Արդարութիւն չէ զայն պահէք դեռ երկար:
Մեր ազգականն է, իրեն պէտք է օգնենք»:

Քերծէ մ'ահա կը վազէ իը պալատէն,
 Կանանչ խոտին վրայ՝ ի միջի միւսերուն՝
 Կը յարձակի ամենէն մեծ արջուն դէմ:
 Արքայն հոն կուի մը կը տեսնէ հրաշալի:
 Բայց չի գիտեր ո՞վ է յողթուողն, ո՞վ պարտուողն:
 Ահա թէ ինչ ցուցուց հրեշտակն Աստուծոյ
 Պարոնին: Կայսրը կը ննջէ մինչեւ լոյս:

ՃՁԷ.

Մարտիլ արքայն փախեր կ'երթայ Սարակոս:
 Չեթենիի մը տակ իջաւ՝ շուքին մէջ:
 Սուր՝ սաղաւարտ՝ զըրահ կու տայ իր մարդոց.
 Կանանչ խոտին վրայ կը պառկի չուառօրէն.
 Ամբողջովին կորսնցուցած է աջ ձեռքն.
 Արիւն շատ է կորսնցուցեր՝ կը նուազի.
 Բրամիմոնդէ իր կինն առջեւը կու լայ
 Կ'աղաղակէ. կը կողկողի բարձրահեծ:
 Աւելի քան քըսան հազար մարդ իր հետ
 Կ'անիծեն կայսրը եւ քաղցիկ Ֆըրանսան:
 Կը վազեն դէպ ի Ապոլլին՝ գետնափոր
 Գերեզմանի մը մէջ, զանի կը չեխեն
 Կը նախատեն քարուականօք. «Չար աստուած,
 Ա՛խ, ինչո՞ւ մեզ ատանկ ամօթ մը տըւիր:
 Է՞ր թոյլ տըւիր որ կործանի մեր արքայն:
 Կու տաս տրիտուր մը գէշ քեզ լաւ պաշտողին»:
 Յետոյ անոր կ'ապշտպեն թագն ու մականն, . .
 Կը տապալեն, կը կոխկրտեն վրան ոտքով,
 Կը ծեծեն մեծ գաւազանով՝ կը փշրեն:
 Տերուագանի կը խլեն յակինթը յետոյ:

Մահմէտն առած փոսի մը մէջ կը նետեն,
 Խոզեր, շուներ զայն կը խածնեն, կը կոխեն:

ՃՁԸ.

Իր նուաղումէն ինքզինք զբտեր է Մարտիլ:
 Կամարայարկ դէպ իր սենեակն է տըւեր
 Տանել ինքզինք. հոն երփներփին նըշաններ
 Նկարուած գծուած են, եւ դշտոյն Բրամիմոնդ
 Կու լայ անոր վրայ, կը ձողէ իր մազերն.
 «Ո՞վ եղկուհի», կ'ըսէ, եւ բարձըր ձայնով
 Կ'աղաղակէ յետոյ. «Աւաղ, Սարակոս,
 Զարդերէդ ինչպէս մերկացեր ես ահա,
 Կը կորսընցնես երբոր ազնիւ թագաւորն
 Որ քեզ ունէր իր ձեռքին տակ: Կ'ըսեցին
 Մեր աստուածներն, որ այս առտու պակսեցան
 Իրեն հանդէպ պատերազմի դաշտին մէջ:
 Ամիրապետը վատութիւն պիտի 'նէ
 Եթէ չուզէ խիզախ զարմին դէմ կռուիլ,
 Այնքան խըրոխտ այն քաջերուն, որ չունին
 Իրենց կեանքին համար ոչ մէկ փոյթ եւ հոգ:
 Ալէծաղիկ կայսրը քաջ է եւ ժըպիրհ.
 Ամիրապետն եթէ իրեն մարտ ձօնէ,
 Ան չըփախչի պիտի: Ո՛հ, ինչ ցաւ ու սուգ՝
 Որ չըկայ մէկը որ զանի փողոտէ»:

ՃՁԹ.

Կայսրը ուժգին զօրութեամբ եօթը տարի
 Լի բովանդակ ըՍպանիոյ մէջ կեցաւ:
 Հոն ամրոցներ առաւ, անթիւ քաղաքներ:

Մարտիլ արքայն կը ճգնի դէմ դընելու:
Ան առաջին իսկ տարիէն տուաւ կնքել
Հրովարտակներ. ան աղաչեց Բալիզան
Ամիրային ի Բաբելոն. ծերունի
Լի օրերով, որ ապրեցաւ աւելի
Քան Վիրգիլեսո ու Հոմերոս: Թող ան գայ
Ի Սարակոս օգնել իրեն. եթէ չգայ՝
Մարտիլ պիտի ուրանայ իր աստուածներն
Եւ համօրէն կուռքերն որ ինք կը պաշտէ.
Պիտի 'նդունի քրիստոնեայ կրօնքն, ու դընէ
Կարողութի հետ ուխտ՝ պայման հաշտութեան:
Եւ ամիրան հետու է, շատ ուշացաւ:
Ան քառասուն պետութենէ հրաւիրեց
Իր ժողովուրդն, եւ պատրաստել տուաւ փութով
Իր մեծ նաւերը, քաշտիներն ու կուրերն,
Եւ լաստափայտ ու տափանաւ անհամար:
Ալեքսանդրեոյ ներքեւ, ծովուն մօտիկ կայ
Նաւահանգիստ. կը հաւաքէ տորմիդն հոն
Համաբոլոր: Մայիսի մէջ է՝ ամրան
Առաջին օրն. իր բանակները բոլոր
Միահամուռ ծովուն վըրայ կը նետէ:

ՃՂ.

Ըստուարածնն են բանակներն առելի՝
Ժըպիրճ ցեղին: Կը նաւարկեն հեթանոսք
Առագաստով եւ թիբրով, դեկերով:
Կայմերուն ծայրն ու ցուկներուն վրայ կայծերն
Ու լամբարները կը փայլին բարձր՝ անթիւ.
Անպիտի լոյս մը կը ձըգեն դէպ առաջ,
Որ գիշերով կ'ըլլայ ծովն եւրօ չընաղ:

Եւ երբ անոնք կը մօտենան Սպանիոյ,
Ծովափն ողջոյն լոյսերու մէջ կը լողայ:
Մինչեւ Մարտիլ կը հասնի լուրը անոր:

ՃՂԱ.

Հեթանոս գրոհը չ'ուզեր կանգ առնել հոն:
Կը թողուն ծովն, անուշ ջրերու կ'մտնեն մէջ:
Կ'անցնին Մարբրիսը եւ Մարբրոսը կ'անցնին,
Եբրոսն ի վեր կ'ելլեն բոլոր կուրերով:
Լամբար՝ կայծեր կը շողողան անհամար,
Եւ կու տան մեծ պայծառութիւն ողջ գիշերն:
Առաւօտուն ի Սարակոս կը հասնին:

ՃՂԲ.

Օրը պայծառ է եւ արեւը փայլուն:
Ելեր է իր քաշտիէն դուրս ամիրան:
Իր աջ կողմէն Եսպանելիզը կ'երթայ:
Տասնեօթ արքայ իր ետեւէն կը քալեն.
Կոմսերն ապա կու գան, դուքսերը յետոյ,
Որոնց անթիւ թիւն անձանօթ է ինծի:
Դաշտին մէջտեղ սարդենիի մը ներքեւ
Կանանչ խոտին վրայ կը ձըգեն մետաքօէ
Գորգ մ'ըսպիտակ, եւ հոն համակ փըղոսկրէ
Կը զետեղեն զահոյք մը. հոն կը բազմի
Ինք Բալիզան հազարացին. կը մընան
Բոլոր միւսերն ոտքի վըրայ: Իրենց տէրն
Առաջին խօսք առաւ. «Ֆրանկ քաջ ասպետներ,
Մըտիկ ըրէք ինծի. Արքայն կարողոս
Ֆրանսայի կայսրը ուտելու իրաւունք

Չունի բընաւ, բայց եթէ ես հրամայեմ:
Ան բացաւ ինձ դէմ պատերազմ մ'ահաւոր
ԸՍպանիոյ մէջ համարէն. կ'ուզեմ ես
Բաղցրիկ Ֆրանսա երթալ՝ համար պահանջել:
Պիտի դադար չառնեմ բոլոր կեանքիս մէջ
Մինչեւ մեռնի կամ պարտութիւնն ընդունի»:
Աջ ձեռնոցովը կը զարնէ ծունկին վրայ:

ՃՂԳ.

Եւ զի այսպէս ըսաւ, անի պնդապէս
կը խոտտանայ որ զանց չընէ պիտ' երբեք
Բոլոր ոսկւոյն համար որ կայ երկնի տակ՝
Էքս երթալէ, ուր կարողոս կը կազմէ
Իր ժողովներն: Իր մարդիկ զինք կը գովեն,
Նոյն իսկ խորհուրդ կու տան անոր: Այն ատեն
կանչեց ան իր ասպետներէն երկու մարդ.
Կըլարիֆանն է մին, միւսն է Կլարիէն.
«Դուք խոշտարներն էք Մալտրէէն արքային,
Որ սովոր էր սիրով տանիլ պատգամներ:
Կը հրամայեմ ձեզ որ երթաք Սարակոս:
Իմ կողմանէս զայն ծանուցէք Մարսիլին.
Ֆրանսացւոց դէմ իրեն օգնել եմ եկած:
Եթէ պատեհ գտնեմ՝ մեծ կռիւ պիտի 'լլայ:
Տըւէք իրեն զերդ գրաւական՝ ծալլուած
Այս ոսկեհուռ ձեռնոցն, եւ թող անցընէ
Չայն իր աջ ձեռքն. այս զուտ ոսկի գաւազանն
Իրեն տարէք, եւ թող ինձ գայ՝ ճանչնալու
Ձիտ իր աւատն: Ես պիտ' երթամ Ֆրանսա
Կարողոսի դէմ կուռելու: Գըթուլիւն
Եթէ չհայցէ՝ ոտքերս ինկած, չուրանայ

Եթէ օրէնքը քրիստոնեայ, իր գլխէն
Պիտի շոպեմ պըսական անոր»:
Պատասխան
Տուին հեթանոսք. «Տէր արքայ, լաւ խօսեցաք»:

ՃՂԴ.

«Պարոններ, ձի հեծէք, կ'ըսէ Բալիզան:
Մին թող ձեռնոցը տանի, միւսը մականն»:
«Սիրելի տէր, կ'ըսեն, այդպէս պիտի 'նենք»:
Կ'երիվարեն եւ կը հասնին Սարակոս:
Տասը դուռէ կ'անցնին եւ չորս կամուրջէ,
Փողոցներէ ուր կը կենան քաղքենիք:
Մօտենալնուն՝ քաղքին վերեւ կը լըսեն
Աղմուկ՝ խօշիւն մեծ՝ որ կու գայ պալատէն:
Հոն խոնրուք է հեթանոս խաժամուծն,
Ու կ'արտասուեն, կ'աղաղակեն՝ համակուած
Ծանրը սուգով. ախով վախով կ'ափսոսան
Իրենց կուռքերը, Տերուագանը, Մահմէտն
Ու Ապուլլինը՝ զորս այլ եւրս չունին:
Մէկը կ'ըսէ միւսին. «Ո՛հ, ի՞նչ պիտի 'լլանք:
Մեծ պատուհաս մը թափեցաւ վըրանիս.
Կորսնցուցինք մեր թագաւորը Մարսիլ.
Կտրեց երէկ անոր աջ թեւը Ռոլան,
Եւ Յուրիպալեսը խարտեալ ալ չունինք մենք:
Բոլոր Սպանեան ալ պիտ' անոնց ձեռքն իյնայ»:
Զոյգ դեսպաններն աստիճանին վրայ կ'իջնեն:

ՃՂԵ.

Ձիթենիի մը տակ կը ձգեն ձիերնին,
Անոնց սանձէն կը բռնեն զոյգ հեթանոս:

Եւ կը բռնեն վերարկունին ղեսպաններն,
 Յետոյ կ'ելլեն ամենաբարձրը պալատն:
 Կամարայարկ երբոր սենեակը մըտան,
 Անոնք տըւին սիրով ողջոյն մը ձախող.
 «Թող ինք Մահմէտն՝ որ մեզ ձեռքին տակ ունի,
 Եւ Տերուագան եւ Ապոլլին՝ տէրերնիս,
 Պահեն արքայն եւ պահպանեն թագուհին»:
 Կ'ըսէ դշխոյն. «Անմիտ խօսքեր կը լըսեմ.
 Այն աստուածներն որոնց անունը կու տար,
 Մեր աստուածները՝ պակսեցան մեզ հանդէպ:
 Ի Ռոնսըւոյ ըրին տըգեղ հըրաշքներ.
 Հանդուրժեցին որ ջարդեն մեր ասպետներն,
 Իմ տէրս ահա՛ գայն լըքեցին մարտին մէջ:
 Ան կորսնցուց աջ թեւը. գայն կոճոպեց.
 Ահեղագօր կոմսը Ռուլան: Կարողոս
 Իր ձեռքին տակ պիտ' առնէ ողջ ըսպանեան:
 Ի՞նչ պիտի 'լլամ ես եղկուհիս, չուառուհիս:
 Պիտի չըլլայ մէկը որ զիս ըսպաննէ»:

ՃՂԶ.

Կըլարիէն կ'ըսէ. «Տիկին, կարճ կապէ:
 Մենք հեթանոս Բալիգանի ղեսպան ենք:
 Պիտի Մարտիրը պաշտպանէ, խօսք կու տայ.
 Զերդ գրաւական զրկեց ձեռնոցն ու մականն:
 Ունիւք Եբրի մէջ չորս հազար տափանաւ,
 Նաւեր, կուրեր եւ սըրընթաց խալէներ.
 Ուայնքան քաշտի, որոնց թիւն իսկ չեմ գիտեր:
 Կորովի է եւ կաշմբուռն ամիրան.
 Ան ի խնդիր Կարողոսի պիտ' երթայ
 Ֆրանսա, եւ ինք վտտահ է գայն սպաննելու

Կամ ստիպելու՝ որ թողութիւն պահատի»:
 Դշխոյն կ'ըսէ. «Է՞ր կ'երթայ այդչափ հեռուն:
 Հոսկէ շատ մօտ կրնաք գտնել Ֆրրանկներն:
 Եօթ տարի է ահա որ կայսրը հոս է.
 Քաջախիզախ պատերազմող մըն է ան.
 Պիտի մեռնէր աւելի քան թէ փախչիլ
 Պատերազմի դաշտէն. չըկայ երկնի տակ
 Արքայ որմէ վախնայ, ինչպէս չի վախնար
 Տըղէ մը մարդ. Կարողոս մեծը չունի
 Որեւիցէ ապրող մարդէ ահ՝ երկիւղ»:

ՃՂԷ.

Կնոջը կ'ըսէ Մարտիր արքայն. «Լըռեցէք»:
 Դեսպաններուն կ'ըսէ. «Տեաքք, ինձ խօսեցէք:
 Դուք կը տեսնէք, մահն ահա զիս կը պրկէ,
 Եւ ես չունիմ ուստըր եւ դուստր ու ժառանգ:
 Հատ մ'ունէի, երէկ իրկուն սպանուեցաւ:
 Ըսէք տիրոջըս որ գայ զիս տեսնելու:
 Սպանիոյ վրայ 'միրան ունի իրաւունք:
 Անկեղծութեամբ իրեն կու տամ՝ թէ կ'ուզէ,
 Սակայն թող գայն Ֆրանսացուց ղէմ պաշտպանէ:
 Ես Կարողոս մեծի մասին պիտի տամ
 Անոր խորհուրդ մը լաւ. գանի այս օրէս
 Ամսոյ մը մէջ պիտի գերի բռնէ ան:
 Սարակոսի բանալիները առած
 Պիտի տանիք անոր: Ըսէք որ հեռու
 Չերթայ՝ ինծի եթէ հաւատք կ'ընծայէ»:
 «Տէր, պատասխան կու տան, աղէկ կը խօսիք»:

ՃՂԸ.

Կ'ըսէ Մարտիլ. «Կարո՞ւս կայօրն ըսպաննեց
Մարդերս, երկիրս ապականեց ու գերփեց:
Իմ քաղաքներս բռնաբարեց եւ առաւ:
Այս գիշեր ան Եբրի ափերն է պառկեր.
Եօթը մըղոն է սսկէ՝ ես համրած եմ:
Ամիրային ըսէք բանակն հոն տանի:
Ձեզմով կ'ըսեմ իրեն. թող մարտ մըղէ հոն»:
Յանձնեց անոնց Սարակոսի բալլիքներն:
Ձոյգ բանբերները կը ծըռին յարգանօք,
Հրաժեշտ կ'առնեն, եւ յետոյ ետ կը դառնան:

ՃՂԹ.

Ձոյգ բանբերներն իրենց ձիերն են հեծեր:
Քաղաքէն դուրս կ'ելլեն հապճեպ տազնապով,
Դէպ ամիրան կը փութան մեծ վրդովմամբ:
Սարակոսի բանալիները կու տան:
Եւ Բալիգան կ'ըսէ. «Ի՞նչ բան իմացաք:
Ո՞ր է Մարտիլ, որուն զրկած էի ձեզ»:
Եւ պատասխան կու տայ անոր Կլարիէն.
«Ան մահացու վէրք մ'է աւեր: Կարո՞ւս
երէկ կ'անցնէր նաւակայքերն, ան կ'ուզէր
Վերադառնալ քաղցրիկ Ֆրանսա: Վերջապահ
Գունդ մ'էր կազմեր, իրեն պատիւ ընելու
Քաջայարմար. վառն զի հոն էր մնացեր
Պարոն Ռոլանն՝ իր թողն, եւ հետն Ուլիէր
Եւ տասներկու համահարզներն համօրէն,
Եւ քօան հազար Ֆրանկ՝ ձիաւոր ամէնքն ալ:

Մարտիլ արքայն՝ քաջն անոնց դէմ մըղեց մարտ:
Ռոլան եւ ինք հանդիպեցան իրարու:
Ռոլան անոր Դուրենդալովը տըլաւ
Անանկ հարուած մ'որ անջատեց մարմինէն
Աջ թեւն անոր. սպաննեց որդին սիրելի,
Եւ պարոնները զորքս հետն էր տարած:
Մարտիլ փախաւ դարձաւ՝ կենալ չէր կրնար:
Հետապնդեց կայսրը զանի ուժգնօրէն:
Արքայն ձենէ կը խնդրէ վիգ՝ օգնութիւն:
Ըսպանոս թագն անկեղծութեամբ ձեզ կու տայ»:
Եւ Բալիգան մըտածելու կը սկըսի:
Յաւն այնքան մեծ է որ կարծես խենթ կ'ըլլայ:

Մ.

«Տէր ամիրայ, կը յարէ ինք Կլարիէն,
Ի Ռոնսըւոյ երէկ կըռիւ մղուեցաւ:
Ըսպանուեցան Ռոլան եւ կոմս Ուլիէր,
Եւ համհարզները տասներկու, զորս այնքան
կը սիրէր կայսրը կարո՞ւս. Ֆրանկներէն
իրենց քըսան հազար հոգի սպանուեցան.
Մարտիլ արքայն իր աջ թեւն հոն կորսնցուց,
Եւ կայսրը զինքը պնդապէս հալածեց.
Այս երկրին մէջ ասպետ մը չէ մընացած
Որ ըսպանուած չըլլայ սուրով, կամ խեղդուած
Եբրոսի մէջ. բանակեր են Ֆրանսացիք
Հոն գետափունքն. անոնք այնքան մօտ են մեզ
Այս երկրին մէջ, որ եթէ դուք կամենաք
Անոնց նահանջը դըժբնդակ պիտի լլայ»:
Բալիգանի նայուածքը խրոխտ կը դառնայ.
Կը լեցուի սիրտն ուրախութեամբ՝ եռանդեամբ:

Իր գահոյքէն կ'ելլէ ուղղորդ եւ կանգուն,
 Եւ կը գոչէ. «Պարոններ, մի գանդաղիք:
 Նաւերէն դուրս, թամբին վըրայ, եւ յառաջ:
 Եթէ չփախչի կարողոս մեծն՝ ալեւորն,
 Արքայն Մարսիլ շուտ պիտ' իր վրէժը առնէ.
 Իր աջ թեւին տեղ պիտ' անոր գլուխը տամ»:

ՄԱ.

Արաբիոյ հեթանոսներն ելեր են
 Նաւերէն դուրս, յետոյ հեծեր ձի՝ շորի:
 Կը վարգեն, ինչ ունին ուրիշ ընելիք:
 Եւ ամիրան՝ որ դրաւ շարժման մէջ զանոնք՝
 Կը կանչէ մին մտերիմներէն՝ Գեմալֆին.
 «Իմ բանակներս բոլոր քեզի կը յանձնեմ...»:
 Կը հեծնէ ետքն իր երիվարը շառատ:
 Կը տանի հետը միասին չորս դուքսեր:
 Կը վագին այնքան՝ կը հասնին Սարակոս:
 Իջաւ մարմար աստիճանի մը վըրայ,
 Եւ ասպանդակը բռնեցին չորս կոմսեր:
 Կ'ելլէ պալատ աստիճանէ աստիճան:
 Բրամիդոնի անոր առջին կը վագէ
 Եւ կ'ըսէ. «Հէքքոս, տէր արքայ, ծնունդ չըւառ,
 Կորուսի տէրս անարգաբար, ամօթով»:
 Ոտքը կ'իյնայ. ամիրան զայն կը վերցնէ,
 Եւ լի ցաւով կ'ելլեն սենեակ միասին:

ՄԲ.

Արքայն Մարսիլ երբ կը տեսնէ Բալիգանն,
 Երկու սպանոս Սարակինոս կը կանչէ.

«Զիս գրկեցէք՝ կանգնեցուցէք զիս ստաբի»:
 Իր ձախ ձեռքով ձեռնոցներէն մին առաւ:
 Մարսիլ կ'ըսէ. «Տէր թագաւոր, ամիրայ,
 Զեզի կու տամ իմ համօրէն երկիրներս,
 Եւ Սարակոսն, իր ունեցած աւատով:
 Ես կորայ, նոյնպէս իմ բոլոր ժողովուրդս»:
 Եւ ամիրան. «Ատոր վրայ շատ կը ցաւիմ:
 Երկարօրէն ձեզ հետ խօսիլ չեմ կրնար.
 Թէ կարողոսն ինձ չի սպասեր՝ զիտեմ ատ.
 Այնուհանդերձ ես կ'ընդունիմ ձեր ձեռնոցն»:
 Իր ցաւով լի՝ կը հեռանայ 'րտասուելով:
 Արքունիքին սանդուխէն վար կ'իջնէ ան.
 Կը հեծնէ ձին, կը դառնայ իր գունդերուն
 Մտրակ ի կուշտ: Այնքան արագ կ'արշաւէ,
 Որ կը գըլէ կ'անցնի միւսերն, եւ, «Եկէք,
 Հեթանոսներ, կ'աղաղակէ մերթ ընդ մերթ,
 Զի ահա վաղ իսկ կը շտապեն փախուստին»:

ՄԳ.

Ատուռ մ'հագիւ թէ այգը ծայր կ'արձակէր,
 Կարողոս կայսրը իր քունէն արթնցաւ:
 Մուրը Գաբրիէլն՝ իր պահապանն աստուածուտ՝
 Զեռքը վերցուց, կնքեց զայն իր նըշանով:
 Արքայն զէնքերը կը քակէ կը դընէ,
 Կը հետեւի իրեն բանակն համօրէն:
 Յետոյ ամէնքը կը հեծնեն եւ երկայն
 Ճամբաներէ, եւ լայնարձակ ուղերէ,
 Կը յառաջեն քառատըրրփ զընացքով:
 Կ'երթան տեսնել զարհուրելի վընասներն
 Ի Ռոնսըւոյ, հոն ուր որ մարտը եղաւ:

ՄԴ.

Կարողոս մեծը Ռոմնուրոյ է հասեր:
 Մեռելներուն համար զորս հոն կը գտնէ
 Կը սկըսի լալ՝ ողբալ: Կ'ըսէ Ֆրանկներուն.
 «Ո՛վ տեարք, կամաց քալեցէք, պէտք է որ ես
 Ձենէ առաջ անցնիմ՝ թոռանըս համար,
 Ձոր կ'ուզեմ ես գտնել անձամբ: Էքս էի
 Տօնի օր մ'էր հանդիսաւոր, ասպետներս
 Երբ քաջարի սկըսան պարծիլ մեծամեծ
 Մարտերու վրայ, եւ գորաւոր յարձակմանց՝
 Ձոր գործէին պիտի: Ես հոն լըսեցի
 Ռոլանի մէկ խօսքը. որ երբ պատահէր
 Որ պետութեան մը մէջ օտար մեռնէր ինք,
 Իր զօրքերէն, համհարզներէն աւելի
 Պիտի անցնէր առաջ, եւ գլուխը դարձնէր
 Դէպ ի երկիրը թշնամի. եւ այսպէս
 Յաղթողաբար պիտի կնքէր իր օրերն»:
 Որքան հեռու կրնայ նետուիլ գաւազանն,
 Անկէ քըչիկ մ'հեռու՝ անդին միւսերէն,
 Բլրի մը վրայ ելաւ արքայն Կարողոս:

ՄԵ.

Երբ փնտռելու հետ էր իր թողը՝ զըտաւ
 Մարգին մէջ այնքան խոտ, որոնց ծաղիկներն
 Կարմիր էին արիւնով մեր քաջերուն:
 Կը յուզուի չի կրնար արցունքը բռնել:
 Ձոյգ մը ծառի ներքեւ եկաւ անիկա:
 Երեք կճեայ աստիճանաց վրայ ճանչցաւ

Ան հարուածները Ռոլանի. կը տեսնէ
 Կանանչ խոտին վըրայ հանգիստը թոռան:
 Եւ զարմանք չէ ցաւէն զոփալն արքային:
 Կ'իջնէ ձիէն եւ վազելէն հոն կ'երթայ:
 Իր ձեռքերուն մէջ զոյգ
 Կը մարի վրան, ցաւն այնքան զինք կը խեղդէ:

ՄԶ.

Նըւաղումէն ըսթափեցաւ Կարողոս:
 Նեմս դուքսն ու կոմսը Ակելին, Անժուի
 Գոփրեսն եւ իր եղբայրն Նենրիկ՝ զայն բռնած
 Շոճի մը տակ՝ կը կեցընեն ուղղորդ վեր:
 Կ'նայի գետին, կը տեսնէ թողը պառկած:
 Մեղմով իր գովքը կը ջայլէ անոր վրայ.
 «Սէր իմ Ռոլան, Աստուած քեզի ողորմի:
 Ոչ ոք տեսաւ երբեք ասպետ նըման քեզ,
 Մեծ ճակատներ մղելու՝ զանոնք շահելու:
 Կը խոնարհի դէպ իր վախճանը պատիւս»:
 Կը մարի, չի կրնար ինքզինքը բռնել:

ՄԷ.

Նըւաղումէն ըսթափեցաւ Կարողոս:
 Ձորս պարոններ իր ձեռքերէն կը բռնեն:
 Կ'նայի գետին, կը տեսնէ թողը պառկած:
 Մարմինն առոյգ է մնացեր, զոյնը սակայն
 Կորսնցուցեր. իր աչուըները շըջած
 Եւ մըթասոյգ են խաւարով: Կարողոս
 Ըրաւ իր գովքը վրան սիրով՝ հաւատքով.
 «Իմ սիրելի Ռոլան, Աստուած հոգիդ թող

Արքայութեան ծաղիկներուն մէջ դընէ՛,
 Փառաւորեալ հոգւոց միջեւ: Ի՞նչ դժնէ
 Տիրոջ մը դուն հետեւեցար ի Սպանեա.
 Ա՛լ պիտի օր մը չըծագի որ չողբամ
 Ես քու վըրահ. Ի՛նչպէս իմ ուժըս կ'իյնայ
 Եւ կը մարի եռանդըս. ես ա՛լ ոչ ոք
 Պիտ' ունենամ մոյթ եւ նեցուկ պատիւիս.
 Ինձ կը թըւի թէ երկնքի տակ չունիմ
 Այլ եւըս ո՛չ մի բարեկամ. ունիմ ես
 Ազգականներ, բայց այնպիսի քաջ մը՝ ո՛չ»:
 Կը ճողէ իր մագերը լի ամերով:
 Հարիւր հազար Ֆրանկ անանկ մեծ ցաւ ունի
 Որ չըկայ մէկն որ չարտասուէ ուղիօրէն:

ՄԸ.

«Իմ սիրելի Ռուան, Ֆրանսա պիտ' երթամ:
 Երբոր ըլլամ իմ կալուածիս մէջ ի Լան,
 Օտար ճորտեր պիտի գան շատ թագերէ.
 Պիտի հարցնեն. «Ըսպարպետ կոմսն ո՛ր է»:
 Ըսեմ պիտի թէ ան մեռաւ ի Սպանեա,
 Ես ա՛լ պիտի թագաւորեմ մեծ ցաւով,
 Եւ օ՛ր պիտի չըլլայ որ չլամ՝ չըհեծեմ:

ՄԹ.

«Իմ սէր Ռուան, արի՛ առոյգ մանկութիւն,
 Երբոր ես էքս իմ մատուռիս մէջ ըլլամ,
 Ճորտերը գան պիտի լուրեր ուզելու:
 Ես պիտի 'սեմ իրենց դժնէ՛ նորանշան.
 «Թողըս մեռաւ, աշխարհակալըս մեռաւ»:

Ինձ դէմ պիտի ապստամբին Սաքսոններն,
 Եւ Հունգարներն եւ Բուլգարներն եւ այնքան
 Ժողովուրդներ անիծապարտ, Հոռոմներն,
 Եւ Պուլեացիք եւ Պալեոնցիք, Սփրիկներ,
 Կալիփեռնի ժողովուրդներն.
 Ո՞վ պիտ' այնքան հըզօրապէս բանակներս
 Առնէ տանի, Երբոր մեռած է այլ եւս
 Ան որ մեզի կ'առաջնորդէր հանապազ:
 Ա՛հ, Ֆրանսա, ի՛նչպէս կը մընաս ամայի.
 Յաւս այնքան մեծ է, որ պիտի չուզէի
 Այլ եւըս ես կենդանութիւն ունենալ»:
 Ճերմակ մօրուքը կը քաշէ, կը փետէ
 Գլխուն մագերը իր երկու ձեռքերով:
 Մարած գետին կ'իյնան հարիւր հազար Ֆրանկ:

ՄԺ.

«Սէր Ռուան, թող Աստուած քեզի ողորմի:
 Թող քու հոգիդ արքայութեան մէջ դրուի:
 Քեզ ըսպաննողը ձըգեց նեղը Ֆրանսան:
 Իմ մեծ ցաւէս ա՛լ պիտ' ապրիլ չուզէի.
 Ո՞վ ասպետներս, որ ինձ համար էք մեռած:
 Իցիւ Աստուած, որդին սրբոյն Մարեամու
 Դնորհէր որ իմ հոգիս՝ ես դեռ չըհասած
 Նաւակայքերը Սիզի այսօր նոյն իսկ՝
 Բաժնըւելով մարմնէս դրուէր քովս անոնց
 Հոգիներուն, եւ իմ մարմինըս թաղուէր
 Անոնց քովիկ»: Հետ կու լայ, հետ կը քաշէ
 Սպիտակ մօրուքը ճողելով: Եւ կ'ըսէ
 Նեմս դուքսը. «Մեծ է կարողի անձկութիւնն»:

ՄԺԱ.

Կ'ըսէ Գոփրեան Անժուի. «Ո՛վ կայսրը տէր,
Ինքզինքնիդ մի յանձնէք ամբողջ այս ցաւին:
Բոլոր դաշտին մէջ տուէք փնտռել մերիններն,
Որ մարտին մէջ Սպանոսներէն սպանուեցան:
Հրամայեցէք որ բերեն մի եւ նոյն փոսն»:
Արքայն կ'ըսէ. «Ձեր փոզն ուրեմըն զարկէք»:

ՄԺԲ.

Հնչեցուց իր փողը Գոփրեան Անժուի:
Կ'իջնեն Ֆրանկները ձիերէն, հրամանն է
Կարողոսի: Բարեկամները՝ բոլոր՝
Չոր կը գտնեն մեռած՝ անոնք փութապէս
Միեւնոյն փոսը կը բերեն: Կայ հոն շատ
Եպիսկոպոս եւ վանահայր, կրօնաւոր,
Կանոնիկոս, հերակրտուր քահանայ.
Կու տան անոնց օրհնութիւններ, արձակում
Յաստուածակոյտ կողմանէ. գմուռս կը վառեն
Եւ անոյշ խունկ, զանոնք փութով կը խնկեն
Եւ կը թաղեն յետոյ շքեղ պատիւով:
Ու կը թողուն, ինչ կրնային ընել ա՛լ:

ՄԺԳ.

Կայսրը կու տայ պատրաստել ինչ որ պէտք է
Ռուլան կոմսին, Ուլիէրի եւ արհի
Դիտապետին թաղման համար: Աչքերուն
Առջեւ բանալ կու տայ երեքը մէկանց.

Կը ծրարէ սրտերն անոնց մետաքսէ
Սաւանի մէջ. եւ կըճեղէն ըսպիտակ
Դագաղի մէջ կ'ամփոփէ. ետքն առնելով
Մարմինն երեք. պարոններուն՝ կը լըւան
Անուշ խունկով ու զինիով, եւ կը դնեն
Մորթերու մէջ եղջերուի: Կը կանչէ
Արքայն Տեղբաւն ու Գեբոյին, Միւրն կոմսն,
Ոթոն մարզպանն. «Երեք կառքի վրայ դըրէք...»:
Լաւ ծածկըւած են Գալագեան կերպասով:

ՄԺԴ.

Կարողոս կայսրը կը տենչայ ետ դառնալ,
Յառաջապահ երբոր գունդերն հեթանոս
Առջին կ'ելլեն. կու գան երկու դեսպաններ
Ամենամօտ գունդէն անոնց, եւ յանուն
Ամիրային՝ անոր մարտի կու տան ձայն.
«Գոռոգ արքայ, դուն ազատ չես մեկնելու:
Տես Բաբիգանն որ ետեւէդ կը վարգէ:
Արաբեայէն կը բերէ մեծ բանակներ:
Իրկուն չեղած պիտի տեսնենք թէ քա՛ջ ես»:
Կարողոս ձեռքը մօրուքին կը տանի,
Կը յիշէ իր սուգը եւ ինչ կորսոցուց:
Խորիտաբար իր մարդոց վըրայ կը նայի,
Ետքն իր ուժեղ՝ բարձըր ձայնով կը գոչէ.
«Ի գէ՛ն, ի ձի՛, դուք պարոններ Ֆրանսայի»:

ՄԺԵ.

Կայսրը ինք նախ կը վառուի իր զէնքերով:
Լանջապանակն հագաւ փութով: Կը պնդէ

Իր սաղաւարտը, կը կապէ ժուայեոզն,
 Որուն արեւն իսկ չի գեղչեր շողն ու փայլ:
 Վիզէն ասպար մը կը կախէ Պիտեոնեան:
 Կ'առնէ սըւինը ձեռքն ու գայն կը ճօճէ:
 Եւ յետոյ 'նտիր ձին կը հեծնէ՝ Տենկենդուր:
 Զայն Մարտոնի տակ՝ հունեբուն մէջ առաւ
 Երբ Մալալինը Ներբոնի տապալեց
 Թամբէն եւ դի ցուրտ ըզգետնեց թաւալզլոր:
 Կը թողու սանձն երիվարին, ստէպ ըստէպ
 Կը մարակէ, եւ քառատրոփ կը դոռթէ
 Հարիւր հազար մարտիկներու աչքին տակ:
 Կը կանչէ Տէրն եւ առաքեալն Հրոտմայ:

ՄԺԶ.

Բոլոր դաշտին վըրայ կ'իջնեն Ֆրանսացիք,
 Աւելի քան հարիւր հազար կը զինուին:
 Ունին իրենց նախասիրած կազմածներն,
 Աշխոյժ ձիեր եւ գեղեցիկ զէնուզարդ:
 Յետոյ հմտութեամբ թամբերուն վրայ կը նետուին.
 Ժամն եթէ գայ՝ մարտին տոկալ կը յուսան:
 Վառերն իրենց կորդակներուն կը քսուին:
 Երբ կարողոս անոնց այնքան գեղեցիկ
 Կացքն ու կեցուածքը կը տեսնէ, կը կանչէ
 Պրովանսի դուքսը ժողըրան, եւ Նեմօ դուքսն
 Եւ Անտելմոսը Մայենսի. «Այգպիտի
 Քաջերու վրայ պէտք է որ մարդ վտտահի:
 Շատ յիմար ան՝ որ կը տանջուի ատոնց մէջ:
 Եթէ գալէ ետ չեն կենար Արաբներն,
 Ռոլանի մահն անոնց՝ կարծեմ՝ սուղ ծախեմ»:
 Կու տայ Նեմօ դուքսը պատասխան. «Աստուած
 [տար]:»

ՄԺԵ.

Կարողոս կայսրը կանչելով Գինըման՝
 Ռաբէլ՝ անոնց կ'ըսէ. «Ո՛վ տեարք, հրաման ձեզ,
 Դուք Ռոլանի, Ուլիէրի տեղն անցէք.
 Մին թող կրէ սուրը, միւսը փոզը փոսկրէ,
 Հեծէք անցէք քան միւս բոլորը յառաջ.
 Տասնհինգ հազար Ֆրանսացիներ ձեզի հետ,
 Քաջերու մէջ քաջ եւ առոյգ համօրէն.
 Անոնցմէ վերջ պիտի 'լլան նոյնքան քաջեր,
 Եւ առաջնորդ անոնց Գինման՝ Գեբոյին»:
 Նեմօ դուքսն եւ կոմսը ժողըրան կը կազմեն
 Զքնաղ կարգով մարտի այս զոյգ բանակներն:
 Եթէ գայ ժամը՝ մարտը մեծ պիտի 'լլայ:

ՄԺԸ.

Զուտ Ֆրանսացի են առաջին զոյգ գունդերն:
 Յետոյ երրորդն յօրինուեցաւ. ճորտեր են
 Բաւարիոյ. քըսան հազար այրուծի:
 Մարտն իրենց կողմն երբեք տեղի պիտի չտայ:
 Երկնքին տակ չըկան մարդիկ որ ըլլան
 Կարողոսի աւելի եւս սիրելի,
 Թո՛ղ Ֆրանսացիք, որ տիրեցին թագերու:
 Դանիացի կոմսն Օժիէ՝ քաջ մարտիկ
 Պետն է անոնց, զի գունդ մըն է անվեհեր:

ՄԺԹ.

Կարողոս կայսրն արդէն ունի երեք գունդ:
 Այն ժամանակ Նեմօ դուքս չորրորդը կազմեց

Պարոններէ՛ որոնք լի են քաջութեամբ.
Գերմաններ են՝ քրտան հազար ընդ ամէնն:
Ունին ընտիր ձիեր, ընտիր զէնուզարդ:
Ատոնք մահուան վախէն չթուլնան պիտի բնաւ:
Պետ է անոնց թրակիոյ դուքսը Հերման.
Պիտի մեռնէր քան գործ ընել անարի:

ՄԻ.

Նեմս դուքս եւ կոմսը ժողըրան կը կազմեն
Նորմաններէ հինգերորդ գունդը մարտի:
Ֆրանկներն անոնց քրտան հազար թիւ կու տան:
Ունին աղուոր զէնքեր, սրաթռիչ՝ պերճ ձիեր.
Պիտի մեռնին քան թէ ըլլան անձնատուր:
Երկնքին տակ ազգ մը չըկայ մարտի մէջ
Քաջայանդուզն աւելի. պետ՝ ծեր Ռիչաուն:
Հատու սուհնոջն աս պիտի լաւ հարուածէ:

ՄԻԱ.

Վեցերորդ գունդը կը կազմեն Բրետոններ:
Ջիաւորներ են երեսուն հատ հազար.
Կ'երկվարեն իբր իսկազան պարոններ.
Կը կրեն տէգեր՝ որ նըկարէն ունին բուն,
Իրենց վառերը կը ծըփան օդին մէջ:
Եւզոն անուամբ կը յորջորջուի տէրն իրենց:
Նեւելոն կոմսն, Ոթոն մարգալանն եւ Ռենսի
Տեղբալն իրեն կը կանչէ ան եւ կ'ըսէ.
«Տարէք մարդիկս, կ'ընեմ ձեզի այս պատիւն»:

ՄԻԲ.

Կայսրը կազմեր է գուպարի վեց բանակ:
Այն ատեն Նեմս դուքս եօթներորդն յօրինեց:
Պոտտուէններ են՝ Աւեռնի պարոններ:
Կրնան ըլլալ քառսուն հազար այրուծի:
Ընտիր ունին ձիեր, չընաղ զէնուզարդ:
Բլրի մը ստրն հովտի մը մէջ կը զինուին,
Իր աջ ձեռքով կ'օրհնէ զանոնք Կարոլոս:
Պիտի տանին ատոնք ժողրան եւ Գոտսելմ:

ՄԻԳ.

Եւ Նեմս կազմեց մարտի բանակն ութերորդ՝
Ֆլամաններէ՛ պարոններէ Ֆըրիգի:
Աւելի քան քառսուն հազար ձիաուոր:
Հոն ուր որ են՝ պիտի չկըքի մարտն երբեք:
Կ'ըսէ արքայն. «Պիտ՝ ատոնք լաւ ծառայեն»:
Ասպետօրէն անոնց պիտի պետ ըլլան
Ռեմբալ եւ իր հետը Համոն լեհացին:

ՄԻԴ.

Նեմս եւ ժողրան կոմսը մէկտեղ կազմեցին
Իններորդ գունդը կորովի քաջերէ.
Լոռենցիներ են եւ Բուրգոն համօրէն.
Լաւ համըրլած յիսուն հազար այրուծի,
Լանջապաննին հագած՝ կորդակը պնդած:
Ունին հուժկու սըլիններ կարճ բուներով:
Արուայիկներն եթէ չմերժեն պատերազմն՝

Լաւ պիտի տփեն ասոնք վրանին խուժելով .
Արգոնի դուքսը թիւերի պետ անոնց :

ՄԻԵ.

Ֆրանկ պարոնները կը կազմեն տասներորդն .
Հարիւր հազար մըն են անոնք, մեր պինտ լաւ
Սալարներէն . իրենց մարմինն առոյգ է,
Կեցուածքնին սէգ, ալէծաղիկ՝ գլուխ, մօրուք :
Զրահ հագած են եւ լանջապան կրկնավերտ,
Կապած սուրեր ֆըրանսական եւ սպանոս .
Ունին վահան գեղապատոյճ՝ քաջարուեստ :
Յետոյ հեծեր՝ մարտ կը խնդրեն՝ գոչելով
«Մոնժուա» : Մէծ կարողսն հետն է ասոնց :
Կը կրէ Գոփրեան Անժուի պերճ ոսկեվառն :
Ան Սուրբ Պետրոս եղած՝ Հոռմեան կը կոչուէր,
Բայց իր անունը Մոնժուա էր փոխեր :

ՄԻԶ.

Կայսրը կ'իջնէ երիվարէն : Կը պառկի
Կանանչ խոտին վըրայ երեսը գետնին :
Կը շրջէ դէմքը դէպ արփին նորածագ .
Բոլոր սրտով կը պաղատի Աստուծոյ .
«Այսօր, ո՞վ Հայր ճշմարիտ, զիս պաշտպանէ,
Գուն որ Յովնանն ազատեցիր՝ հանեցիր
Կէտին փորէն, եւ խնայեցիր Նինուէի
Թագաւորին, եւ փրկեցիր Գանիէն
Առիւծներու գուրին անեղ տանջանքէն,
Եւ պահեցիր երեք մանկունքն հնոցին մէջ :
Այսօր թող քու սէրդ ինձ օգնէ՝ մօտս ըլլայ :

Քու շընորհիւդ՝ եթէ հաճոյ է քեզի,
Ղրէ որ ես Ռոլան թոռանս վրէժն առնեմ» :
Երբ աւարտեց աղօթքն՝ ուղղորդ կանգնեցաւ,
Եւ կնքեց իր գըլուխն հըզօր նըշանով :
Թամբին վըրայ ելաւ ժըրոսն իր ձիուն .
Բռնեցին Նեմօ եւ Ճոզըրան ասպանդակն :
Առաւ վահանն եւ իր սըլինը հատու :
Մարմինն ագնիւ է, առոյգ՝ մէծ վայելուչ .
Դէմքը վըճիտ՝ աներկեւան : Կը քըջէ
Իր երիվարն՝ ասպանդակին վրայ անշարժ :
Շեփորաները կը գոռան առջեւէն
Եւ ետեւէն . միւսերէն գէր ի վերոյ
Փըղոսկրէ փողը կ'որոտայ . Ռոլանի
Գուլթէն բոլոր Ֆըրանսացիք կ'արտասուեն :

ՄԻԷ.

Կ'երիվարէ կայսրը ագնի պերճանքով :
Լանջապանին վըրայ փրոներ է մօրուքն :
Կ'ընեն միւսերն ալ իր սիրոյն համար նոյնն .
Հարիւր հազար Ֆրանկներն անով մէկըզմէկ
Պիտի ճանչնան : Կ'անցնին լեռներն ու ժայռուս
Սեպ բարձունքները եւ խորունկ հովիտներն,
Եւ վըտանգով լեցուն կիրճերը դժխեմ :
Կ'ելլեն նաւի կայաններէն, կորդ մարգէն :
ՂՍպանիոյ մէջ են մըտեր, եւ ահա
Կը գետեղունն դաշտի մը մէջ տափարակ :
Յառաջապահք Բալիգանի կը դառնան :
Սուրիացի մ'անոր կ'ըսէ իր պատգամն .
«Ամբարտաւան կարող արքայն տեսանք մենք :
Իր մարտիկները խըրոխտ են, եւ երբեք

Անոնք պիտի իրեն հանդէսը չըպակօսին :
 Զինուեցէք, շուտ պիտ' ունենաք պատերազմ :
 Եւ Բալիզան կ'ըսէ. «Չքնաղ պիտի 'լլայ :
 Զարկէք փողերս որ իմ մարդերս գիտնան» :

ՄԻԸ.

Համաբոլոր բանակին մէջ կը հնչեն
 Ամէն փողեր, թմբուկ, շեփոր վըճիտ՝ բարձր :
 Հեթանոսներն իջան գետին որ զինուին :
 Ամիրան ինք չ'ուզեր դանդաղ երեւալ :
 Ան կը հագնի իր լանջապանն ոսկեհուռ .
 Կը պնդէ իր ականակուռ՝ ոսկեգարդ
 Պերճ սաղաւարտն, եւ յետոյ ձախ իր կուշտին
 Կը կապէ սուրն. հըպարտութեամբը՝ անոր
 Անուն մըն է գըտեր. լըսեր է անի
 Կարլի սուրի մասին, եւ այդ պատճառաւ
 Զայն Պրեսիէօզ կը յորջորջէ. «Պրեսիէօզ»
 է իր խրախոյսը կռիւներու՝ մարտի մէջ :
 Այրուձիին աղաղակել կու տայ զայն,
 Յետոյ վըզէն կը կախէ լայն՝ մեծ վահանն .
 Ոսկի է գունդն անոր, եզերքը՝ բիւրեղ .
 Փոկը կերպաս մ'ընտիր, ծիրերն՝ ասղնագործ .
 Կ'անէ սըւինը՝ զոր Մալտէ կը կոչէ .
 Խոշոր է բունն անոր լախտի մը նըման .
 Երկաթը լաւ բեռ մը կ'ըլլար շորիի :
 Բալիզան իր երիվարին վրայ հեծաւ .
 Անգրծովեայ Մարկուլ բունեց ասպանդակն :
 Քաջն ունի շատ մեծ աքումէջ, նեղ կուշտեր,
 Եւ լայն կողեր, կուրծք ընդարձակ՝ չափածոյ .

Կարչնեղ ուտեր, մոյն ջինջ՝ վըճիտ, խըրոխտ
 [զէմք .
 Գլուխ զանգրագեղ՝ սպիտակ՝ զարնան գերդ ծա-
 եւ քաջութիւնը՝ զայն ցուցած է յաճախ . [ղիկ,
 Ատուած իմ, ինչ պարոն, թէ 'լլար քրիստոն-
 կը խըթէ ձին . խըթանին տակ կը ցայտէ [եայ :
 Արիւնը՝ ջինջ . փոս մը կ'ոտնու քառատրոփ .
 Կրնար հոն մարդ շատ լաւ չափել յիսուն ոտը :
 Կ'աղաղակեն հեթանոսներն . «Ան պիտի
 Պաշտպան կենայ մեր չուերուն . Տրանկ չըկայ
 Որ յանդգնի հետը կուրիլ, եւ կամայ
 Թէ ահամայ չըկորսնցնէ իր կեանքն հոն :
 Կարողոս խենդ է որ չեւաւ չըզնաց» :

ՄԻԹ.

Ի՛սկ պարոնի մըն է նըման ամիրան :
 Մօրուք ունի ճերմակ ծաղկի հանգունակ :
 Կըզեր մըն է իմաստուն իր կրօնքին մէջ .
 Պատերազմի մէջ քաջախրոխտ եւ խիզախ :
 Իր Մալարամիս որդին ասպետ մըն է մեծ :
 Բարձրահասակ է եւ հըզօր . կը նմանի
 Իր նախնեաց . ան կը դառնայ հօրը՝ կ'ըսէ .
 «Ուրեմըն, տէր թագաւոր, հայ'օն յառաջ :
 Պիտ' հիանամ եթէ տեսնեմ կարողոսն» :
 Եւ Բալիզան կ'ըսէ . «Տեսնենք պիտի զայն,
 Վասըն զի շատ է քաջ : Երգեր բագմաթիւ
 Կը կարդան իր մասին մեծ մեծ գովեստներ :
 Բայց ան չունի այլ եւս իր թոռը՝ Ռուանն .
 Ոյժ չունենայ պիտի մեզի տոկալու» :

ՄԼ.

Եւ Բալիզան կ'ըսէ. «Որդեակ իմ չքնաղ,
Ըսպանուեցաւ առջի օր ճորտը բարի
Պարոն Ռուանն եւ Ուիւէր քաջարին,
Եւ տասներկու ճորտերն, որոնց հանդէպ սէր
Մեծ կը տածէր կարողոս. քսան հազար Ֆրանկ
Ըսպանուեցան. բոլոր միւսերն ինձ համար
Չեանոցի մ'իսկ արժէք չունին: Կարողոս
Իրաւ կու գայ. Սուրիացին՝ իմ բանբերո՛
Յայտնեց ինձ. տասը մեծ բանակ գուպարի
Կը մօտենայ: Փըղտակրէ փողը զարնողն
Ան շատ քաջ է. իրեն կու տայ պատասխան
Համհարզն՝ որուն փողը վըճիտ ունի ձայն.
Կ'երիվարեն երկուքն յառաջ քան ամէնքն:
Հետերնին կան տասնհինգ հազար Ֆրանսացի,
Արի առոյգ՝ զոր կարողոս կը կոչէ
Իր գաւակներն. յետոյ նոյնչափ մը կու գան.
Անոնք պիտի խիզախօրէն մարտնչին»:
Եւ Մալպրամիս կ'ըսէ. «Շընորհ մը քենէ.
Այսինքն է Էս զարնեմ հարուածը նախկին»:

ՄԼԱ.

Եւ Բալիզան կ'ըսէ. «Որդի Մալպրամիս,
Չեզ կը շնորհեմ ինչ որ ինէ խնդրեցիր:
Շուտ պիտ' երթաք Ֆրանսացիներն հարուածել:
Պիտի տանիք պարսիկ Տորիւ արքայն հոն,
Եւ Դապամոր՝ արքայն լեւդիկ: Կարենաք
Եթէ քշուել հըպարտութիւնն անոնց մեծ,

Մաս մը պիտի պարգեւեմ ձեզ իմ երկրէս,
Քերիանէն Մարքիս Հովիտը մինչեւ»:
«Տէր, շնորհակալ եմ», պատասխան կու տայ ան:
Առաջ կ'անցնի, կ'ընդունի ձօնը, երկիրն
Որուն Ֆլորի արքայն էր տէր այն ատեն:
Չայն տեսնելիք չունէր Երբեք. երբեք ան
Այն աւատին պիտի չըլլար ժառանգորդ:

ՄԼԲ.

Իր բանակին մէջէն կ'անցնի ամիրան:
Յաղթահասակ որդին կ'երթայ ետեւէն:
Տորիւ արքայն եւ Դապամոր թագաւորն
Իսկոյն մարտի կը յօրինեն երսուն գունդ.
Չիւտորներ են հրաշալի բազմութեամբ:
Առաջին գունդը կը կազմեն Բոտենդրոտք.
Անոնցմէ վերջ խոշորագլուխ Միկէններն.
Ողնայարնուն վրայ՝ կունակնուն երկայնքով
Ըստեւ ունին ճիշդ խոզերու նըմանակ:
Կը կազմեն գունդն Երրորդ Նուլլեր եւ Բլոսներ,
Իսկ չորրորդ գունդն Եսքլաւաններ եւ Բրուններ,
Եւ հինգերորդ գունդը Սորբեր եւ Սորեր.
Եւ վեցերորդ գունդը Հայեր, Մուղրիներ.
Երկրովէն կու գայ բանակն եօթներորդ.
Ութերորդ գունդը Նիգրերէ, Գրոներէ
Իններորդ գունդը, տասներորդը հըզօր
Բալիզներէ. ցեղ մ'որ չուզեց բնաւ բարին:
Որչափ երդում կրնայ ընել ամիրան
Կ'ընէ՛ յանուն հըրաշքներուն Մահմէտի
Եւ իր մարմնայն. «Ֆրանկ կարողոսն յիմար է
Որ ձին մեզի դէմ կը քըչէ: Պատերազմ

Րլլայ պիտի՝ եթէ չըտայ խոյս անկէ :
Ալ բնաւ ոսկի պըսակ պիտի չունենայ» :

ՄԼԳ.

Կը յօրինեն յետոյ ուրիշ տասը գունդ :
Առաջին գունդը կը կազմեն անգեղեայ
Քանանացիք. եկած են Վալ-Ֆուխտէն
Խոտորնակի նիթացքով. երկրորդը Թուրքեր,
Եւ երրորդ գունդը Պարսիկներ, Պեջնիքներ
Կը կազմեն գունդը չորրորդ. գունդն հինգերորդ
Սուտերայէն եւ Աւերսէն եկողներն,
Իսկ վեցերորդն՝ Որմալեւսէն, Եւզիզէն.
Գունդն եօթներորդ Սամուէլի ժողովուրդն,
Եւ ութերորդը Բրուիզցիք, իններորդ
Գունդը կլաւէրք, եւ տասներորդն ամայի
Ոկկիանցիք. ցեղ մ'որ Աստուած չի պաշտեր :
Իրենց նըման ժանտ ու ժըպիրճ մարդ չըկայ .
Ունին մորթեր կարծըր նըման երկաթի .
Ուստի գրահի՝ սաղաւարտի չունին հոգ .
Պատերազմի մէջ անողորմ են՝ կամչոտ :

ՄԼԴ.

Ամիրան տասն ուրիշ գունդեր հրամայեց :
Առաջին գունդն է սկաներէն Մալպրոսի .
Երկրորդն Հոները կը կազմեն . իսկ երրորդն
Հունգարացիք, չորրորդն Երկայն Բալդիսէն .
Հինգերորդ գունդը Պենեւսի Հովիտէն .
Մարոսցիներ են վեցերորդն, եօթներորդ
Գունդը Լեւսէն Վատրիմոյնէն, ութերորդն

Արգոյիցիք, եւ իններորդ՝ Կլարբոնցիք .
Եւ տասներորդը մօրուեղները Ֆրոնդի .
Զարմ մը որ բնաւ երբեք Աստուած չըսիրեց :
Ֆրանկ Տարեգիրք երեսուն գունդ կը թըւեն :
Բանակնին մեծ՝ ուր կը հնչեն շեփորներն :
Արիաբար կ'երիվարեն հեթանոսք :

ՄԼԵ.

Ամիրան շատ հարըստագօր անձ մըն է :
Իր առջեւէն կըրել կու տայ իր վիշապն,
Եւ Մահմէտի, Տերուականի դըրօշակն,
Եւ քրէիբուր Ապուլիինի մէկ պատկերն :
Տասը Քանան կ'երթան անոնց չորս կողմէն .
Հետ կ'երթան՝ հետ կը քարոզեն բարձրաձայն .
«Ո՛վ որ կ'ուզէ մեր դից շնորհիւ ազատիլ,
Թող աղօթէ՛ պաշտէ խոնարհ հոգիով» :
Հեթանոսները կը ծըռեն գըլուխնին,
Կը խոնարհին գետին փայլուն կորդակներն :
Կ'ըսեն Ֆրանկներն. «Վատեր, մեռնիք պիտի շուտ :
Իցի՛ւ այս օրն ամօթահար ընէր ձեզ :
Գուք, մեր Աստուած, պաշտպանեցէք կարողոսն :
Այս մարտը թող իր անունովը շահուի» :

ՄԼԶ.

Ամիրան մեծ իմաստութեամբ պետ մըն է :
Կը կանչէ իր որդին եւ գոյգ արքաներն .
«Տէր պարոններ, իմ առջեւէս պիտի՛ երթաք :
Իմ գունդերուս դուք պիտի՛ լլաք զօրագլուխ .
Լաւագոյններն երեք ինծի կը պահեմ ,

Թուրքերը նախ, Օրմալցիները երկրորդ,
 Եւ հսկաները Մալպրոսի՝ իբր երրորդ:
 Պիտի՝ լլան հետս Ոկկիանի կտրիճներն.
 Կարոլոսի եւ Ֆրանկներուն դէմ անոնք
 Պիտի կռուին. կայսրն եթէ հետըս մրցի,
 Գլուխը պիտի թոցընեմ իր ուսերէն:
 Արդարութիւնն այս պիտի լլայ, գիտնայ թող»:

ՄԼԵ.

Մեծվայելուչ են բանակներն, եւ չքնաղ
 Մարտի գունդերն. անոնց մէջտեղը չըկայ
 Ոչ լեռ ու ձոր, ոչ բլուր ու ծառ, ոչ անտառ
 Ուր կարենայ գունդ մը սքողիլ ու սաքրիլ.
 Բաց գետինին վրայ կ'երեւան հոլանի:
 Եւ Բալիզան կ'ըսէ. «Օն, իմ հեթանոսք,
 Քշեցէք ձիանը ի խնդիր գուպարի»:
 Հողեփեռնեան Ամբոսի ձեռքն է դրօշն.
 Հեթանոսները կը գոչեն «Պրեսիէօզ»:
 Կ'ըսեն Ֆրանկներն. «Այսօր ձեզ գրողը տանէք»:
 Եւ բարձրաձայն կ'աղաղակեն «Մոնժուա»:
 Կայսրը կու տայ հնչեցընել շեփորներն,
 Եւ փղոսկրէ փողն՝ հնչուն՝ վըճիտ քան ամէնքն:
 Հեթանոսները կ'ըսեն. «Պերճ են՝ շըքեղ
 Կարոլոսի մարդիկը. մարտ մը պիտի
 Մենք ունենանք տաժանելի՝ մոլեգին»:

ՄԼԸ.

Մեծանիստ է դաշտն ու երկիրը՝ լայն, մերկ:
 Սաղաւարտներն ոսկիակուռ քարերով

Կը շողշողան, եւ ասպարներ, ոսկեհուռ
 Լանջապաններ եւ սըւիններ ու դրօշներ
 Հաստատուած ծայրն երկաթներուն: Կը հնչեն
 Շեփորաներն, եւ ձայն ունին ջինջ՝ յստակ,
 Եւ փղոսկրէ փողը կու տայ նշանն յարձակման:
 Իր հարազատը կը կանչէ ամիրան:
 Ֆլորեսէի արքայն՝ անուն Կանաբեւ,
 Երկիրն ասոր ձեռքն էր մինչեւ Վալ Սերէ:
 Կարոլոսի գունդերն անոր ցոյց կու տայ.
 «Տեսէք գովեալ Ֆլորանսայի հպարտութիւնն:
 Կ'երիվարէ կայսրը խըրոխտ սիգութեամբ:
 Ետեն է ան այն ծերերով միասին՝
 Որ մօրուքնին՝ ձերմակ զերդ ձիւն սառի վրայ՝
 Լանջապաններն ի վար ձըզեր են բոլոր.
 Անոնք աղէկ պիտի զարնեն սուր ու տէգ:
 Պիտ՝ ունենանք մարտ մը դժնէ՝ կատաղի.
 Ոչ որ նրմանն երեք տեսած պիտի լլայ»:
 Հեռուն՝ հանդէպ իր բանակին՝ հեռագոյն
 Քան զերծըւած գաւազանի մը նետուածքն,
 Ինք Բալիզան կ'երիվարէ: Կը գոչէ.
 «Հեթանոսներ, եկէք, զի ես պիտի երթամ
 Շիտակ ճամբէն»:
 Ան շողացուց իր սըւինն,
 Եւ ծայրն անոր Կարոլոսի դարձուց դէմ:

ՄԼԹ.

Կարոլոս Մեծն երբ կը տեսնէ ամիրան,
 Վիշապը, դրօշն եւ նըշանակն, եւ որքան
 Ահեղ է ոյժն Արաբներուն, եւ ինչպէս
 Ամբողջ գաւառը կը ծածկեն՝ թողլով դուրս
 Միայն գետինը՝ զոր բունը է ինքնին,

Կ'աղաղակէ Ֆրանսայի թագաւորն.
 «Գուք Ֆրանսացի պարոններ, լաւ ճորտեր էք.
 Գուք տոկացիք այնքան անեղ մարտերու:
 Հեթանոսաց նայեցէք, ժանտ են եւ վատ:
 Բոլոր իրենց կրօնքն իրենց չ'արժեր մէկ դանգ:
 Եթէ իրենց թիւը շատ է, տեսարք, ինչ փոյթ:
 Ո՛վ չ'ուզեր հետըս գալ՝ թող շուտ հեռանայ»:
 Խըթաններովն յետոյ իր ձին կը խըլթէ.
 Տենկենդուր չորս անգամ ցատքեց ու խայտաց:
 Կ'ըսեն Ֆրանկներն. «Այս թագաւորը քաջ է:
 Յառաջ, արի՛. քեզ չենք թողուր մենք երբեք»:

ՄԽ.

Օրը պայծառ էր, արեգակը փաղփուռ:

Սքանաղ գունդերն ու բանաթները՝ ձրգոր:
 Կը յարձակին յառաջապահք: Կոմս Ռաբէլ
 Եւ Գինըման կը ձրզեն ժիր ձիերնուն
 Սանձերն արծակ եւ կը խըթեն պնդապէս,
 Եւ կը թողուն որ սըլանան քառատրոփ.
 Կ'երթան զարնել սըւլիններով սայրասուր:

ՄԽԱ.

Կոմսը Ռաբէլ ասպետ մըն է անվեհեր:
 Խըթելով ձին խըթաններով ոսկեղէն
 Կ'երթայ զարնել Տորլեւ՝ պարսիկ թագաւորն.
 Հարուածին չեն տոկար ասպար՝ լանջապան.
 Իր ոսկեղէն սըւլինը փորն է խոթեր,
 Կը փոէ տապաստ փոքրիկ թուփի մը վըրայ:

Ֆրանսացիք կ'ըսեն. «Օգնէ՛ մեզ Աստուած:
 Կարլ իրաւունք ունի, պէտք չենք թողուլ զինք»:

ՄԽԲ.

Գինման Լեւդիկ արքային դէմ կը մըցի:
 Ծաղկենըկար վահանն անոր փշրեր է.
 Կը բըզբոտէ լանջապանակն, եւ իր վառն
 Ամբողջ անոր մարմինէն ներս կը մըլտէ,
 Եւ թող խնդան կամ լան՝ գետին կը փըռէ:
 Այս հարուածին Ֆրանսացիք կը գոչեն.
 «Պարոններ, օ՛ն զարկէք, եւ մի՛ դանդաղիք:
 Կարլ իրաւունք ունի դժխեմ ազգին դէմ.
 Արդար դատի համար ընտրեց մեզ Աստուած»:

ՄԽԳ.

Մալպրամիս ձի մը կը հեծնէ սպետափառ:
 Ֆրանկ հոծոյթին մէջ կը մըլտէ ինքզինք:
 Մէկէն միւսին կ'երթայ տաւով մեծ հարուած,
 Եւ մեռելի վըրայ մեռել կը դիգէ:
 Նախ առաջին կ'աղաղակէ Բալիգան.
 «Ո՛վ պարոններ, երկար ատեն մուռցի ձեզ:
 Տեսէք որդիս, կ'ուզէ գտնել Կարոլուն:
 Ո՛րքան պարոն կը զգետնէ իր զէնքերով:
 Ես չեմ խնդրեր քաջ մը իրմէ աւելի.
 Իրեն հատու ձեր սուլիններով օգնեցէք»:
 Այս խօսքերուն վրայ կը խուժեն հեթանոսք:
 Կարծր հարուածներ կը գահեն, մեծ է նախձիրն:
 Հըրաշալի է պատերազմը եւ ծանր.
 Ոչ առաջ ոչ վերջն եղաւ մարտ մ'այնքան ժանտ:
 Ռուանի Երգը

ՄԽԳ.

Խիզախ՝ գունդերն ու բանակները մեծ են:
 Մարտի բոլոր վաշտերն իրար են եկած:
 Հեթանոսները հրաշալի կը զարնեն:
 Տէր իմ, այնքան բուններ կոտորած երկուքի.
 Այնքան սպարներ ջախջախուած, այնքան քակ-
 [ուած
 Լանջապաններ. ծեփ է գետինն անոնցմով,
 Եւ դաշտի խոտը որ կանանչ է եւ նուրբ

 Ամիրան իր հըպատակաց կը գոչէ:
 «Օ՛ն պարոններ, քրիստոնէից զարկէք շեշտ»:
 Ճակատամարտը դըժընդակ է, կամչոտ:
 Չեղաւ առաջն ու վերջն ատանկ ահեղ մարտ:
 Մինչեւ զիշեր պիտի տեսէ անդադար:

ՄԽԵ.

Իրեններուն կը պաղատի ամիրան.
 «Ջարկէք, ատոր համար եկաք, հեթանոսք:
 Չեզի պիտի ազնիւ՝ չքնաղ կիներ տամ.
 Չեզ աւատներ, ձեզ կալուածներ, երկիրներ»:
 «Այդպէս ընենք պիտի» կ'ըսեն հեթանոսք:
 Անոնց ուժգին ոյժով՝ թափով զարնելէն
 Չարդուփըշուր կ'ըլլան անթիւ սըւիններ.
 Կը քաշեն այն ատեն հարիւր հազար սուր:
 Ահա խառնուրդը ցաւազին՝ քասքնելի.
 Թէ պատերազմն ինչ է՝ զիտէ մէջն եղողն:

ՄԽԶ.

Կարողոս կայսրը կ'աղաչէ Ֆրանկներուն.
 «Տէր պարոններ, ձեզ կը սիրեմ, վըրանիդ
 Հաւատք ունիմ. դուք ինձ համար մըղեցիք
 Պատերազմներ այնքան, առիք երկիրներ,
 Շոպեցիք թագն արքաներու. քաջ գիտեմ
 Որ կը պարտիմ ձեզի անոնց տըրիտուրն.
 Այսինքն է իմ մարմինս, հողեր ու գանձեր:
 Վըէժն առէք ձեր որդիներուն, վըէժը ձեր
 Եղբայրներուն, ժառանգներուն համօրէն,
 Որ սպանուեցան առջի զիշեր Ռոնսըւոյ:
 Հեթանոսաց դէմ՝ իրաւունքս գիտէք»:
 Կ'ըսեն Ֆրանկներն. «Արքայ, իրաւ է՝ սաճնիդ»:
 Եւ կան քրսան հազար հոգի իր չորս դին,
 Որ միաձայն կ'երդնուն թէ մահ՝ անձկութիւն
 Իրմէ պիտի երբեք զիրենք չըզատէ.
 Հոն պիտ' ամէնքը գործածեն տէգերնին:
 Անմիջապէս կը հարուածեն սուրերով:
 Աքանչելապէս կատաղի է պատերազմն:

ՄԽԷ.

Դաշտին մէջէ կ'երիվարէ Մալպրամիս:
 Ֆըրանսացոց կու տայ ահեղ կոտորած:
 Եւմս դուքսն անոր կը նայի խորխտ նայուած.
 Եւ քաջաբար կ'երթայ անոր զարնելու: [քով,
 Պատուեր է մորթն անոր սպարին, զըրահին
 Երկու վտաւաւը խորտակեր. կը մըլիէ

Իր դեղին դրօշն ամբողջ անոր մարմնոյն մէջ,
Եւ անհամար ուրիշներու միջեւ զայն
Դիպթաւալ տապաստ գետին կը զլորէ:

ՄԽԸ.

Ամիրային եղբայրն՝ արքայն Կանաբեւ՝
Խըթաններով կը խըթէ ձին ուժգնակի:
Սուրը քաշեր է, գունդն անոր բիւրեղ է:
Սաղաւարտին վրայ կը զարնէ Նեմս դուքսին...
Ջայն կը փշրէ երկու կէտի, կը կտրէ
Իր պողպատեայ սուրով անոր հինգ կապերն —
Ոչ մէկ բանի չի ծառայեր գլխանոցն —
Կը ճեղքէ զարդն անոր մարմինը մինչեւ,
Եւ կը ձրգէ անկէ կըտոր մը գետին:
Հարուածը կարծր է դուքսն անկէ սարսեցաւ:
Ահա իյնայ պիտի, կ'օգնէ բայց Աստուած:
Չոյգ թեւերով կը բռնէ վիզը ձիուն:
Եթէ անգամ մըն ալ կրկնէ հեթանոսն,
Ազնիւ ճորտին մահն անկասկած է: Կու գայ
Ֆրանսայի կայսրը Կարոլոս օգնութեան:

ՄԽԹ.

Անհրնարին տագնապի մէջ է Նեմս դուքսն.
Եւ հեթանոսը կը շտապէ կրկնելու,
Կ'ըսէ իրեն Կարոլոս. «Լիրբ, քեզ ի վնաս
Բանըւեցար դուն ասոր հետ»: Անվեհեր
Կ'երթայ զանի հարուածելու. կը փշրէ
Հեթանոսին վահանը՝ զայն սրտին վրայ

Ջախջախելով. կը խորտակէ զըրահին
Վերտերն, ու զայն տապաստ գետին կը փռնէ
Դիպթաւալ, կը մընայ թամբը դատարկ:

ՄԾ.

Կարոլոս մեծ արքայն ցաւով կը լեցուի
Երբ իր առջեւ կը տեսնէ Նեմսը խոցուած
Եւ ջինջ արիւնն որ կը հոսի խոտին վրայ:
Կ'ըսէ անոր՝ անոր վըրայ ծըռելով.
«Գեղեցիկ տէր Նեմս, ձիդ քովէս քըշեցէք:
Մեռած է ժանտը որ ըզքեզ կը նեղէր.
Այս անգամ սուինս իր մարմնոյն մէջ մըլեցի»:
Դուքսը կ'ըսէ. «Յոյսը վրանիդ է, ո՛վ տէր.
Եթէ ապրիմ՝ ոչինչ պիտի կոսընցնէք»:
Յետոյ ամէն սիրով՝ ամէն հաւատքով
Անոնք կ'երթան քով քովի. հետը իրենց
Քըսան հազար Ֆըրանսացի. չըկայ մէկն
Որ չըզարնէ եւ չըճեղքէ՝ չըկտրէ:

ՄԾԱ.

Դաշտին մէջէ կ'երիվարէ ամիրան:
Գինըման կոմսը զարնելու կ'երթայ ան:
Սրտին վըրայ կը ջախջախէ սպարը ջինջ,
Ջրահին կարերը կը քակէ, կը բանայ
Կուրծքն երկուքի, եւ երագոտն իր ձիէն
Թաւալազլոր դի ցուրտ գետին կը փռնէ:
Կը զըրաւէ յետոյ Լորան, Գեբոյին
Եւ ծեր Ռիշա՛ Նորմաններուն պետն ու տէրն:

Հեթանոսները կը գոչեն. «Պրեսիէօզ»
 կ'արժէ իր գինն: Հեթանոսներ, զարկէք, օ՛ն,
 Ունինք մեզի պաշտպան մը, մոյթ մ'ու նեցուկ»:

ՄԾԲ.

Գեղեցիկ է տեսնել արաբ այրուծին,
 'ԻՈկկիանի եւ Արգոյլի եւ Բասկլի,
 Ինչպէս իրենց սըւիններով կը զարնեն:
 Եւ Ֆրանսացիք ընկրկիլ չեն մըտածեր:
 Հեթանոսներ, Ֆրանկներ անթիւ կը մեռնին:
 Կը մոլեգնի մարտը մինչեւ իրիկուն:
 Ֆըրանսացի պարոններ ո՛րչափ մեռած:
 Ո՛րչափ սուգեր դեռ մինչեւ վերջ գտնէ մարտն:

ՄԾԳ.

Կը զարնեն շատ աղէկ Ֆրանկներն՝ Արաբներն:
 Ո՛րքան կորդակ փշրած, սըւին՝ սըբըւած:
 Ով որ տեսնէր այն շարգուփշուր վահաններն,
 Ով որ լըսէր ջինջ զրահներուն շրկահիւնն,
 Ասպարներուն սաղուարաններուն դէմ կոփիւնն,
 Ով որ տեսնէր ասպետներուն տապալիլն,
 Եւ թառանչելն այնքան մարդոց ու մեռնիլն
 Ինկած գետին, պիտի յիշէր ցաւ մը մեծ:
 Ծանրը է այս պատերազմին դիմադրել:
 Ապուլիսին, Տերուզանին, Մահմէտին
 Կը պաղատի ամիրան. «Տէր աստուածներ,
 Ես ձեզ երկար ծառայեցի. ձեր բոլոր

Պատկերներն ես պիտի շինեմ զուտ ոսկի»:

Իր մէկ մտերիմն առջին կու գայ՝ Գեմալփին.
 Կ'ըլլայ գուժկան բօթաբեր սեւ լուրերու:
 Ան կ'ըսէ. «Մեծ աղէտ մը, տէր Բալիգան,
 Հասաւ վրանիս. կորսնցուցիք Մալպրամիս՝
 Ձեր որդին, նոյնպէս եղբայրնիդ՝ Կանաբէւ.
 Զոյգ Ֆրանկ անոնց յաղթելու բախտն ունեցան:
 Երկուքէն մին կարողոս կայսրն է կարծեմ.
 Բարձրահասակ պարոն մըն է՝ քաջագոր.
 Ձերդ ասպրիլի ծաղիկ ճերմակ է մօրուքն»:
 Կորդակին տակ կը ծըռէ գլուխն ամիրան.
 Կը մթնէ դէմքն, այնքան սաստիկ է իր ցաւն,
 Որ քիչ մընաց պիտի մեռնէր շանթահար:
 Անըբրծովեայ Յանգլեւն իրեն կանչեց ան:

ՄԾԴ.

«Առաջ եկէք, Յանգլեւ, կ'ըսէ ամիրան:
 Բաջ մըն էք դուք եւ մեծապէս մըտացի.
 Ես ձեր խորհուրդն առած եմ միշտ: Ձեր կարծիքն
 Արաբներուն եւ Ֆրանկներուն վրայ Խ՛նչ է.
 Այս մարտին մէջ պիտ' ունենանք յաղթութիւն»:
 Եւ ան կ'ըսէ. «Բալիգան, դուք մեռած էք.
 Ձեր աստուածները ձեզ պիտի չազատեն:
 Գոռոզ է կայսրն ու իր մարդիկը կտրիճ:
 Մարտի մէջ այդքան խիզախ ցեղ չեմ տեսած:
 Բայց դուք փութով ձեզ օգնութեան կանչեցէք
 Ոկկիանցիք, Թուրքերն, Ենփրուներ, Արաբներն
 Եւ Հսկաներն. օ՛ն, ըլլալիքն ըլլայ թող»:

ՄԾԵ.

Լանջապանին վըրայ է փոեր ամիրան
 Մօրուքը ճեփ ճերմակ փուշի ծաղկի պէս.
 Ինչ որ ըլլայ պիտի՝ չ'ուզեր ծածկըւի:
 Վըճիտ ձայնով փող մը բերանը կ'առնէ.
 Կը փըչէ այնքան՝ որ լսեցին հեթանոսք.
 Կը խմբուին գունդերն ամբողջ դաշտին մէջ:
 Ոկկիանցիք կը վըրընջեն կը խանչեն,
 Արգոյիցիք շուներու պէս կը թնձկան:
 Ֆրանկ կը փնտռեն եւ ինչպիսի՛ ժպրհուրթեամբ.
 Հոծոյթէն ներս կը թափանցեն, կը կոտրեն
 Կը փեռեկեն. փութանակի նոյնհետայն
 Եօթը հազար հոգի գետին կը փըռեն:

ՄԾԶ.

Կոմսն Օժիէ վատութիւն բնաւ չըճանչցաւ.
 Բնաւ լաւագոյն ճորտ չըհագաւ լանջապան.
 Երբ ֆրանսական ճակտին բեկումը տեսաւ,
 Կանչեց փութով թիբեռին՝ դուքսն Արգոնի,
 Ժողըրան կոմսն եւ Գոփրետոսն Անժուի:
 Կարողոսին խրախոյս կարդաց խորխտակից.
 «Տեսէք տեսէք հեթանոսներն ինչ կերպով
 Կը սպաննեն քու մարդիկըդ. քաւ, մի՛ լիցի
 Որ ձեր գըլուխը թագ կըրէ՝ եթէ դուք
 Չառնէք իսկոյն վըրէժը ձեր ամօթին»:
 Չըկայ ոչ ոք որ բառ մ'իսկ տայ պատասխան:
 Կը խթեն ամէնքը ձիերնին, կը պարսեն

Խորը զանոնք. կը սըլանան զարնելու
 Որոնք եւ ուր ալ որ իրենց հանդիպին:

ՄԾԷ.

Աքանչեւապէս կը զարնէ մեծ կարողոսն,
 Եւ դուքսը Նեմս, Գանիացին Օժիէ
 Եւ դրօշակիրը Գոփրետոսն Անժուի:
 Գանիացի Օժիէն քաջ է անգոյգ:
 Կ'արձակէ ձին բոլոր թափով, կը վարէ
 Կ'երթայ զարնել վիշապակիրը անանկ
 Մէկ հարուածով, որ հոն գետին կը փըռէ
 Թագաւորին դրօշը՝ վիշապն՝ Ամբուռն:
 Բալիգան իր վառը ինկած կը տեսնէ
 Եւ Մահմէտի դրօշն անարգուած. ամիրան
 Ընդնշմարել կը սկըսի այն ժամանակ
 Որ անիրաւ է ինք, իրաւ՝ կարողոս:
 Տեղի կու տան Արաբիոյ հեթանոսք.
 Կարողոս իր Ֆըրանսացւոց կը գոչէ.
 «Օ՛ն Ատուծոյ համար ըսէք ինձ, ճորտեր,
 Եթէ պիտի օգնէք ինձի»: Պատասխան
 Կու տան Ֆրանկներն. «Ինչո՞ւ համար կը հարցնէք.
 Կրուժան է ան որ չի զարներ սատկապէս»:

ՄԾԸ.

Օրը կ'անցնի, կը մօտենայ իրիկունն:
 Հեթանոս՝ Ֆրանկ կը հարուածեն սուրբով:
 Չոյգ բանակներն յօրինողները քաջ են:
 Անոնք բնաւ չեն մոռնար իրենց խրախոյսներն:
 Ինք ամիրան կ'աղաղակէ. «Պրեսիէօզ».

Եւ կարողոս համբաւաւոր «Մոնոտուան»:
 Բարձր ու վրճիտ ձայնէն իրենց մէկըզմէկ
 շանչցան անոնք. մօտեցաւ մէկը միւսին
 Գաշտին մէջ. տուին առին ահեղ հարուածներ
 Նըկարագարդ վահաններուն վրայ իրենց:
 Լայն գինդերուն տակ կը փշրին երկուքն ալ.
 Կը պատըռտին զոյգ զրահներուն քրզանցներն,
 Բայց իրարու մարմինին չեն հասած գետ:
 Թամբակալները կը փրթին, կը շրջին
 Թամբերը, վար կ'իյնան երկու արքաներն....
 Արագապէս կը կանգնին վեր եւ ուղղորդ,
 Խիզախօրէն սուրերն իրենց կը քաշեն:
 Այս պատերազմը չի կրնար խափանուիլ:
 Հնար չէ առանց մարդու մահուան վերջանայ:

ՄԾԹ.

Շատ քաջ է քաղցըր Ֆրանսայի կարողոսն,
 Եւ ամիրան անկէ չունի վախ ու զող:
 Կ'ուղղեն իրենց սուրերը մերկ՝ հոլանի,
 Եւ վահաննուն վրայ կու տան մեծ հարուածներ:
 Անոնց մորթերն ու տախտակներն երկկարգան
 Կը կտրատին, կ'իյնան գամերն ու կ'ըլլան
 Գինդերը շարդ ու փըշուր. ետքը մերկ մերկ
 Լանջապանները կը ծեծեն իրարու.
 Իրենց փայլուն զրահէն կայծեր կը փրթին:
 Այս կռիւը չի կրնար գտնել վերջ՝ մինչեւ
 Որ մին կամ միւսը չըճանչնայ իր յանցանքն:

ՄԿ.

«Մէջըդ մըտիր, կարու, կ'ըսէ ամիրան.
 Որոշում տուր զղջումըդ ինձ յայտնելու:
 Յիրաւի, դուն ըսպաննեցիր իմ զաւակս,
 Եւ անիրաւ է քու պահանջդ իմ երկրիս:
 Եղիր իմ ճորտըս.
 Եկուր մինչեւ Արեւելք իբր իմ ծառաս»:
 Եւ պատասխան կու տայ անոր կարողոս.
 «Ատ պիտի 'լլար՝ ըստ իս՝ խիստ մեծ անարգանք:
 Հեթանոսի մ'հաշտութիւն՝ սէր չընործել
 Պարտք չունիմ ես. ընդունէ կրօնքն՝ որ Աստուած
 Մեզ կը յայտնէ, քրիստոնեայ կրօնքն. իսկոյն ես
 Պիտի սիրեմ քեզ. եւ յետոյ ծառայէ՝
 Խոստովանէ ամենագոր թագաւորն»:
 Եւ Բալիգան. «Շատ գէշ քարոզ մը կու տաս»:
 Կը սկըսին այն ատեն զարնել սուրերով:

ՄԿԱ.

Ամիրան մեծ ունի կորով՝ արութիւն:
 Կարողոսի թուխ պողպատէ սաղուարտին
 Կ'իջեցընէ, զայն կը ճեղքէ կը փշրէ
 Գլխուն վըրայ. սայրը կ'իջնէ մինչեւ մագն,
 Ափ մը լեցուն եւ աւելի միս կ'աննէ.
 Ոսկորը մերկ կը մընայ. կարւ կ'երերայ,
 Մագ մնաց իյնար: Բայց Աստուած չ'ուզեր որ ան
 Ըսպաննուի կամ պարտուի: Սուրբ Գաբրիէլն
 Իրեն եկեր է, եւ իրեն կը հարցնէ.
 «Մեծ թագաւոր, ի՞նչ է զոր դուն կ'ընես արդ»:

ՄԿԲ.

Հրեշտակին սուրբ ձայնն աննելով կարողոս՝
Ա՛լ չի վախնար, իր չըմեննիլը գիտէ:
Կը ստանայ ոյժ եւ քաջալեր, հմտութիւն:
Ֆրանսայի սրով ամիրայիս կը զարնէ:
Անոր սաղուարտը կը փշրէ հոն ճիշդ՝ ուր
Պերճ ակունքները կը շողան. կը բանայ
Գանկն, եւ ուղեղը կը վայթի, կը ճեղքէ
Գըլուխն ամբողջ ճերմակ մօրուքը մինչեւ,
Եւ անարգել՝ դի ցուրտ գետին կը փրոնէ:
Կը գոչէ. «Մոն - ժուա», որ քոմն հաւարուին:
Եկաւ հասաւ Դեմօ դուքսը ձայնն աննելուն.
Մեծ թագաւորը կը հեծնէ Տենկենդուրն:
Հեթանոսները կը փախչին, մընալնին (նուն:
Զուգեր Աստուած. Ֆրանկներն հասան փափագ.

ՄԿԳ.

Աստուծոյ կամքն է, կը փախչին հեթանոսք:
Կը հալածեն Ֆրանկները՝ կայսրն հետերնին:
Կ'ըսէ արքայն. «Տեալք, վրէժն առէք ցաւեր,
Որպէս զի ձեր կամքն ու սրտերը բացուին, (նուզ,
Զի այս առտու ես ձեր արցունքը տեսայ):
Կու տան Ֆրանկները պատասխան. «Տէր արքայ,
Այդպէս ընենք պիտի»: Ըստ իր կրցածին
Կ'իջեցընէ ամէն ոք մեծ հարուածներ:
Կը պրծին հոն եղողներէն շատ քիչեր:

ՄԿԴ.

Աստուիկ է տաքը, եւ փոշին կ'ամպանայ:
Փախստեաները կը նեղեն Ֆրանսացիք:
Կը հալածեն զանոնք մինչեւ Սարակոս:
Բրամիդոյին բարձր աշտարակն է ելեր.
Հետն են կըղեր՝ կանոնիկոս սուտ կրօնքին՝
Զոր չըսիրեց երբեք Աստուած. անոնք չեն
Զեռնադրուած եւ ոչ խուզած մագերնին:
Արաբներուն երբ մեծ բեկումը տեսաւ,
Բարձրը ձայնով կ'աղաղակէ. «վայ մեզ, ա՛հ,
Ազնիւ արքայ, ահա պարտուած՝ մեր մարդիկն.
Անարգաբար ըսպանուեր է ամիրան»:
Երբոր Մարսիլ զայն կը լըսէ՝ կը դառնայ
Պատին, աչքերը կը թափեն արցունքներ,
Գլուխը կ'իյնայ. ցաւէն մեռաւ անիկա,
Ճմլըւելով չարչարանքի բեռան տակ:
Ան իր հոգին կու տայ աւանդ դեւերուն:

ՄԿԵ.

Հեթանոսները մեռեր են
Եւ կարողոս ճակատամարտը շահած:
Կործաներ է Սարակոսի դրանդիներն.
Գիտէ թէ ներսը պաշտպանող ոչ ոք կայ:
Կ'առնէ քաղաքն. իր գունդերն հոն կը մտնեն.
Եւ իբր յաղթող այն գիշերն հոն կ'անցընեն:
Պերճութեամբ լի է ալեւոր թագաւորն:
Աշտարակներն անոր յանձնեց թագուհին,
Տասը մեծերն եւ յիսուն հատ փոքրիկներն:

Լաւ կատարած կ'ունենայ որ եւ է գործ՝
Եթէ գործողն Աստուած ունի օգնական:

ՄԿԶ.

Օրը կ'անցնի, գիշերն եկեր է: Պայծառ
է լուսընկան, եւ աստղերուն փայլը ջինջ:
Կարողոս կայսրը Սարակոսը առաւ:
Բոլոր քաղաքն հազար Ֆրանկներ կը քրքրեն:
Ժողովարան, մզկիթ. ամէն կուռք՝ պատկեր
ձօկաններով՝ տապարներով կը փշրեն.
Պիտի չըմնայ հոն վհկութիւն, դիւթութիւն:
Կարլ Աստուծոյ կը հաւատայ, ծառայել
Կ'ուզէ իրեն. եպիսկոպոսը կ'օրհնեն ջրերն:
Հեթանոսները մկըրտարան կը բերեն.
Կարողոսի դիմադրող որ եւ է մարդ
Արքայն կու տայ կախել՝ այրել կամ սպաննել:
Աւելի քան հարիւր հազար հոգիներ
Մըկրտուեցան քրիստոնեաներ ճշմարիտ.
Բայց թագուհին՝ ոչ. նէ պիտի գերուհի
Տարուի քաղցրիկ Ֆրանսա. արքայն կը ցանկայ
Որ նէ սիրով դառնայ բարի հաւատքին:

ՄԿԷ.

Յայզը կ'անցնի, կը ծագի օրը վըճիտ:
Սարակոսի աշտարակաց մէջ արքայն
Պահապան զօրք կը զետեղէ. հոն թողուց
Լաւ փորձըւած՝ ընտիր հազար ձիաւոր.
Անոնք քաղաքն յանուն կայսեր կը պահեն:
Կը հեծնէ ձին արքայն. կ'ընեն նոյն նըման

Եւ իր մարդերն ու թագուհին. կը տանի
Զայն գերուհի. բայց իրեն չ'ուզեր ընել
Բայց թէ միայն բարիք: Անոնք կը դառնան
Լի ցնծութեամբ եւ պերճութեամբ: Կը գրաւեն
Բանի Ներքոնը եւ կ'անցնին: Կը հասնի
Արքայն Պորտոյ՝ քաղաքը պերճ՝ հոյանուն.
Սուրբ Աւերիհի խորանին վրայ կը դընէ
Փըղոսկրէ փողը՝ լի ոսկի դըրամով.
Ուխտաւորները զայն դեռ հոն կը տեսնեն:
Կ'անցնի Ժիրոնտն հոն գըտած մեծ նաւերով:
Մինչեւ Բըլէյ կը տանի թոռն, Ուլիէրն՝
Ագնիւ ընկերն անոր, ւարհի դիտապետն,
Որ իմաստուն եղաւ եւ քաջ: Կնել տուաւ
Ճորտերն երէք դազաղներով ըսպիտակ
Ի Աէն-Ռոմէն. հոն կը հանգչին արիներն.
Էին եւ իր Անուանց գանոնք յանձնեցին:
Կայսրը կ'անցնի հովիտներէ, լեռներէ.
Մինչեւ Էքս ոչ մի տեղ չ'ուզեր կանգ առնել:
Ատաիճանին վըրայ կ'իջնէ վերջապէս:
Երբոր հասաւ արքայական իր պալատն,
Հրեշտակներու ձեռքով իրեն կը կանչէ
Բաւարացի ու Սաքսոն իր դատողներն,
Ու Լոռնցիք, Պոատուէններ, Ֆրիսոններ,
Բըրետոններ եւ Նորմաններ եւ Ֆրանկներ,
Որ կը գըլեն ամէնքն իրենց մտացութեամբ:
Գանելոնի դատն այն ատեն կը սկըսի:

ՄԿԸ.

Սպանիայէն վերադարձաւ Կարողոս:
Էքս կու գայ՝ գահը գերընտիր՝ Ֆրանսայի:

Կ'ելլէ պալատ, ան սըրահէն մըտաւ ներս:
 Ահա կու գայ Աւդէ, չքնաղ օրիորդն,
 Եւ արքային կ'ըսէ. «Ուր է Ռոլան պետն,
 Որ երդուընցաւ ինձ գիտ իրեն կին առնել»:
 Կարողոտի վըայ կը խուժեն ցաւ՝ յուզում:
 Ճերմակ մօրուքը կը քաշէ՝ կը փղձկի.
 «Քոյր, սիրելի, մեռել մ'ինէ կ'ուզես դուն:
 Քեզ լաւագոյն մը պիտի տամ փոխարէն:
 Լուրդովիկոս, ասկէ լաւ խօսք չունիմ քեզ:
 Որդիս է, ան պիտի վարէ իմ չուերս»:
 Եւ Աւդէ. «Ինչ արտասովոր խօսք է այդ.
 Ատտուած չընէ, չընեն սուրբերն, հրեշտակներն
 Որ Ռոլանէն վերջ ետ մընամ կենդանի»:
 Կը տժգունի, կայտեր առջեւ կ'իյնայ վար:
 Նէ կը մեռնի անմիջապէս. թող Ատտուած
 Ոգորմի իր հոգւոյն: Ֆըրանկ պարոններն
 Օրիորդին վըրայ կու լան եւ կ'ողբան:

ՄԿԹ.

Իր վախճանին գընաց Աւդէն գեղեցիկ:
 Արքայն մարած կը կարծէ գայն, կը ցաւի
 Վըրան, կու լայ. բռնած անոր ձեռքերէն՝
 Կը վերցընէ. ուտերուն վըայ կ'իյնայ գլուխն:
 Երբ կը տեսնէ կայսրը թէ նէ մեռած է,
 Իսկոյն կանչել կու տայ չորս հատ կոմսուհի:
 Կուտաններու վանք մը գանի կը տանին.
 Գիշերն ի բուն մինչեւ առտու կը հօկեն.
 Զայն սեղանի մը տակ մեղմով կը թաղեն:
 Արքայն ըբաւ անոր մեծ շուք ու պատիւ:

ՄՀ.

Էքս դարձաւ կայսրը: Գանելոն դըրուժանն
 Երկաթակուռ շղթաներով կաշկանդուած՝
 Քաղաքին մէջ է՝ պալատին ճիշդ դիմաց:
 Զանի ցիցի մըն են կապեր գերիններն.
 Կը կապեն ձեռքն եղջերուի խրացներով.
 Գաւազանով՝ ձողերով գայն կը ծեծեն:
 Ուրիշ բարի գործի չեղաւ արժանի:
 Մեծ ցաւով հոն կը սպասէ իր վըճիռին:

ՄՀԱ.

Վիպասանաց հին երգին մէջ գրուած է
 Թէ կանչեց շատ երկիրներէ Կարողոս
 Ճորտերն. անոնք Էքս հաւաքուած են մատուռն:
 Հանդիսաւոր տօնի մը օրը շըքեղ,
 Կ'ըսեն շատեր թէ պարոն սուրբ Սեղբեսարի:
 Այն ժամանակ կը սկըսի դատն, եւ ահա
 Մատնտու՝ դուժ Գանելոնի պատմութիւնն:
 Կայսրը գանի քաշել տըւաւ իր առջին:

ՄՀԲ.

«Տէր պարոններ, ըսաւ արքայն Կարողոս,
 Ըստ օրինաց դատեցէք ինձ Գանելոնն:
 Բանակին մէջ հետըս եկաւ Սպանիա:
 Ինէ շուպեց քրտան հազար Ֆրանկներէս,
 Եւ թոռո՝ գոր ալ պիտի չտեսնէք, Ոլիւէրն՝
 Արին, ազնիւն, եւ երկվեցեակ պարոններն,

Անոնք մատնեց ան դըրամի փոխարէն»:
 Եւ Գանեւուն կ'ըսէ. «Ամօթն իմ վըրաս,
 Եթէ ծածկեմ: Ռուան նենգած էր ինծի
 իմ ոսկիիս, իմ ինչքերուս մէջ, եւ ես
 փնտռեցի մահն ու կործանումը անոր:
 Չեմ ընդունիր թէ մատնութիւն ըլլայ հոն»:
 Ֆրանկներն ըսին. Պիտ' ատոր վրայ խորհինք
 [մենք]:»

Մ 2 Գ.

Թագաւորին դէմն է կեցած Գանեւուն:
 Մարմինն առոյգ է, դէմքը լաւ ունի գոյն.
 Եթէ աննենգ ըլլար՝ դուն քաջ մը պիտի
 կարծէիր հոն տեսնել: Աշուին դարձուցած
 կը նայի իր դատաւորաց՝ Ֆրանկներուն,
 Եւ երեսուն ազգականաց որ քոյն են.
 Կ'աղաղակէ յետոյ ուժգին՝ բարձրաձայն.
 «Ինձ, պարոններ, լսեցէք ի սէր Աստուծոյ:
 Տեարք, ես կայսեր հետ բանակին մէջ եղայ:
 Ծառայեցի իրեն ամէն հաւատքով՝
 Ամէն սիրով: Ռուան իր թուն ատեց զիս,
 Եւ զիս մահուան դատապարտեց եւ ցաւի:
 Դոկըւեցայ դեսպան Մարսիլ արքային.
 Ճարտարութեամբս յաջողեցայ ազատիլ:
 Քաջ Ռուանին, Ոլիւէրին ու բոլոր
 Ընկերներուն եւ ասպարէզ կարգացի:
 Իմ ձայնատու հրաւէրս լըսեց կարողոս
 Եւ իր ազնիւ պարոններն. ես վրէժս առի,
 Բայց մատնութիւն չըրի»: Կ'ըսեն Ֆրանսացիք.
 «Ատոր մասին խորհրդակցինք պիտի մենք»:

Մ 2 Գ.

Գանեւուն կոմսը կը տեսնէ որ ահա
 կը սկըսի իր մեծ դատաստանն: Երեսուն
 Ազգականներ հոն հաւարուած են: Կայ մէկն՝
 Որուն վըրայ կ'ապահովուին ուրիշներն,
 Ան Պինաբէլն է Սոռենսի ամրոցէն:
 Գիտէ աղէկ խօսիլ՝ ըսել իր փաստերն
 Ըստ պատշաճի: Քաջ է խնդիրն երբ դառնայ
 Պաշտպանել իր զէնքերն: Ըսաւ Գանեւուն.
 «Սիրելի... զիս շոպէ մահէ՛ ամօթէ»:
 Եւ Պինաբէլ. «Փութով պիտի ազատիք:
 Եթէ Ֆըրանկ մը գտնուի որ դատէ
 Չեզ պարտաւոր կախաղանի, կայսրը թող
 կռուեցընէ մեզ զէմ դիմաց. պողպատէ
 Սուրբս պիտի ցուցնէ անոր սըտութիւնն»:
 Կոմս Գանեւուն կը ծռի անոր ոտքերուն:

Մ 2 Ե.

Բաւարացիք, Սարսոնք նստեր են ատեան
 Եւ Պոտտուէնք, Նորմանացիք, Ֆրանսացիք:
 Հոն են Գերմանք եւ Թիոյիք՝ բազմաթիւ.
 Ազնուազոյն են քան ամէնքն Աւեոնցիք:
 Կը զիջանին Պինաբէլի պատճառաւ:
 Մէկը կ'ըսէ միւսին. «Լաւ է կանգ առնենք:
 Գատը թողունք եւ աղաչենք արքային,
 Որ Գանեւունն ազատ թողու այս անգամ.
 Եւ Գանեւուն թող ասկէ վերջ ծառայէ
 Անոր ամէն սիրով, ամէն հաւատքով»:

Մեռաւ Ռուլան, ալ չըտեսնենք պիտի գայն.
Ոսկի՛ արծաթ գայն պիտի ետ չըտան մեզ:
Յիմար է շատ Պինաբէլի դէմ կոտորոն»:
Մէկը չըկայ որ այս մտքին չըհանի.
Թող Թիեռին, եղբայր պարոն Գոփրետին:

Մ 2 9:

Մեծ կարուլին կը դառնան իր պարոններն:
Թագաւորին կ'ըսեն. «Արքայ, կ'աղաչենք,
Հոչակեցէք Գանեւոն կոմսը անպարտ.
Յետոյ, ամէն սիրով, ամէն հաւատքով
Թող ծառայէ ձեզի. թողէք որ ապրի.
Որովհետեւ քարձրապատիւ տէր մըն է:
Ոչ ոսկի, ոչ արծաթ չեն տար ձեզ Ռուլանն»:
Արքայն կ'ըսէ. «Տիրազրուածներ էք բոլոր»:

Մ 2 5:

Կարուլոս կայսրն երբ կը տեսնէ ամէնուն
Քաշուլին իրմէ, ցաւագնորէն կը ծըռէ
Գըլուլին, եւ, «Ո՞րքան չուռառական եմ» կ'ըսէ:
Եւ ահա իր առջեւ ասպետ մը կու գայ.
Թիեռի, տէր Գոփրետոսի հարագատն,
Անժուլինցի դուքս. իր մարմինը նիհար՝
Վըրտիտ՝ սլացիկ, մագերը սեւ, դէմքը թուխ:
Շատ մեծ չէ, ո՛չ ալ չափազանց մանտրտիկ:
Ըստ կայսեր քաղաքավար եւ ազնիւ.
«Գեղեցիկ տէր արքայ, մի՛ սյդքան ցաւիք:
Ձեզի երկար ծառայեցի՛՝ գիտէք դուք:
Յանուն նախնեացս այսպէս պէտք է խօսիմ ես:

Եթէ նոյն իսկ Ռուլան ըլլար անիրաւ
Գանեւոնի դէմ, ձեր գործին մէջ էր ան.
Այ բաւելու էր արդէն իբր երաշխիք:
Տիրազրուած մ'է Գանեւոն, քանի որ
Ձինքը մատնեց. ձեզի հանդէպ է որ ան
Երզմընագանց եղաւ, գործեց սեւ ոճիբ:
Իմ դատաստանս է որ ան պէտք է կախուի,
Եւ մեռնի անպէտ, եւ իր մարմնոյն հետ վարուին՝
Ինչպէս կ'ընեն տիրամատնիչ դրուածանին:
Եթէ ուզէ մէկ ազգակիան հելքել զիս,
Կ'ուզեմ սուրով՝ որ կապած եմ՝ նոյնհետայն
Իմ դատաստանըս պաշտպանել»:
Պատասխանն է Ֆրանկներուն. «Գուք շատ աղէկ խօսեցաք»:

Մ 2 8:

Թագաւորին առջեւ եկաւ Պինաբէլ:
Մեծ ու կարշնեղ է քաջարի եւ ճապուկ.
Հարուածն ուտողն հասեր է իր վախճանին:
«Տէր, ժողովսիդ հոս է, կ'ըսէ արքային.
Հրամայեցէք որ շատ շըշուկ չըհանեն:
Թիեռին հոս կը տեսնեմ, ան որ դատեց:
Իր դատաստանը կը շըրեմ, եւ իր դէմ
Պատերազմիմ պիտի»:
Կը դնէ արքային Ափին մէջ աջ ձեռքին ձեռնոցն եղջերուի:
Կայսրը կ'ըսէ. «Կը պահանջեմ լաւ պատանդ»:
Երաշխաւոր կ'ըլլան երսուն ազգական:
Կ'ըսէ արքայն. «Կ'ընդունիմ ձեր երաշխիքն»:
Առնել կու տայ հսկողութեան տակ զանոնք,
Մինչեւ ըլլայ արդարութիւն՝ իրաւունք:

Մ 16.

Երբ կը տեսնէ թէ մենամարտ պիտի 'լլայ'
կայսեր կուտայ թիեռի աջ իր ձեռնոցն:
Անոր համար կայսրը կը դնէ երաշխիք,
Տանել կուտայ հրապարակ չորս նստարան:
Մարտնչուիները նստելու կ'երթան հոն:
Ըստ ամէնուն դատաստանին՝ կանոնի
Համեմատ է անոնց գրգռելը զիրար:
Յետոյ կ'ուզեն իրենց ձիերն ու զէնքերն:

Մ 2.

Որովհետեւ մենամարտի պատրաստ են,
Խոստովանանք կ'ըլլան, կ'առնեն արձակում
Եւ օրհնութիւն. պատարագին կը լըսեն
Եւ կ'ընդունին հաղորդութիւն: Կը ձրգեն
Եկեղեցեաց մեծ եւ հարուստ նըւէրներ:
Յետոյ կայսեր առջեւ կու գան երկուքն ալ:
Անցուցեր են խթանին, զրահ կը հագնին
ձերմակ, ամուր եւ թեթեւ. ջինջ կորդակնին
Իրենց գլխուն վրայ կը պնդեն. կը կապեն
Իրենց սուրերը զուտ ոսկի կռուանով.
Սպարնին իրենց վզէն կը կախեն քովստի,
Կը բռնեն աջ ձեռքով հատու սըւիննին,
Ու կը ցատքեն թամբին վրայ շոյտ ձիերնուն:
Հարիւր հազար ասպետ լացին այն ատեն,
Որ Ռուանի սիրոյն համար կը զըթան
Թիեռիի վրայ: Վախճանն ի՞նչ պիտի 'լլայ
Արգեօք, Աստուած ինքը միայն գիտէ լաւ:

Մ 20.

Էջօսի ներքեւ մարգագետին մը կայ լայն.
Չոյգ պարոններն հոն է որ կռիւ կը մըղեն:
Քաջ են անոնք և մեծասքանչ կորովով,
Իրենց ձիերը սըրաթոիչ եւ հրաշունչ:
Լաւ կը խըթեն, սանձերն արձակ կը թողուն
Բոլոր թափով կ'երթան զարնել իրարու:
Ջարդուփշուր կը խորտակուին վահաններն,
Չըրահ ու փոկ կը պատըրտին կը պայթին,
Յենարանները թամբերուն կը շըջին,
Կը կործանին կ'իյնան թամբերը գետին.
Հարիւր հազար հանդիսատես կ'արտասուեն:

Մ 26.

Չխաւորները զոյգ գետին են ինկեր:
Փութանակի կը կանգնին շեշտ եւ ուղղորդ:
Կաշմբուսն է Պինաբէլ՝ ժիր եւ թեթեւ:
Մին ի խնդիր է միւսին. ալ ձի չունին:
Կռուանը զուտ ոսկի իրենց սուրերով՝
Իրենց պողպատ սաղուարտին վրայ կը կոփեն,
Պինդ՝ հարուածներն, ատակ՝ կորդակ ճեղքելու.
Մեծ անձկութիւն ունին Ֆըրանկ ասպետներն.
Աւբայն. « Ա՛հ, Տէր, փայլատակէ, իրաւունքն »:

Մ 27.

Պինաբէլ կոմսը կ'ըսէ. « Օ՛ն, թիեռի,
Ինձ անձնատուր եղիր. պիտի ճորտդ ըլլամ

Ամէն սիրով ու հաւատքով, պիտի տամ
իմ ինչքերէս ուզածիդ չափ, արքայէն
Գանելոնի համար շքնորհ մ'ըստացիր»:
Եւ Թիեռի. «Երկայն խորհուրդ չեմ ընէր:
Ամօթ վըրան եթէ առոր հաւանիմ:
Թող սերկ Աստուած ցուցնէ մեր մէջ իրաւունքն»:

Մ 27.

Կը յաւելու Թիեռի, «Գուն Պինաբէլ [փուած,
Շատ քաջ ես, մեծ՝ հըզօր, մարմինդ լաւ չա-
փանօթ ես գուն ճորտերուդ քնւ քաջութեամբդ.
Եկուր եւ այս մենամարտէն հրաժարէ:
Բեզ կարողոս մեծէն գտնեմ պիտի շնորհ:
Իսկ Գանելոն պէտք է պատիժը գտնէ
Եւ այնպիսի, որ յաւիտեան խօսուի վրան»:
Եւ կը կրկնէ Պինաբէլ. «Քաւ, մի լիցի,
Կ'ուզեմ բոլոր ազգականներս պաշտպանել:
Մահկանացու ոչ մէկ մարդու համար ես
Անձնատուր չեմ ըլլար. կ'ընտրեմ աւելի
Մեռնիլ՝ անոր քան թէ սազդտանքը կըրել»:
Կը վերսկըսին սուրով ձեռել սաղուարտներն,
Որոնք ոսկի ունին գրուագ: Կը թռչին
Վեր դէպ երկինք կայծերն անոնց պաղպաղուն:
Զանոնք բաժնել ոչ որ պիտի յաջողէր:
Առանց մէկուն մահուան կուր չի վերջանար:

Մ 28.

Քաջախիզախ է Սոռնսի Պինաբէլն.
Թիեռիի սաղաւարտին կը կոփէ.

Կրակ կը ցայտէ եւ խոտն անկէ կը վառի:
Կը ցուցնէ ծայրն անոր՝ պողպատ սըւինին.
Ան ճակատին վըրայ կ'իջնէ.
Բոլոր աջ այտն արիւնտներ է, բոլոր
Արիւնտներ զրահն՝ ուսն ի վար՝ կուրծքն ի վար:
Զայն կը պահէ Աստուած, գետին չըփըռեց:

Մ 29.

Դէմքին խոցուիլը կը տեսնէ Թիեռի:
Արիւնը ջինջ մարգին խոտին վրայ կ'իյնայ:
Կը հարուածէ Պինաբէլի պողպատեայ
Թուխ սաղուարտին վըրայ. մինչեւ քըթանոց
Կը ճեղքէ գայն, գանկէն ուղեղ կը բըխի.
Սուրը վէրքին մէջ կը ցնցէ, եւ զանի
Գիաթաւալ տապատ գետին կը փրոէ:
Շահուեցաւ մարտն այս սոսկալի հարուածով:
Ֆրանկներն «Աստուած հըրաշք ըրաւ, կը գոչեն.
Արդարացի է որ կախուի Գանելոն,
Ուազգականներն որոնք պատանդ դրուեցան»:

Մ 30.

Երբ պատերազմը շահեցաւ Թիեռի,
Կարոլոս կայսրն անոր զընաց: Կ'ընկերեն
Զորս հոգի իր պարոններէն. նախ Կեմս դուքսն
Եւ Օժիէն Գանիացի, Անժուի
Գոփրեան, եւ դուքս Գուլիելմոս Բըլէյի:
Թեւերուն մէջ առաւ արքայն Թիեռին.
Իր կըզաքսի վերարկուին մեծ մորթերով
Սրբեց երեսն անոր, ու գայն նետեց վար.

Վըրան ուրիշ մը կը ձրգեն: Շատ մեղմով
կ'ընեն ասպետը զինաթափ, եւ ասպ
կը հեծցընեն արաբ շորույ մը վըրայ.
Զայն կը տանին ցնծութեամբ՝ մեծ հանդէսով:
Պարոններն էքօ կու գան, կ'իջնեն հրապարակ:
Եւ կը սկըսի արդ միւսերուն ըսպանումն:

ՄՁԸ.

Կը կանչէ իր դուքսերն արքայն եւ կոմսերն.
«Ինձ ինչ խորհուրդ կու տար ընել նըկատամաբ
Անոնց որոնք պահուած կը մնան. ինքզինքնին
Նըւիրեցին Պինաբէլի գերդ պատանդ»:
Եւ պատասխան կու տան Ֆրանկներն. «Իրաւունք
Չունի եւ ոչ մին ապրելու»: Կը կանչէ
Արքայն Բասբրոնն, իր մէկ տեսուչն, եւ «Գընա,
կ'ըսէ, կախէ՛ զանոնք բոլոր անիծեալ
Փայտէն. յանուն ալէժաղիկ մօրուքիս,
Եթէ պրծի մին՝ մահդ ու վերջդ հասած է»:
«Ես ուրիշ ինչ կրնամ ընել» կ'ըսէ ան:
Զանոնք հարիւր բարապաններ կը տանին
Բոնի. ամբողջ երեսունն ալ կը կախեն:
Կը կորսնցնէ իր հետ մատանիչն ուրիշներն:

ՄՁԹ.

Յետոյ դարձան Բաւարացիք, Գերմաններ,
Պոտտուէններ եւ Բրետոններ ու Նորմանք:
Հաւանեցան ամէնքը՝ նախ Ֆրանսացիք
Որ Գանելոն մեռնի ահեղ տագնապով:
Կը բերեն չորս երիվարներ, կը կապեն

Յետոյ սուրերն ու ձեռուըները անոր:
Երիվարներն երազաթռիչ են՝ հրաշունչ:
Աւջեւէն չորս բարապաններ կը վարեն
Զանոնք դէպի զամբիկ մ'որ է դաշտին մէջ:
Գանելոն իր մեծ կորուստին է հասեր:
Բոլոր նետարգերը կը ձկտին, կը փրթին
Կը խորտակուին մարմնոյն բոլոր անդամներն,
Կանանչ խոտին վրայ կը հոսի ջինջ արիւնն:
Ապացուցուած դըրուժանի վայելուչ
Մահով մեռաւ Գանելոն. երբ կը մատնէ
Մարդ մը ուրիշն, իրաւացի չէ երբեք
Որ կարենայ անոր վըրայ պարծենալ:

ՄՂ.

Կայսրը երբոր առաւ իր վրէժը լիով,
Ֆրանսայի իր դիտապետները կանչեց,
Բաւարիոյ նոյնպէս, նոյնպէս Գերմանեոյ.
«Ազնւական ես գերուհի մ'ունիմ տունս:
Նէ լըսեց այնքան քարոզներ, առակներ,
Որ ուզելով հաւատալ մեր Աստուծոյն,
Բրիտտոսական կրօնքն ընդունիլ կը խնդրէ:
Մըկրտեցէք զայն որ Աստուած ունենայ
Անոր հօգին»: Անոնք կու տան պատասխան.
«Կնքամայրեր թող տան անոր . . . »:
Բաղնիքներուն մէջ էքսի
Մըկըրտեցին ըՍպանիոյ թագուհին,
Անոր զըտան իբրեւ անուն Յուլեանէ:
Նէ քրիտոնեայ եղաւ ըստոյգ գիտութեամբ,

Մ Ղ Ա .

Կայսրը երբոր արդար վըճիող կտրեց
 Եւ ամոքեց ցասունն իր մեծ, քրիտոնեայ
 Ըրաւ դշխոյն Բրամիդոյին: Օրն անցեր՝
 Ֆայզը կու գայ սեւաթորմի: Պառկեցաւ
 Կամարայարկ իր սենեակին մէջ արքայն:
 Սուրբ Գաբրիէլն ըսել կու գայ աստուածուտ.
 «Կարուոս, քու տէրութենէդ համօրէն
 Զօրք գումարէ: Պիտ՝ երթաս մեծ զօրութեամբ
 Բիրի երկիրն՝ օգնութեան ձեռք կարկառել
 Իմի քաղաքին մէջ Վիւիէն արքային.
 Հեթանոսները պաշարեր են գայն շուրջ:
 Պաղատագին քեզ կը կանչեն քրիտոնեայք»:
 Կայսրը պիտի չըփափագէր հոն երթալ.
 «Տէր իմ, կ'ըսէ, կեանքիս մէջ ո՛րքան տաժանք»:
 Ս:քերն արցունք՝ ան կը քաշէ իր մօրուքն:

Տորուղոսի երգն ահա հոս կը դադրի:

Ֆր.

Ա. Ճաշակ Գաղղիական արդի բանաստեղծութեան (չսկումը եւ Դարբքիմներու Գործադուլը) Ֆրանսուա Գորէի Տպ. 1899.	1 50
Բ. Ճաշակ Գաղղիական արդի բանաստեղծութեան. (Մաղկաքաղ այլ եւ այլ հեղինակներէ): Տպ. 1899.	2 —
Գ. Միսիթար. — չ. Ա. Ղազիկեան. Տպ. 1901	1 —
Դ. Ներոն. (Ողբերգութիւն հինգ արարուածով). — Ա. Պոյթիյի. Տպ. 1902	2 —
Ե. Գժոխք. (Աստուածային դատակերպութիւն). — Տանդէի. Տպ. 1910	7 —
Զ. Օսիան Ա. (Քերթումծմներ): Տպ. 1902	8 —
Է. Օսիան Բ. (Քերթումծմներ)	— —
Ը. Ճիոզմտա (Մելոտրամ). Տպ. 1903	2 —
Թ. Քաւարան (Աստուածային դատակերպութիւն). — Տանդէի. Տպ. 1905	6 —
Ժ. Յաւիտենական Զրոյց (Ոտանաւորներ). — Վիկտորիա Աղանուրի. Տպ. 1905	5 —
ԺԱ. Եմէական. — Վիրգիլիսսի. Տպ. 1910.	8 —
ԺԲ. Երգեր. — Լէոքարտի. Տպ. 1910	5 —
ԺԳ. Երգեր. — Վիկտորիա Աղանուրի. Տպ. 1910	4 —
ԺԴ. Իլիական. — չոմերի. Տպ. 1911	10 —
ԺԵ. Երուսաղէմ Ազատեալ. — Դասսոյի. Տպ. 1911	8 —
ԺԶ. Դրախտ Կորուսեալ. — Միլտոնի. Տպ. 1913	8 —
ԺԷ. Արուեստ Քերթողական. Կուլիմտոսի Որատիոսի Փլակկոսի. Տպ. 1923	2 50
ԺԸ. Տաղ գերեզմանաց. — Ուկոյ Ֆոսկոլոյի. (Բնագրով) Տպ. 1923	2 50

500

«Ազգային գրադարան»

NL0374635

7170

	Ֆր.
ՃԹ. Մշակականք. — Վերգիլիոսի, Տպ. 1923	5 —
Ի. Չարլզ Գամմելլ. — Երգիծարանութիւններ եւ ուրիշ Քերթուածներ, Տպ. 1924.	5 —
ԻԱ. Ողիսական. — Հոմերի, Տպ. 1924	10 —
ԻԲ. Արքայութիւն (Աստուածային դատակերպութիւն) Տանդէի, Տպ. 1924	7 —
ԻԳ. Հովուականք. — Վերգիլիոսի, Տպ. 1925	5 —
ԻԴ. Ճակատագիր. — Ատա Նէկրիի	5 —
ԻԵ. Մրրիկներ. — Ատա Նէկրիի	— —
ԻԶ. Ռոլանի երգը, Տպ. 1925	7 —

Քիչ օրէն

ԻՆ. Իմ Սիտի երգը.

Գիժեւ

IMPRIMERIE ARMÉNIENNE

St. Lazare

VENISE (Italie)